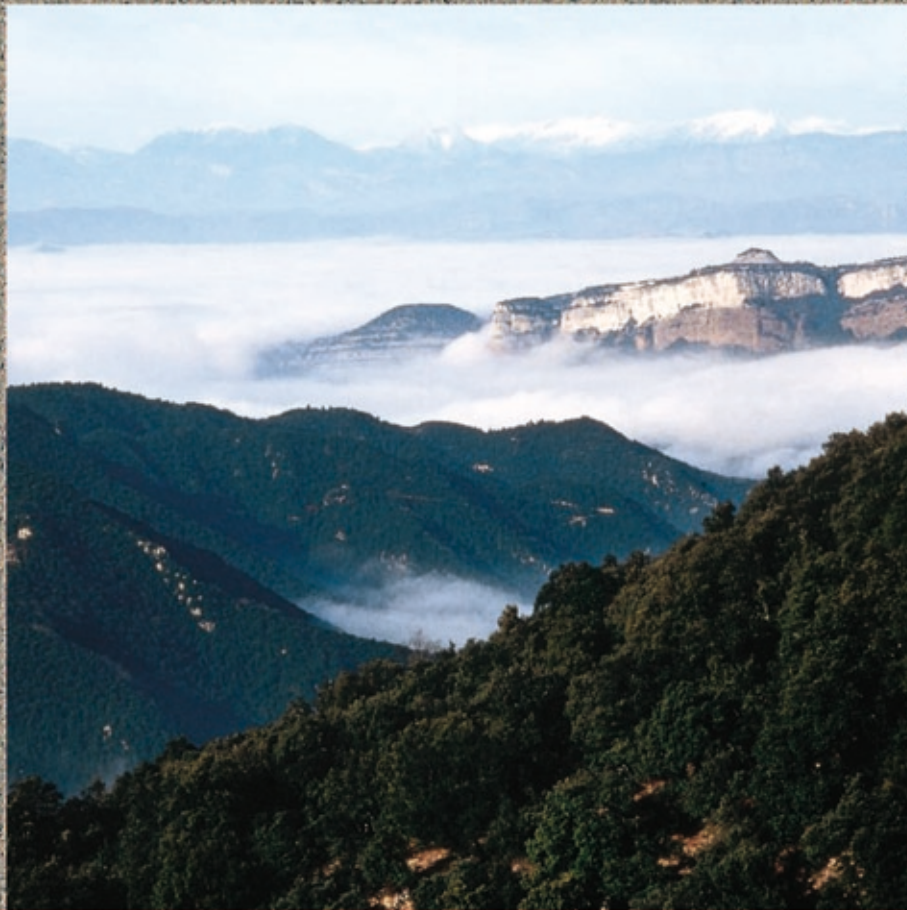

Emili Rams i Josep Tarrés

Les Guilleries

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

38 GUIES

LES GUILLERIES

Emili Rams Riera
Josep Tarrés Turon

91 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. *N m.* 91

S rie: Guies (Núm. 38)

Primera edici en catal : Juny de 2001

Tiratge: 1.100 exemplars

Edici :

Diputació de Girona/Caixa de Girona

2

Director de la col/Elecci :

Joaquim M. Puigvert

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Pepa Balsach,
Xavier Besalú, Maria Antònia Canals, Josep M. Cortadellas,
Jordi Dalmau, Joan Domènech, Maria Carme Domènech,
Marta Franch, Rosa Maria Gil, Glòria Granell, Àngel Jiménez,
Jordi Mascarella, Enric Mirambell, Joan Miró, Joan Nogué,
Josep Pujolràs, August Rafanell, Anna Ribas, Josep Maria Rus,
Joan Sala, Narcís Sureda, Xavier Terradas, Montserrat
Vayreda, Eva Vázquez, Anna M. Viader, Mariàngela Vilallonga,
Dani Vivern.

Cartografia:

Salvador Oliva

Maquetaci :

Pep Caballé

Redacci administraci :

Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon 972 18 50 00.

Apartat de Correus 11. 17080 Girona

Infografia i impressi :

Palahí Arts Gràfiques, SL. Girona

ISBN: 84-95187-23-X

Dipòsit legal: Gi-644/01

LA NOSTRA PORTADA

Les Guilleries vistes des de la Cabrerola.

(Foto: Salvador Bosch).

Índex

Situació	5
Cronologia	6
1. Geografia	8
2. La subcomarca	10
3. L'aigua	12
4. Els pantans	14
— Les bruixes	16
5. La vegetació	18
6. El castanyer	20
7. La fauna	22
8. La fauna aquàtica i riberenca	24
— Costums i tradicions vives	26
9. Espais protegits	28
10. L'agricultura	30
11. Oficis antics	32
12. Les masies	34
13. Les comunicacions	36
— Rondalles i llegendes	38
14. La prehistòria	40
15. El repoblament dels segles IX-X	42
16. Els Cabrera	44
17. Parròquies	46
18. Capelles	48
19. Els monestirs	50
— Gastronomia	52
20. Bandolers i trabucaires	54
21. Joan Sala àlies Serrallonga	56
22. El general Moragues	58
23. El segle XX	60
24. La mineria	62
— Cançons populars	64
25. Els viatgers	66
26. El plànol de les Guillerries	68
27. El despoblament en el segle XX	70
28. L'estiueig	72
29. Llocs màgics	74
— Personatges	76
30. La capital de les Guillerries	78
31. A tocar el Montseny	80
32. L'àrea de Sau	82
33. A tocar el Collsacabra	84
34. Les valls d'Osor	86
35. En el comtat i bisbat de Girona	88
36. Al redós de la capital de la Selva	90
37. Vers el futur	92
— Bibliografia, agraïments i procedència de les fotografies	94

Situació

Les Guilleries formen una regió muntanyosa situada a cavall entre les províncies de Girona i Barcelona, constituïda en gran part per un massís granític amb algunes altures que superen els mil metres. Aquesta zona d'abundant vegetació és situada a l'extrem nord de la Serralada Pre-litoral, i entra en contacte amb la Serralada Transversal Catalana.

La subcomarca de les Guilleries comprèn els municipis selvatans de Susqueda (llevat un petit tros que s'endinsa al Collsacabra), part dels d'Amer, de la Celler de Ter, d'Anglès, de Brunyola, de Santa Coloma de Farners i d'Arbúcies, i tot el terme municipal de Sant Hilari Sacalm i Osor. Per la banda de la comarca d'Osona en formen part els de Viladrau, Espinelves, Vilanova de Sau, Sant Sadurní d'Osormort, part del de Tavèrnoles, de les Masies de Roda i un petit sector dels de Tavertet i Rupit.

Històricament sempre ha estat un país fronterer, que ha separat els antics comtats medievals de Girona i Osona i les seves vegueries. Posteriorment també ha dividit els corregiments de Vic i Girona. L'any 1833, quan es crearen les demarcacions provincials, no es va respectar la unitat geogràfica d'aquesta zona, i es dividí en dos sectors: el del nord-oest va ésser atribuït a la província de Barcelona i al partit judicial de Vic, i el sud-est, a la província de Girona i al partit judicial de Santa Coloma de Farners. Només la divisió religiosa -que correspon als bisbats de Vic i de Girona- s'ha mantingut inalterable al llarg dels temps.

Cronologia

Paleolític i Neolític

Troballes prehistòriques a Osor, Viladrau, Sant Hilari Sacalm i Savassona.

Eneolític

Menhir de la Pedra llarga a Sant Hilari Sacalm.

Cultura ibèrica

S'han fet diferents descobertes de restes de poblats ibèrics a diferents llocs de les Guilleries i també en zones que estan en la línia de separació d'aquesta subcomarca, vers la plana de Vic o vers la vall d'Anglès. Destaquen indrets com Puigsesllosses, Puigsespedres, Rajols, Castallet de Folguerolles, Puig Castellar, Savassona, Puigdefar, Osor, Sant Hilari Sacalm, Anglès i la Cellera de Ter. Aquestes muntanyes foren poblades per la tribu dels ausetans.

Romanització

Prop del Santuari de la Mare de Déu del Coll d'Osor es trobà una ara romana votiva, en el vessant NE de la muntanya de Sant Benet.

826

Rebel·lió d'Aisó i Guillemó, que comportà una desorganització en el repoblament que començava a fer-se a les Guilleries.

Segles IX i X

Apareixen esmentats els llocs d'Osor (860), Savassona (890), Sau (917), Sant Hilari Sacalm (919), Joanet (919), Vallors (920), Susqueda (924), Querós (924), Santa Creu d'Horta (933), Viladrau (934) Sant Sadurní d'Osormort (937), Espinelles (943).

942

Surt esmentat el nom de la Muntanya d'Osona (*Monte Ausonense*) en referència a les Guilleries, que no es dirien així fins entrat el segle XVIII.

1018

La comtessa Ermessenda posseïa els comtats de Barcelona, Girona i Osona per cessió testamentària del seu marit.

1427

Forts terratrèmols enderroquen nombroses esglésies, ponts i cases en alguns pobles de les Guilleries.

1560

Grups de gent armada actuen per totes les Guilleries. Comença el fenomen del bandolerisme.

1594

El dia 23 d'abril neix al mas Sala de Viladrau, Joan Sala i Ferrer, àlies Serrallonga. Mori degollat i esquarterat a Barcelona l'any 1634.

1618-1622

Són jutjades i penjades 14 dones al terme de Viladrau, dues a Susqueda i d'altres a Savassona, Taradell i el Brull, acusades de practicar la bruixeria.

1652

Un grup de gent de les Guilleries i de refugiats de Vic i de Girona intenten apoderar-se de la ciutat de Vic, ocupada pels francesos. Dirigien els revoltats Dídac de Sarriera, baró de Solterra i el seu germà Miquel. La conjura fou descoberta pels francesos, que executaren el baró de Solterra, el seu germà i dotze dels principals revoltats.

1669

El 28 de febrer de 1669, fou batejat a l'església parroquial de Sant Hilari Sacalm el nen Joan, Josep i Francesc Moragues.

El general Moragues, heroi i màrtir de Catalunya, va morir esquarterat i degollat a Barcelona el dia 27 de març de 1715.

1714 El dia 13 de gener els sometents d'Arbúcies, Sant Hilari, Espinelves i Viladrau varen derrotar una columna de soldats francesos que anava d'Hostalric a Vic.

1833 El govern crea les demarcacions provincials. El nord-oest de les Guilleries s'adjudicà a la província de Barcelona, i el sud-est a Girona.

1879 Per Reial Ordre del 31 de desembre, les aigües de les fonts de Sant Josep, de Santa Escolàstica i de Santa Teresa, de l'aiguaneix de la Font Picant, són declarades d'utilitat pública.

1880 Artur Osona i Formentí amplia la guia del Montseny, afegint-hi un itinerari per les Guilleries. El títol de l'obra és *Regi del Montseny amb totes ses derivacions, incl s les Guilleries*.

1891 El tinent i topògraf de l'exercit espanyol Julio Serra publica el llibre *Las Guiller as*, que recull les experiències viscudes arran de l'aixecament del mapa de la zona.

1905 La Central Elèctrica del Pasteral pràcticament és acabada.

1920 A les Guilleries, hi ha més de 300 roders que estan inscrits en el sindicat d'aquesta professió.

1936 Es crearen les comarques de Catalunya. Les Guilleries queden repartides entre la Selva i Osona.

1963 La presa de Sau ja és acabada.

1966 Comencen les obres per conduir l'aigua des del Pasteral a Barcelona.

1968 Entra en funcionament el pantà de Susqueda.

1978 El 29 de desembre, es presentà al Congrés dels Diputats el Text del projecte de l'Estatut de Catalunya, que fou discutit i elaborat al parador de Sau.

1979 El mes d'octubre, es van tancar definitivament les mines d'Osor. La planta de concentració del mineral deixà de funcionar el mes de febrer de 1980.

1984 Sant Hilari Sacalm dedica un monument provisional a Josep Moragues, fill il·lustre d'aquesta població, heroi de la guerra de Successió. Posteriorment, s'erigiria un monument definitiu, i se li dedicaria una plaça.

1990 Una gran plaga d'erugues afecta greument una important zona forestal del terme municipal d'Osor.

1995 S'inaugurà el tram de l'Eix Transversal de Catalunya que travessa les Guilleries unint les ciutats de Vic i Girona.

1998 Creix un fort moviment d'oposició ciutadana contra l'Autopista Elèctrica de 400.000 volts, que hauria d'anar des de Sentmenat (Barcelonès) fins a Besanó (Gironès), passant per paratges de les Guilleries.

LA GEOGRAFIA

1

Vista de les Guilleries per la vessant nord, camí de la vall de Sau. Al fons es veu l'Agullola i el Cabrerès.

8

Les Guilleries és un territori granític que va de l'extrem nord de la Serralada Prelitoral fins entrar en contacte amb la Serralada Transversal Catalana. És un massís paleozoic que des de l'era primària restà emergit. Després de la formació de la serralada Herciniana, aquest relleu es convertí en un peneplà.

Els materials més comuns són el granit i les diorites. Una capa d'esquistos va des de la part nord dels sectors d'Osor i Santa Creu Horta, fins arribar a les cingleres del Far, on desapareix sota els materials terciaris.

Les planes o calms més importants estan en indrets com Sant Hilari, Montdois, Vallclara,

Pla de les Arenes, etc., i s'inclinen lleugerament sota la capa eocènica del Cabrerès.

Les muntanyes, que solen tenir formes arrodonides, es van enfilant progressivament des del peu dels cingles del Cabrerès amb altures d'uns 600-700 metres fins arribar a tocar la planura de Sant Hilari Sacalm i la depressió que forma la vall d'Osor, on s'aixequen els punts més alts de les Guilleries, que són Sant Gregori (1.088 m) Sant Benet (1.144 m) i el lloc més elevat de la zona, Sant Miquel de Solterra o de les Formigues amb 1.204 metres d'altitud.

A l'est, les Guilleries delimiten amb els municipis d'Amer, la Celler de Ter, Anglès, Brunyola i

Santa Coloma de Farners, per una línia imaginària que comença al Santuari del Far i baixa vers Sant Martí Sacalm, passa pel Pasteral, per Puig de Frou, continua per Becdejuvell, travessa la carretera d'Osor a Anglès, prop de la resclosa de Sant Martí, i puja per la carenada de Santa Bàrbara, baixa pel coll de Roscall, vora el collet de l'Espinau, la Serra del Corb i Ca l'Uix, travessa la carretera de Sant Hilari a Santa Coloma de Farners, a l'indret de les Ferreries i puja a Roca Guillera.

Pel sud, va del turó d'en Planes, sobre Santa Victòria de

Sauleda, vers el turó de la Torre del Vent, la serra d'en Pere Bord, sobre Joanet, i continua travessant el fondal vers el veïnat del Ferrer o de Sant Pere Desplà; puja el serrat de la torre de Vilarnau i per Bordoriol i el collet de Sant Marçal; després puja a Coll Pregon i al Matagalls, i segueix la carenada del Matagalls fins al turó dels Esqueis i el Matagalls Xic.

A l'oest, baixa del Matagalls Xic per sobre el mas Sobrevia, travessa la carretera de Viladrau a Seva, prop del trencall que va a Vic per Taradell, i continua vers l'Enclusa i el coll de Rubí fins a Montagut o Puig-l'agulla, des d'on segueix la serra que tanca per l'est la Plana de Vic vers el coll de Romegats, el coll

del Portell, els Munts i Savassona, des d'on continua per la dreta del Ter fins a tocar

*Les Guillerries vers l'oest.
En primer terme, el castell
d'Estruch de Sant Hilari Sacalm.*

9

el monestir de Sant Pere de Caserres.

Finalment per la banda nord, segueix la vall del Ter per la cinglera nord que segueix el Turó de Santa Cília, el Puig de Força, Tavertet, l'Avenc, Sant Joan de Fàbregas, l'Agullola, el salt de Sallent, i el pas de la cinglera del Far a Sant Martí Sacalm o de Cantallops, d'on baixa vers Lloret Salvatge.

Interior de les Guillerries. Vista de la vessant nord de la muntanya de Sant Gregori del Turonal, des del veïnat de Plantadís de la Celler de Ter.

LA SUBCOMARCA

2

La parròquia de Joanet pertany al municipi d'Arbúcies, però és enclavada dins les Guilleries.

10

El nom de les Guilleries o Guilleria comença a aparèixer a la fi del segle XVIII. A final del segle XIX aquest topònim ja estava plenament consolidat. Al segle X aquesta contrada era denominada *Monte Ausonense*, i a partir del segle XIV s'anomena la Muntanya d'Osona.

Aquest massís d'abundant vegetació, que té una pluviometria mitjana anual propera als 1.000 mm, s'estén des del sud del Collsacabra fins enllaçar amb el Montseny. Té una personalitat pròpia, que ha estat reconeguda en la literatura geogràfica i en el món excursionista, i és ben present en la consciència popular.

Forma un petit món, emboscats, aspres i solcats, ple de muntanyes, rierols i petites valls. És una zona geogràfica que no ha estat mai comarca administrativa. La manca d'espai físic i el poc poblament ho han impedit. Les condicions físiques, i el fet que aquesta terra sempre ha estat un país fronterer, han estat circumstàncies que han anat molt bé als geògrafs encarregats de fer la divisió geogràfica de Catalunya. Com que és un petit país tancat, poc poblat i muntanyós, ha estat l'espai físic ideal per a repartir. Moltes de les divisions administratives que s'hi han fet no s'haguessin produït si hagués estat una zona més poblada.

Després de totes les divisions geogràfiques practicades, les Guilleries, han quedat repartides entre dos bisbats: el de Vic i el de Girona; dos comtats: el d'Osona i el de Girona; dues províncies: la de Girona, i la de Barcelona; dues comarques: la de la Selva i la d'Osona; i dos partits judicials, el de Vic i el de Santa Coloma de Farners.

Amb tot, encara es produeixen discussions sobre els límits que separen aquesta zona. El punt àlgid de desavinença entre

erudits, es produeix sovint, en els límits on es troben els massissos del Montseny i les Guilleries. Els plànols i guies oficials inclouen dins les Guilleries bona part del terme municipal de Viladrau, que de totes totes és clarament part del Montseny. Els límits de la geografia física entre els dos massissos passen per la riera d'Arbúcies, el coll de Ravell, Viladrau, la Riera Major i la collada de Sobrevia. Tanmateix, Viladrau és inclosa dins la subcomarca de les Guilleries, per tal de conservar sencer el

seu terme municipal, que pertany a la província de Girona i a la comarca d'Osona.

Les discussions termenals també es produeixen, en menor mesura, en alguns punts de convergència entre els massissos del Collsacabra i de les Guilleries. Temps enrera, va sorgir una moda que intentava unificar aquests dos espais, que són de característiques completament contraposades, ja que les Guilleries és bàsicament un massís i el Collsacabra un altiplà.

*Les muntanyes ondulades
i les petites valls són una
de les característiques de les Guilleries.*

La dificultat que presenten les delimitacions físiques de les Guilleries ja va ser formulada per l'historiador Francesc Carreras i Candi.

“La gran dificultat de la delimitació de les comarques catalanes, se presenta a les Guilleries, com quasi per tot arreu. Si hagués de respondre a la puritat del seu nom, hauríam de ferles acabar allí ahont no hi haguessin guilles. Es molt segur que la guilla es un símbol popular. Creurem valgui tant com dir ‘territori despoblat’, puix es animal qui fuig del home. En tal concepte, a les emboscades y poch habitades montanyes d’Ausona no’ls hi esqueya gens malament lo nom de Guilleries.”

CARRERAS I CANDI, FRANCESC.
Notes històriques de Sant Hilari Ça-calm.
Barcelona, Impremta de Fills de D.
Casanovas, 1911.

També les delimitacions del sector est generen discòrdia. Aquí la línia divisòria oficial s’ha traçat gairebé al capdamunt de la cresta de la serralada de muntanyes, quan aquesta frontera en bona lògica hauria d’estar al peu d’aquesta serralada tocant els pobles d’Anglès, de Sant Martí Sapresa i Santa Coloma de Farners.

L'AIGUA

3

La pesca té molta tradició a les Guilleries. Visió del gorg de la Plana a la riera d'Osor, a principi del segle XX.

12

L'aigua és l'element natural que caracteritza la zona de les Guilleries. Les condicions orogràfiques del seu entorn fan possible que es rebin directament els vents de llevant, humits, procedents de la Mediterrània. La mitjana anual de precipitacions arriba als 1.000 mm. Les temperatures, tot i variar segons el sector i l'altitud, solen ésser fresques al llarg de l'any, al voltant dels 11-12° de mitjana. La gran massa forestal que cobreix el territori permet retenir bona part de l'aigua que cau en la zona. Les fons, que poden contar-se per milers, ens demostren que aquest és un país on abunda l'aigua.

El riu més cabalós i important que travessa el massís pel sector

septentrional és el Ter. Aquest corrent d'aigua travessa les Guilleries en direcció oest-est, i corre profundament encaixat al mig de grans penyalars. Per la riba dreta acull les aigües de dues importants rieres: la riera Major, que surt de Viladrau, i la riera d'Osor, que neix a Sant Hilari Sacalm. La primera comença prop del Matagalls, i agafa les aigües de Viladrau, de les rieres d'Espinelves, del Boix i de Castanyedell, i desemboca al Ter aigües avall del pantà de Sau. La riera d'Osor comença prop de Sant Hilari, recull les aigües dels vessants meridionals de les muntanyes de la Gavarra, el Coll, Sant Gregori i dels septentrionals de Sant Miquel de les Formigues, Llevanyes i Santa Bàrbara.

Aquestes aigües van a parar a les rieres del Masquintà o Gran, del Carbonell, de la Maduixa, de les Ribes, o de la Noguerola i de la Grevolosa, totes elles afluentes de la riera d'Osor, que desemboca al riu Ter a la vall d'Anglès.

Per la riba esquerra, el Ter rep el torrent de l'Aiguardent, el riu Pregon i el torrent de les Pipes, que recullen les aigües de Taveret i del Pla de Mondois, i també la riera de Rupit, que porta les aigües de Sant Joan de Fàbregues i de Sant Martí Sacalm.

En el sector meridional, les aigües són recollides per la Tordera, on van a desembocar les rieres d'Arbúcies i de Santa Coloma de Farners.

El magnífic teixit hídric que té la contrada, i la gran qualitat de les seves aigües, afavorides per la composició granítica d'aquest territori, han propiciat la instal·lació a la zona d'importantes empreses dedicades a l'embotellament de l'aigua per al consum humà.

Actualment, el 50 % de tota l'aigua mineral que es consumeix a l'estat espanyol surt de la zona Montseny-Guilleries. Sense cap mena de dubtes, doncs, aquest sector s'ha convertit en la indústria més important de les Guilleries.

És tant l'increment que ha agafat aquesta indústria que alguns ajuntaments de la zona Montseny-Guilleries han prohibit en els seus termes municipals la instal·lació de noves factories destinades a l'embotellament d'aigua mineral, per tal d'evitar el possible assecament de molts aqüífers, que produiria inevitablement un descens en el cabal de les rieres.

Actualment, estem patint una època de sequera que ha fet assecar nombroses fonts, la qual cosa ha reduït notablement els cabals de les rieres i rius de les Guilleries.

Les rieres, els sots i les fons són molt nombrosos a les Guilleries. A dalt, vista antiga d'un salt d'aigua de la riera Major.

Sovint, al voltant de les rieres es troben meravellosos boscos de ribera. A sota, fotografia actual de la riera Major, poc abans d'arribar al pont de Malafogassa.

ELS PANTANS

4

Aspecte del pantà de Sau en plena sequera. Foto feta el dia 29 d'abril de 1999.

14

La presa del Pasteral, finalitzada l'any 1894, és el primer salt d'aigua important construït dins el territori de les Guilleries. Posteriorment, s'aixecarien en el Ter els embassaments de Sau i Susqueda, que conformarien un sistema hidràulic que és un dels més importants del país.

Els senyors Antoni Salvadó Safont, Frederic Homs i Cabanes i Francesc Burés i Borràs, que eren socis de l'empresa tèxtil Burés Germans, S.A., foren els promotors de la presa del Pasteral, que s'edificaria no gaire lluny del pas conegut pel mateix nom. Aquest embassament fou en el seu dia el més important de Catalunya.

Un cop acabada l'obra, la presa tenia 154 metres de llargada, per 20 d'alçada i 20 d'amplada en la seva base, i donava una força de 2.000 cavalls. L'any 1960, començarien obres de millora. Aleshores els seus propietaris, els senyors Josep M i Francesc Juncadella i Burés, arribaren a un acord amb Hidroelèctrica de Catalunya per augmentar en sis metres més l'alçada de l'embassament, la qual cosa va permetre acumular 1.500 milions de litres d'aigua destinats a regular el cabal diari del riu i produir 32 milions de quilowatts/hora.

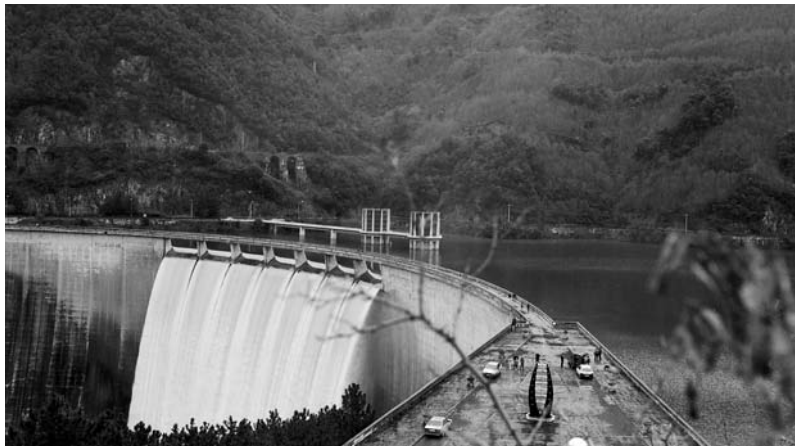
Aigües avall d'aquesta presa, coneguda tècnicament com el Pasteral I, hi ha encara un petit embassament conegut amb el

nom de Pasteral II. En aquest indret, es recull l'aigua que, mitjançant un canal, va a Indústries Burés d'Anglès, i també hi ha la captació de l'aigua per al subministrament a la ciutat de Girona.

El dia 13 d'agost de 1963, es tancaven les comportes de la presa de Sau. Tot seguit es negaria una àmplia superfície de més de 17 quilòmetres de llargada, dins la qual es troba la parròquia de Sant Romà. Aquesta operació culminava les obres començades l'any 1949, i de les quals ja es parlava l'any 1936.

Aquest pantà va ser construït segons el sistema anomenat de gravetat pura. Té un mur de contenció de 83 metres d'altura, edificats sobre uns fonaments de set metres d'amplada i una llargària de 260 metres. Reté 177 milions de metres cúbics d'aigua. La central elèctrica permet obtenir una potència de 78.000 cavalls de força i una producció mitjana de 90 milions de quilowatts/hora.

El pantà de Susqueda és el més gran de tot aquest sistema del Ter. Es va començar a construir l'any 1963, i s'acabà definitivament l'any 1968. En el seu interior es troba submergit el poble de Susqueda, que reposa sota el volum de 233 milions de metres cúbics d'aigua. La presa, en forma de clova d'ou, té una altura de 135 metres. La longitud de la volta de coronació és de 360 metres.

Visió del pantà de Susqueda amb els sobreixidors en funcionament. Foto feta el dia 1 de febrer de 1996.

Des del començament de la seva construcció, foren nombroses les veus que s'alçaren en contra d'aquest faraònic projecte. Aigües avall sempre s'ha mirat amb recel l'embassament, que si bé ha evitat molts aiguats, sempre fa tèmer que en cas d'esberlar-se l'aiguat que produiria seria el definitiu per a molts pobles de la conca del Ter.

Més avall de Susqueda, a la riba dreta del Ter, dins un túnel de 250 metres de profunditat excavat a la muntanya, hi ha la central elèctrica més potent de tot el sistema, que permet produir una mitjana anual de 180 milions de quilowatts/ hora. L'aigua arriba a aquesta central per un túnel excavat dins la muntanya, que té 3.500 metres de longitud per 4,60 de diàmetre.

Quan la presa del Pasteral és completament plena l'aigua surt amb aquesta força. Foto feta el dia 1 de febrer de 1996.

Tot aquest entramat de pantans està pensat per realitzar tres funcions ben específiques: la regulació de les aigües del Ter, la producció d'electricitat i la captació d'aigua que, des del Pasteral, es fa arribar a Barcelona, Girona i la Costa Brava.

Encara actualment de vegades se sent pronunciar aquella frase que diu: “de Sant Hilari a Arbúcies, dotze cases, tretze bruixes”. Aquesta dita popular, que durant tantes centúries s’ha transmès per tradició oral, té la seva explicació en fets històrics que temps enrera trasbalsaren tota la contrada.

Les Guïlleries han estat terra de bruixes. Aquest fet no només ens el mostren les meravelloses i fantàstiques llegendes d’aquesta terra, farcides de casos i fenòmens estranys, sinó que la seva presència, tal com ha investigat l’historiador Antoni Pladevall, és recollida en diversos processos oberts contra gent d’aquesta terra que conduïren a moltes dones i alguns homes a ser jutjats, torturats i penjats, després d’èsser inculpats de practicar la bruixeria.

En ple segle XVII, i més concretament entre els anys 1618 i 1622, a Catalunya es jutjaren més de 400 dones, inculpades de bruixeria. A Viladrau, entre aquests quatre anys, es varen jutjar, torturar i matar 14 dones i un home, que foren penjats a la plaça pública o prop del camí ral. La majoria dels inculpats habitaven els masos del Martí i Rusquelles. A Susqueda foren inculpades dues dones; d’altres a Savassona, Taradell i el Brull; i un home a Rupit.

L’any 1619, a Sant Feliu de Pallerols, comarca de la Garrotxa, fou detinguda Na Joana Trias, de Susqueda, acusada de bruixa. En el transcurs de les tortures a què fou sotmesa delatà el seu nebot Pere Torrents àlies Cufí. Aquest bon home, mancat de formació, era de les Encies, que és un veïnat de les Planes d’Hostoles. Un cop detingut fou empresonat i torturat amb el sistema dit de la cordella o de les cordelles, que consistia a

lligar diferents cordes a les extremitats i estirar-les fortament. Com a conseqüència d’aquest terrible turment va denunciar tot un seguit de persones. La majoria eren dones, que tenien la particularitat d’èsser vídues i velles.

En Pere Torrent, conegut després amb el sobrenom del Bruixot de les Encies, va ser penjat en una forca. Després de les seves declaracions, foren acusades un gran nombre de persones que vivien en diferents pobles de la Garrotxa i de les Guïlleries. Els detinguts de la comarca de la Garrotxa foren: Na Baldona, Na Corbera i Anna Frigola, de la Barroca; Na Vila vella de Cogolls; Na Rovira Vella de Sant Feliu de Pallerols; Na Francisca dita la Fluixa i “la vídua que és estada la muller d’en Tonic de les Planes”; Na Rovira, de Sant Isele de Colltort, i Na Maduixera, de Sant Esteve d’en Bas. Fou inculpada com a reina de totes aquestes bruixes Margarida Oliveras i Fàbregas, de Granollers de Rocacorba, que era la més lletja i vella de totes les esmentades.

De les Guïlleries foren acusats: en Joan Boherats, més conegut pel sobrenom de *lo monjo vell de Rupit*, que fou torturat i penjat a la vila de Rupit; i Eufània Puig de Rajols, vídua relictà de Gabriel Puig de Rajols i Joana Trias, vídua relictà de Pere Genís Masgrau, àlies Trias, ambdues de Susqueda, que també foren torturades i penjades a la forca.

També a Susqueda, l’any 1620, el famós bandoler Joan de Serrallonga donà un dobló d’or a en Noguera de Viladrau, perquè havia mort Margarida Sui, acusada d’embruixar un ramat de porcs propietat del bandoler, que aquest tenia en el seu mas de Querós.

*Contra el que es creu,
la bruixa Catalana,
no cavalcava damunt d'una escombra
tal com sovint es representa
sinó que ho feia damunt d'un boc.*

A Catalunya les bruixes rebien el nom de fetilleres. Els seus encanteris eren denominats com fetilles; i l'art de fer i desfer encanteris es denominava lligar i deslligar.

La majoria dels inculpats en processos de bruixeria eren acusats de produir totes les desgràcies i misèries que afligien en aquella època la pobra gent que vivia en el món rural. Se'ls acusava de matar criatures, de donar golls, de fer caure pedra, de neular els fruits, de matar el bestiar, de fer sortir llops i guilles, de tenir tractes amb el diable i de tota mena de desgràcies inimaginables.

En el procés seguit contra en Pere Torrent, se l'acusa de fer pactes amb el diable, i de fer caure pedra, que afectà les faves del Morral d'en Taiede, a Sant Aniol de Finestres, els blats que espigaven a Sant Martí de Cantallops, els blats que ja estaven mudant la fulla a Anglès, les glans de la parròquia d'Osor, el cànem que quedà força malmès a Santa Brígida, a la Barroca i a la parròquia de Susqueda, etc.

Per aconseguir aquestes declaracions els inquisidors feren torturar salvatgement en Pere Torrent. Després, la cúria reial de la Vall d'Hostoles i la del Bisbat de Vic van donar tot el crèdit a les explicacions fetes per aquell pobre home, sense tenir en compte la forma com s'aconseguien les manifestacions.

A Catalunya, la majoria dels processos oberts contra bruixes o bruixots són seguits per l'autoritat civil, tot i que sempre hi intervé alguna autoritat religiosa. Aquesta circumstància explica que, en haver-hi dictamen de culpabilitat, els processats fossin penjats a la forca i no cremats, com solia manar que es fes el tribunal de la Inquisició.

LA VEGETACIÓ

5

En la vessant nord de la muntanya de Sant Miquel de les Formigues hi ha nombroses perxades com aquesta.

18

Les Guilleries és un sistema complex de muntanyes, amb altituds variades i orientacions diferents, que donen un clima molt variable, i que han produït una vegetació densa i molt rica. A nivells baixos predominen els arbres de fulla plana, espècies sempre verdes, i en els indrets elevats els arbres són de fulla caduca.

Els diferents estatges de vegetació es reparteixen a tot el massís segons l'altitud o l'orientació geogràfica, factors que produeixen les variacions climàtiques. En les bases de les muntanyes, fins a una altitud de 400 a 500 metres, la vegetació predominant és l'alzinar amb marfull o sureda. Aquests boscos són de vegetació densa

i exuberant. Sota l'ombradís del fullatge de les alzines creixen en abundor arbusts i lianes mediterrànies que no toleren gaire el fred, com són el marfull, l'arboç, el galzeran, el lligabosc mediterrani i l'arítjol. Aquestes espècies formen capes de vegetació esplendorosa, que tenen la virtut de concentrar un grau d'humitat força elevat que impedeix que els incendis es produeixin fàcilment.

En els solells secs, damunt els sòls sense calç, l'alzina és substituïda per la sureda, que és més clara. Sovint, el suro ha estat substituït per brucs i estepes, i quan la vegetació ha estat malmesa per l'home és el pi pinyoner l'espècie que apareix més fàcilment. Tota

aquesta vegetació és altament inflamable, i per tant és presa fàcil per als incendis forestals.

En les fondalades o parts baixes de les Guilleries sovint es formen uns petits bosquets que són una autèntica meravella. Espècies de fulla caduca, com els roures, els freixes, els castanyers, i a voltes els verns i les gatelledes, envolten la part baixa d'algunes rieres. Aquesta vegetació, tendra, herbàcia i gemmada, que es pot sostenir per la humitat del clima, atorga al territori característiques similars al paisatge centreeuropeu.

Entre 400-500 i 800-1.000 metres d'altitud s'estén l'alzinar muntanyenc, amb una vegetació molt densa.

A mesura que anem guanyant altitud, la penetració de plantes de l'Europa humida cada cop es fa més evident. Rouredes, avellanoses, tremoledes i vernedes apareixen en extensions cada vegada més grans ocupant zones humides en les fondalades.

L'arbre rei dels obacs o zones humides és el castanyer, que ha caracteritzat aquesta contrada. Es creu que aquesta espècie forastera fou introduïda pels romans. Amb tot, ha esdevingut una de les espècies més

importants d'aquesta sub-comarca, que s'ha especialitzat en la seva producció. Actualment el castanyer està patint una forta plaga que ja afecta ostensiblement un gran nombre d'arbres d'aquesta espècie.

En altituds de 700-800 metres s'hi han fet plantacions importants de pins forasters, de cedres i altres coníferes. En aquests contorns és on més bé es desenvolupa el roure martinenc i el de fulla gran.

En els indrets més enlairats, com Sant Miquel de Solterra, i en els obacs alts, predomina la fageda acidòfila, que és un bosc plenament atlàntic.

“Les Guilleries són fonamentalment boscos, un paisatge ric i espès condicionat per un clima suau i d'humitat elevada. És un espai de transició entre la regió mediterrània, que penetra des de la depressió de la Selva i per la vall del Ter, i la regió eurosiberiana, que quedaria establerta a l'entorn dels 1.000 metres d'alçada i fins als 1.200 de Sant Miquel de les Formigues, el punt més enlairat.”

TORNS, MIQUEL. Les Guilleries, l'exaltació del bosc entre el Montseny i la plana de la Selva. El Punt, 12 de juliol de 1993.

À. T. V. — 2 - S. HILARI SACALM
Un bosch dels voltans

Col·lecció Ximeno Pina

En aquesta postal, feta a principi del segle XX, pot contemplar-se un magnífic bosc situat als voltants de Sant Hilari Sacalm.

EL CASTANYER

6

20

Larbre més popular de les Guilleries, és, sense cap mena de dubtes, el castanyer. El geògraf Pau Vila creu que el castanyer va ésser introduït a Grècia per l'home durant el segle cinquè abans de Crist, i posteriorment entraria a casa nostra portat pels romans. Durant el segle I, ja es constata la seva arribada a Itàlia, França i Espanya. Se suposa que aquest arbre és originari de l'Àsia Menor.

Als Països Catalans, es poden trobar boscos de castanyers a les comarques de la Selva, Osona, el Vallès Oriental (Montseny) el Baix Camp (Prades i Montbard) i la zona del Vallespir. Totes aquestes comarques estan situades vers l'est i tenen un tipus de clima humit amb

A les Guilleries encara poden contemplar-se nombrosos arbres centenaris com aquest castanyer, que està situat a tocar la carretera que va des del mas el Sobirà de Santa Creu a Sant Hilari Sacalm.

temperatures que no són extremament baixes a l'hivern.

Hom distingeix diferents tipus de castanyers. Popularment s'anomena castanyers aquells arbres que no han estat podats, però sí que han estat empeltats de joves, perquè donin fruits. Els boscos dedicats al cultiu de les castanyes són anomenats castanyedes.

Els castanyers que es tallen en cicles d'entre 16-20 anys s'anomenen "perxes", i el bosc on es crien, "perxades". La producció que donen aquestes explotacions forestals es destina a fusta o bé a cairats.

Els llocs on creixen els rebrotos petits mentre tenen de tres a quatre anys s'anomenen bagues. Els tanyes que donaven aquestes plantacions anaven principalment per a la producció de rodells o cèrcols, i de bastons. El nom de bagues és degut al fet que aquestes explotacions estan situades en llocs obacs.

Primitivament, els castanyers eren explotats per a la producció de castanyes, que servien d'aliment a la població i al bestiar. En molts dels primers pergamins que es coneixen de les Guilleries, i que daten del segle IX, ja es parla de les castanyedes i dels seus fruits.

Durant milers d'anys les castanyes han estat un aliment molt important per a la població. Antigament, aquest fruit es deixava assecar al sol, després se li treia la pela, i tot seguit es molia fins aconseguir una farina. En els antics molins de les Guilleries, a més del blat també es molien castanyes.

Durant els segles XVI i XVII, les castanyes de les Guilleries arribaven regularment al port de València. El viatger Francisco de Zamora, en el seu llibre titulat *Diario de los viajes hechos en Catalunya*, fet a final del segle XVIII, parla de la importància que tenia el mercat de Santa Coloma de Farners. Ens explica que allí es comercialitzaven les castanyes que hi arribaven procedents de diferents indrets de les Guilleries. Després, s'enviaven a ports com els de Maó, València i Cadis, entre altres llocs.

De mica en mica, la producció de castanyes ha anat perdent importància. L'abandonament dels masos ha influït enormement perquè es perdessin aquestes antigues explotacions.

Actualment, la major part de les castanyes que arriben als mercats catalans provenen de Galícia. L'explotació de la fusta de castanyer i el conreu controlat d'aquests arbres vénen de molt antic. L'historiador Francesc Carreras i Candi va trobar un document que confirma que en el segle XIV ja es feien "bastons" en els boscos de Sant Hilari. Aquests bastons podrien ésser rodells o aspres, que s'utilitzarien en els camps de conreu.

En tot cas, aquest document, ens confirma l'explotació del bosc per a llenya i fusta d'usos diversos.

Les perxades sempre es tallen arreu. Els rebrots dels nous arbres neixen de les soques, que resten colgades a la terra.

Rebrots petits de castanyers. Els tanys d'entre quatre i cinc anys eren els ideals per fer els rodells.

Es té constància que en el segle XVII ja es feien explotacions forestals de bagues, i en el segle XVIII de perxades. Des de fa alguns anys, l'explotació del castanyer ha entrat en una fase regressiva que va començar en la dècada dels anys seixanta. En un estudi fet als anys setanta per una empresa de manufacturats del castanyer de Sant Hilari Sacalm s'informa que, aleshores, les hectàrees dedicades a l'explotació del castanyer a tot Catalunya eren unes 21.000, que representaven un 50 per cent de la totalitat de boscos d'aquesta espècie que hi havia a Espanya. D'aquesta producció, 18.000 hectàrees estaven situades entre el Montseny i les Guilleries, a un radi màxim de 20 quilòmetres del centre de Sant Hilari Sacalm.

LA FAUNA

7

22

Algunes de les espècies de la diversitat faunística que trobem a la comarca de la Selva o a la d'Osona són les que habitualment poblen les Guilleries. Tot amb tot, la diversitat climàtica i vegetal de la zona del Montseny-Guilleries, fa que aquesta zona sigui un bon refugi per a molts animals. Per sort, encara l'alteració ambiental en aquest sector no ha estat tan forta com en d'altres indrets propers, on la degradació forestal ha estat terrible.

En les zones altes del Montseny i Guilleries, podem trobar-hi elements propis de la fauna boreoalpina, que tenen aquí el seu límit de distribució meridional. Són poblacions que

estan en greu perill de desaparició, com els cercavores, la granota roja o el tritó pirinenc.

Al nord de les Guilleries, en els penya-segats de Tavertet de l'Avenç i del Far, hi ha elements faunístics que conviuen en indrets geològics d'aquestes característiques, com el duc, la gralla de bec vermell, les àguiles daurades i cuabarrades, el ballester, la merla roquera, etc.

La fauna més característica i abundant és la que podríem anomenar bosquetana o forestal. Les especials característiques d'aquest territori, que pràcticament és un bosc, a voltes frondós i de difícil accés, han propiciat que els

animals forestals siguin amb tot els més representatius.

Entre els mamífers, podríem anomenar el rei de la fauna bosquetana, el senglar, una espècie que en els últims anys ha proliferat enormement. A causa d'aparellaments amb exemplars de porc vulgar o amb porcs semi-salvatges s'ha format una raça híbrida que no té res a veure amb els vells senglars que antigament poblaren tota la contrada.

El topònim Guilleries significa terra de guilles. Malgrat la gran persecució que ha sofert aquest animal, per sort no han pogut exterminar-lo tal com van fer amb el llop.

Les guilles o guineus últimament sembla que han experimentat un procés de regeneració. Aquesta espècie és la que ha donat nom al territori, atesa la gran abundància d'exemplars que temps enrera poblaren aquests boscos.

El llop, avui desaparegut completament -es creu que els últims exemplars desaparegueren entre la primera i segona dècada d'aquest segle- és l'animal que més s'ha perseguit. La modernització de les armes de foc fou un dels factors que més va contribuir a l'extermini d'aquests cànids. El rastre del llop i la seva presència a les Guilleries es pot constatar, encara, fent un seguiment sobre un mapa dels nombrosos topònims que fan referència a aquest animal.

També podem trobar mamífers com la geneta, el gat mesquer, el gorja-blanc o fagina, el teixó, i d'altres de menors dimensions, però no menys importants, com l'esquirol i la rata cellarda. Es creu que ha desaparegut completament el gat salvatge. Només en subsisteix una petita població híbrida.

Nombroses espècies d'ocells habiten en el boscam guillerienc. En la fotografia es pot veure un rupit, també anomenat pit-roig.

L'avifauna boscana presenta una diversitat extraordinària d'espècies, que nidifiquen en zones forestals. Les aus més conegudes són el tudó, la merla, el gaig, i diverses mallerengues. Però les més interessants són les rapinyaires com l'astor i l'esparver, amb poblacions amenaçades.

Dins els ambients humits, hi podem trobar la rata dormidora grisa, el pinsà borroner, el picot graser gros, l'escorxador i la mallerenga d'aigua.

Els batracis, també abunden a la contrada. En la fotografia, es pot veure una reineta camuflada entre les fulles.

LA FAUNA AQUÀTICA I RIBERENCA

8

24

La xarxa hidrogràfica de les Guilleries és prou important. Aquest és el país de l'aigua, i com a conseqüència, els rius, rieres i rierols són molt nombrosos.

La construcció dels pantans del Pastoral, Susqueda i Sau va modificar enormement l'habitat natural del curs del riu Ter. Amb tot, la fauna piscícola que habita en aquella zona és prou abundant. La pesca, en determinades èpoques de l'any, sol ésser bona en els rius i rierols de la comarca. Malauradament, però, aquesta circumstància no es dona pas per l'elevat ritme de reproducció que tenen els peixos, sinó per les freqüents repoblacions que s'hi fan. El pantà de Susqueda

sovint sol ésser el lloc escollit per realitzar-hi concursos de pesca.

La majoria d'espècies que actualment viuen en aquesta zona són introduïdes. En molts casos, aquest fet representa un perill per a la nostra pròpia ictiofauna. La presència de depredadors estranys, com són el peix gat, o el black-bass, ha tingut conseqüències nefastes per a més d'una espècie.

Algunes espècies –bé siguin peixos o d'altres animals que habiten en les ribes dels rius, introduïdes de forma accidental– han produït autèntiques malvestats entre la fauna autòctona. Podem parlar del cranc de riu americà, que gairebé ha eliminat el cranc originari de la

El cranc autòcton, com el que es veu en la fotografia, està greument afectat per la invasió del cranc americà, que extermina el del país.

zona, o el visó americà, que ha proliferat molt en la vall d'Anglès i zones properes i que actualment constitueix una autèntica plaga. Aquest animaló està fent autèntiques carnisseries en granges de pollastres, ànecs i conills. Sovint la gent el confon amb llúdrigues.

El peix més apreciat, per bé que és introduït, és la truita, que en els rius de les Guilleries comparteix l'habitat amb barbs, bagres i carpes. També s'hi troben tenques i anguilles, si bé la població d'aquestes espècies ha disminuït notablement.

Tot i les creences en contra, la serp d'aigua és inofensiva.

La fauna piscícola d'aquesta zona ha sofert innumbrables trasbalsos, com la regulació del règim hídic del Ter o la contaminació de les aigües de rius i rieres. D'uns anys ençà la riera d'Osor ha experimentat una gran millora en la qualitat de les seves aigües. La posada en marxa de la depuradora de Sant Hilari Sacalm i el tancament de les Mines d'Osor que contaminaven greument la riera han estat els factors que han contribuït a l'èxit.

Ha disminuït notablement la presència de la tortuga de rierol, que comença a estar en perill. Se'n poden trobar encara a la zona del Pasteral, entre el Ter i les sèquies de rec de la zona. Es donen per extingides espècies com el turó i la llúdriga, els

darrers exemplars de la qual varen viure fins l'any 1990 a la riera d'Arbúcies.

Abunden, en determinades èpoques de l'any, les aus aquàtiques, que viuen sobretot a la riba del Ter. Un bon refugi per a moltes aus aquàtiques és la presa del Pasteral, on a voltes es

concentren en gran nombre. Ja gairebé al final de l'embassament, a la riba dreta, a l'altre costat de la carretera que porta al pantà de Susqueda, hi ha alguns arbres que tenen un color blanquinós a causa dels excrements de les aus caiguts damunt de la seva escorça.

Les rieres d'aquesta zona excel·leixen per la seva frondositat i bellesa. Són famoses la Riera de les Gorgues, la Riera Major, la Riera d'Osor, la Riera de Santa Margarida de Vallors, la Riera de Gironella i d'altres torrents que han anat configurant el complex teixit hídic de les Guilleries.

La salamandra és summament vistosa i espectacular. La seva presència en fons o rierols indica una bona qualitat de l'aigua de la zona.

El costum és la pràctica comuna i acceptada que ha adquirit força de precepte. La tradició, és la transmissió oral, d'una generació a l'altra, d'històries o creences, i allò mateix que és transmès.

Ambdós conceptes, doncs, ens recalquen el fet remarcable que té en les nostres vides conservar i transmetre tot allò que considerem important.

Amb el pas dels anys, els costums i les tradicions a voltes, canvien, es transformen, s'adapten a la vida actual, o bé desapareixen. Cada cop es fa més difícil mantenir el que sabem dels nostres avantpassats i ensenyar-ho als nostres successors. Amb tot, no hem de defallir en l'intent.

En algunes poblacions de les Guilleries encara es mantenen tradicions ben peculiars que entre tots hem de mantenir i conservar.

A Viladrau, el dia vuit de setembre, dia de la festa major, al matí a la plaça de la vila es balla la contradansa i el ball Cerdà, i a la tarda el ball del Ciri. Aquest ball també es balla a Osor, el tercer diumenge de setembre, dia de la festa del Terç. Aquesta dansa té el seu origen en les confraries que administraven les capelles de la Mare de Déu del Roser a Osor, i l'obra del Santíssim i la confraria del Roser a Viladrau. A Sant Hilari Sacalm, el ball del Ciri també s'havia ballat per la diada de sant Joan. A Anglès, es ballava per la diada de santa Magdalena, i servia per fer el relleu dels confreres que administraven la capella -avui desapareguda- dedicada a aquesta santa. Per mèrits propis, aquesta dansa s'ha convertit en la més representativa de les Guilleries.

Els costums i tradicions religioses han desaparegut majoritàriament, però a Sant

*El ball del ciri d'Osor.
Fotografia feta l'any 1984.*

Hilari Sacalm per Setmana Santa, encara es conserva l'antiga tradició de representar el Via Crucis Vivent. En l'actualitat, el que antigament fou una processó s'ha transformat en una representació artística que tots els anys és seguida per molta gent. Antigament la processó se celebrava el Dimecres Sant al matí, després va passar a fer-se el Dijous Sant al vespre i actualment ha quedat establerta el Divendres Sant al vespre.

Al capvespre del Dijous Sant, a la plaça de la vila de Viladrau, es fa el joc dels Esclops d'en Pau. Aquesta pràctica també es realitzava no fa gaires anys en diferents pobles de les Guilleries. "El joc es fa amb tacs de fusta anomenats esclops que juntament amb les enlairades de porró i seguint unes alegres tonades, fan trincar tots alhora i seguint la música, els tacs de fusta damunt la taula. Perdre el compàs significa picar-se els dits i posar una moneda al centre de la taula.

Aquests diners serveixen per a omplir el porró de vi, que alleuja el dolor i alegra la vetllada”.

En gairebé tots els pobles i veïnats de les Guilleries és tradicional que en la vigília de sant Joan s’encenguin fogueres. Aquesta tradició, avui adulterada amb l’explosió de petards, era antigament una manera de celebrar grans esdeveniments.

A l’ermita de Sant Miquel de Maifré, que és situada abans d’arribar a la presa de Susqueda, però en terme municipal de Sant Pere d’Osor, cada any, durant el segon diumenge de maig, se celebra encara una antiga tradició de la qual hi ha referències a partir del segle XIV. Durant el segon diumenge de maig, se celebra en aquesta antiga capella romànica un ofici religiós, i en finalitzar la cerimònia s’entrega a cada un dels assistents un

El ball del Ciri de Viladrau, tal com es ballava a principi del segle XX.

El via-crucis vivent de Sant Hilari Sacalm s’ha convertit en una tradició que cada any és seguida per una gran multitud de gent que es trasllada expressament a aquesta localitat per veure la representació.

pa petit. Aquesta tradició es coneguda amb el nom de l’ofrena de Sant Miquel. Antigament, el pa es donava als pobres que acudien aquell dia, a l’expressat ofici religiós. Les despeses d’aquesta obra de caritat eren pagades tradicionalment pels masos, el Tarrats i la Codina. Actualment, el propietari de la Codina és qui encara es preocupa de mantenir viu aquest costum. Aquesta senzilla tradició s’ha anat mantenint al llarg dels segles, i només s’ha interromput en ocasions excepcionals, com fou durant la postguerra, per manca de pa, que va fer inviable que se celebrés l’ofrena.

Aquest senzill acte també serveix per reunir i retrobar-se prop de Susqueda alguns dels antics habitants d’aquesta població, avui inundada per les aigües.

ESP AIS PROTEGITS

9

28

L'antiga idea de crear un parc natural a les Guilleries sembla que ha desaparegut definitivament. Actualment el Pla Especial d'Interès Natural (PEIN) només remarca algunes petites zones que cal protegir, i proposa el manteniment d'algunes de les comunitats florístiques i faunístiques més interessants i autòctones. En definitiva, segons el PEIN, només caldria actuar lleugerament i puntualment en indrets molt concrets com és el cas d'algunes zones que estan dins els municipis de Sant Hilari Sacalm d'Osor de la Cellera de Ter i d'Amer.

Malgrat la manca de precisió i poca informació que dona el PEIN, a les Guilleries, hi ha moltes

Aquesta és la Pellaea calomelanos, una falguera austral, descoberta l'any 1908 pel doctor Joaquim Codina i Vinyes.

espècies, vegetals i animals i molts espais que mereixen una consideració especial.

A la part més enlairada de la muntanya de Sant Gregori, que pertany al terme municipal d'Osor, entre penya-segats i esqueis s'hi troba una de les meravelles més desconegudes de la flora de les Guilleries. Ens referim a la flor o herba de Sant Segimon. A Osor, aquesta flor es cultiva com a planta d'ornamentació, i se li atribueixen algunes propietats medicinals.

En un indret proper al Pasteral es troba la falguera austral coneguda amb el nom de

Pellaea calomelanos, descoberta l'any 1908 pel doctor Joaquim Codina i Vinyes, eminent botànic i metge de la Cellera de Ter.

També és especialment important l'espai físic format pel curs mitjà del riu Ter, que és un valuós passadís natural amb significatives mostres de bosc de ribera.

D'altres espais que el PEIN considera que cal protegir especialment són la muntanya de Sant Miquel de Solterra o de les Formigues, i també els diferents espais naturals ocupats per fagedes i rouredes humides. També es parla de la

necessitat de protegir alguns biòtops que es troben en clara regressió, i algunes poblacions faunístiques que comencen a ésser endèmiques, com el tritó pirinenc i la granota roja.

Malauradament, el Pla Especial d'Interès Natural desestima la creació d'un parc natural, en considerar que no cal una protecció en tota la zona, perquè gran part d'aquesta subcomarca des fa segles es dedica a la silvicultura intensiva, la qual cosa ha tergiversat gairebé del tot els seus paisatges originals. En tot cas, el pla de protecció preveu ordenar el desenvolupament de l'àrea en funció dels plans de producció i, si és necessari -diu- es redactaran plans tècnics de gestió i millora forestals. Malauradament, creiem que no es dona a les Guilleries la

importància ecològica que tenen realment, la qual cosa ha comportat que el PEIN desestimés les antigues propostes que aconsellaven connectar aquest espai amb el parc natural del Montseny i amb el Collsacabra.

En el pla d'ordenació de la província de Barcelona, aprovat el dia 15 d'abril de 1963, ja es contemplava que les Guilleries era una de les zones a protegir. Tanmateix no fou fins la dècada del setanta que la Comissió Provincial d'Urbanisme va encarregar a la Diputació de Barcelona que confeccionés els estudis necessaris per tal de declarar parcs naturals dins la seva zona d'influència. Entre aquestes zones protegides hi havia de Sant Llorenç del Munt i Montseny, i es començaren els

En algunes cases d'Osor, cultiven i cuiden com a planta d'ornamentació la flor de sant Segimon, que és una espècie molt escassa i de difícil conservació.

L'herba o flor de sant Segimon fa una meravellosa flor blanca, que té propietats medicinals.

treballs per tal de declarar en un futur el parc natural Guilleries-Collsacabra.

Malgrat que els estudis realitzats aleshores només comprenien l'àrea de Barcelona, estava previst que en un futur s'afegís a l'àrea protegida la demarcació de Girona, i es creés un parc que aniria de les cingles de Cabrera i Aiats fins a la Plana de Vic i fins al vèrtex superior del Montseny i la Vall d'Hostoles. Malauradament les propostes que fa actualment el PEIN estan molt lluny de la primitiva idea.

L'AGRICULTURA

10

30

La gran massa forestal que cobreix la zona i les particularitats geològiques del terreny ple de muntanyes, han constituït una agricultura que tradicionalment sempre ha estat bàsicament de subsistència. Es conreaven els camps -que en molt poques excepcions són grans superfícies- per al manteniment del consum de la família, i per produir petites quantitats d'aliments que solien ésser venuts als mercats de la zona.

Freqüentment, els camps de conreu són feixes que es troben escalonades en la muntanya. Actualment, l'activitat agrícola ha perdut molta força. Els camps de conreu s'han abandonat i el bosc ha guanyat extensió, en cobrir antics terrenys de cultiu.

Els productes tradicionals han estat el blat i les patates. En la dècada dels quaranta, en zones altes de les Guilleries i especialment a Sant Hilari Sacalm, va agafar un fort increment el conreu de les patates, que es va mantenir fins a final de la dècada dels cinquanta. Les patates vermelles de Sant Hilari Sacalm agafaren molta fama i eren molt apreciades per a llavor. També tingueren molta fama les mongetes verdes de la zona, i els fesols.

En la zona, també havia tingut certa importància el cultiu de l'ordi, el sègol, la civada, el blat de moro i els farratges. El progressiu despoblament dels masos, començant a la dècada dels cinquanta, i la inundació que s'ha

La manca de superfícies planes i amples ha condicionat l'agricultura a les Guilleries. Tradicionalment, els camps de conreu es feien en feixes o terrasses escalonades i guanyades al bosc.

produït en algunes valls del Ter per la construcció dels pantans, de riques terres de regadiu, han fet que l'agricultura sigui un sector clarament regressiu. Actualment molts antics camps de conreu estan plantats d'avets, que es venen per les festes de Nadal. Aquest negoci, començant els anys seixanta, va agafar un fort increment a la dècada els vuitanta.

Tradicionalment, però, en la zona l'agricultura sempre s'ha complementat amb els treballs al bosc. Fins i tot, és en terrenys

ocupats pel boscatge on es realitzaven les tradicionals artigues.

L'artiga és un antic sistema que s'utilitzava per conrear la terra quan no es disposava d'adobs. Es feia de la següent manera: Després de tallar les plantes de la zona escollida del bosc i arrencar les arrels i gleves, s'apilonava tot plegat, fent petites piles, junt amb l'arbúcia i llenya del tros artigat. Després es cremava i s'escampava la terra cremada arreu del tros. Posteriorment es fangava i es procedia a fer la plantació. L'explotació del camp durava de tres a quatre anys. Un cop passat aquest temps es deixava de plantar en aquell lloc i es feia una nova artiga en un altre indret.

Tot i ser lents, els bous eren els animals predilectes del pagès. La seva força era ideal per al treball del camp. En la fotografia es pot veure la llaurada que es fa en un camp de Vilavecchia de Sant Hilari Sacalm.

Les pomes

El famós viatger Francisco de Zamora, el dia 13 de juny de 1789, va visitar el mas el Soler de Mansolí de Sant Hilari Sacalm. En una cambra d'aquesta important masia va veure nombrosos pilons de pomes que es collien en terrenys d'aquella propietat. En el relat del seu viatge, aquest famós personatge descriu 28 classes de pomes diferents i les classifica de la següent manera: “camoses de cinc espècies, pomas, marnellot, renetas, gavatxes, conilles, de niu de garsa, ripolles, gaietanes, púniques, paradises, bafarulles, moscatell fort, moscatell tendre, de Sant Jaume, de sang de llebre, glaçades, del ciri gavatx, de la serra vermelles, proses, camoses vermelles, pinyoles, borda amb pell i Déu n'hi dona”. La gran majoria d'aquestes denominacions ha desaparegut. D'altres poden ésser simples deformacions gràfiques del copista.

BOIXAREU, RAMON. *Diario de los viajes hechos en Cataluña de Francisco Zamora*. Documents de cultura. Curial. Barcelona 1973.

En aquesta vella fotografia, presa des de la Miranda de Sant Hilari Sacalm, vers el Montseny, es pot veure una panoràmica avui pràcticament desapareguda: les feixes de conreu inserides al mig del bosc.

OFICIS ANTICS

11

*Grup de roders treballant
en un esteller construït
al mig del bosc. Fotografia feta
durant la primera dècada
del segle XX.*

32

El progrés ha canviat els hàbits de vida, i ha portat la desaparició de molt d'oficis, alguns dels quals gairebé s'havien mantingut inalterables durant centúries.

L'activitat productiva a les Guilleries sempre ha anat lligada a l'explotació dels boscos. És per aquesta raó que molts dels oficis avui desapareguts o bé en vies de desaparició estan relacionats amb les activitats forestals.

La feina al bosc ha disminuït notablement, en part perquè ha minvat la demanda de la seva fusta i en part perquè actualment s'utilitzen sistemes mecànics que han reduït notablement el nombre de

journals que abans calia emprar en qualsevol de les feines que es realitzaven.

Els bosquerols pràcticament han desaparegut i ja res no queda d'aquells carboners, que a voltes vivien tres o quatre mesos seguits al mig del bosc en una barraca construïda al redós de les carboneres que vigilaven dia i nit. Tampoc no hi ha ningú que compri les soques de bruc, que a cops de magall s'arrencaven per fer pipes. Ja no queda cap traginer que transporti amb les seves carretes els socs tallats al bosc, i amb prou feines trobarem matxos de bast que tirin de les perxes rostolls avall, per desemboscar-les, o que transportin per estrets camins

les sàrries de carbó, o les soques de bruc. I així podríem anar seguint amb d'altres activitats desaparegudes.

El castanyer ha estat, per antonomàsia, l'arbre que més beneficis ha donat a tota la contrada, i ha permès desenvolupar una important indústria que durant molts anys va ésser la font d'ingressos de moltes famílies de la zona.

Del castanyer sortien els famosos rodells, que eren

feixos de cèrcols, esberlats per la meitat, ajuntats, aparellats i lligats en forma rodona, que servien per encercolar bótes, caixes d'arengades i altres utensilis que no podien portar ferro, perquè el producte que contenien el rovellava fàcilment.

Els bosquerols que feien els rodells eren anomenats roders. Aquesta activitat havia donat feina, l'any 1920, a més de 300 persones.

La modernitat portà un canvi radical en el ram de la fusta. L'electricitat i els motors van permetre desenvolupar nous sistemes i maquinària per treballar. La transformació que va sofrir el món del transport també va permetre que les

Els matxos de bast eren els animals preferits per al transport de les mercaderies que sortien del bosc. En la fotografia transporten sàrries de carbó.

feines que en un principi es realitzaven al bell mig del bosc es fessin dins les poblacions.

A. T. V. — 1472 - S. HILARI SACALM
Feynas Campestres
Una barraca de carboners

Els roders

La majoria de gent que treballava en la confecció de rodells eren dels pobles de la part més muntanyenca de la comarca de la Selva, com Sant Hilari Sacalm, Osor, Arbúcies i Espinelves, i també de poblacions com Santa Coloma de Farners, Anglès i la Cellera de Ter.

Quan la feina minvava en els boscos de les Guilleries era freqüent que els bosquerols d'aquesta contrada anessin a treballar al Vallespir, i al revés. Alguns roders francesos vingueren a establir-se en alguns dels pobles de tradició rodellaire. A la Cellera de Ter, s'hi establiren a final del segle XIX algunes famílies que provenien de Ceret i de Prats de Molló.

Els nouvinguts ensenyaren una manera nova de treballar. Els roders del Vallespir *xapaven* drets i *llisaven* per l'esquerra del cavall, que era una modalitat considerada com més perfeccionada. En contra, els d'aquí, *xapaven* asseguts i *llisaven* per la dreta.

Els carboners vivien dins d'una barraca com la de la fotografia, construïda al mig del bosc, mentre durava la coccio del carbó.

LES MASIES

12

El Soler de Mansolí, de Sant Hilari Sacalm, és una de les pairalies més importants de les Guilleries

34

La paraula masia i mas designen per antonomàsia les cases de pagès. Malgrat aquesta sinonímia, hi ha un matís que caracteritza el concepte dels mots: masia s'usa preferentment en termes arquitectònics i literaris; i mas fa referència a un concepte més vast d'unitat agrícola, que inclou casa i terres de conreu.

La paraula mas sempre ha tingut connotacions de solitud, d'habitatge a les foranies, d'allunyament. Aquestes connotacions encara es fan més evidents en algunes comarques com les Guilleries, on els masos resten escampats enmig del boscatge. A voltes, aquestes cases de pagès estan a hores de camí del nucli urbà més

proper, i fins i tot quan eren habitades només s'hi accedia per camins de bosc.

Actualment, la majoria d'aquestes edificacions resten abandonades i mig enrunades. Només s'escapa a la destrucció una petita part de masos que o bé encara es dediquen a l'agricultura, o bé s'han convertit en segones residències, o bé s'han passat al sector de l'hostatgeria, tot convertint-se en hostals, bars, restaurants o habitatges de turisme rural.

De forma molt genèrica, i acceptant les moltes excepcions que hi ha, podríem situar les masies de les Guilleries dins el sector de zones humides i de fort desnivell. Segons explica

l'arquitecte Ramon Ripoll, en el seu llibre *Les masies de les comarques gironines*, aquestes cases presenten algunes característiques constructives que són pròpies de la zona, com teulades de forts pendents, grans obertures, galeries cobertes, poca profunditat de l'habitatge, planta baixa destinada solament a quadres, i ràfecs de gran volada.

Pel que fa al nivell de vida dels pagesos que les habitaven, considerariem la zona com a pobra en recursos agrícoles. Per això, la immensa majoria de masos alternaven les feines del

camp amb el treball al bosc. Malgrat que no podem fer un detallat estudi de les masies més importants de les Guilleries, tot seguit en designem algunes que estan considerades entre les més famoses de la contrada.

A Sant Hilari Sacalm hi podem trobar el Soler de Mansolí, la Saleta i Vilavecchia, o el mas Moragues. A Osor, el Sobirà de Santa Creu d'Horta, Can Iglésies, Cercenedes, el Baier i les Romegueres. A conseqüència de la construcció del pantà, moltes masies de Susqueda descansen sota les aigües. Amb tot, hi ha construccions prou importants a Sant Martí Sacalm, com Puig-Galí, la Masó i la Triola. El mateix passa a Vilanova de Sau, però

per sort encara podem admirar-hi edificacions com Can Morgades, les Fagedes, les Tallades, l'Aubreda, el Parcer, el Pujol i el Farigolar. A Sant Sadurní d'Osormort es poden contemplar els masos, Masferrer, el grup de masos de la Boixeda, el Rifà, el molí de la Verneda i el molí de Bojons. A Espinelves són famosos els masos Masjoan, Balmes, el Parcer, Serrallonga, la Rovira, Solanes, Quingles i Esglésies. A Viladrau cal mencionar la Sala, Espinzella i Masvidal.

El mas Ferrer de Sant Sadurní d'Osormort és un magnífic edifici dels més interessants del setcentisme català.

Les masies tràgiques

El gran escriptor Prudenci Bertrana, gran coneixedor del paisatge guillerienc, va reflectir en una de les seves famoses *Proses Bàrbares* una visió molt fatídica però real de les masies del seu temps: “En aqueixes masies, us hi explicaran les més grans misèries, hi escoltareu els planys més entenedridors i les veus més afligides. És aquí on les llargues nits de la tardor els nins moren escanyats per la diftèria; és aquí on una picada de mosca mata un home; és aquí on s’assenten les barres per la senzilla trepitjada d’una vaca; és aquí on es desenrotllen les malures més impensades, més terribles i més inconegudes. Golls que pesen arroves, reviraments de carcanades sense parió, decandiments que els metges de ciutat no poden explicar-se, momificacions en vida que duren anys, sense causa aparent i que resisteixen les untures de l’apotecari vilatà, els signes cabalístics de la sanadora i els sants de l’ermita.”

BERTRANA, PRUDENCI: *Proses Bàrbares*. Obres Completes, Pàg. 826.

LES COMUNICACIONS

13

Les males comunicacions de les Guilleries són un fet històric. En aquesta fotografia de principi del segle XX pot contemplar-se com era l'antiga carretera que anava de Sant Hilari Sacalm a Santa Coloma de Farners.

36

El sector de les Guilleries, històricament sempre ha estat molt mal comunicat. Actualment, aquest inconvenient s'ha vist només en part solucionat amb la construcció de l'Eix Transversal, inaugurat l'any 1995, que ha permès arribar a molts indrets de la subcomarca amb un estalvi considerable de temps, i gaudir d'una via de comunicació moderna.

El relleu del terreny, muntanyós i escabros, ha dificultat les comunicacions i ha mantingut tancada tota la zona. Els pocs camins de llarg recorregut eren estrets, emboscats i tortuosos, com el que anava de Vic a Girona passant per Vilanova de Sau, el port de Malafogassa, Coll Sabena i Sant Hilari, o el

que travessava tota la contrada per Viladrau, Espinelves, Coll Sesplanes, el Coll de Querós i el Coll d'Osor. Un altre camí comunicava Vilanova de Sau amb la Celler de Ter, resseguint sempre la vall del Ter, i passant per Susqueda i Querós.

La millora de les comunicacions amb Sant Hilari Sacalm, que gairebé és el centre de la zona, va començar a produir-se arreu de la fama que agafaren les aigües picants. L'any 1877 es construí la primera carretera veïnal que comunicava Vic amb Sant Hilari per arribar després a la font Picant. Posteriorment, entre 1880 i 1890, s'eixamplaren i es convertiren en carreteres els vells camins que enllaçaven Sant Hilari amb Arbúcies i amb

Santa Coloma de Farners. Amb tot, aquestes carreteres no es pavimentaren tal com normalment es feia, sinó, que aquesta darrera millora no es faria fins a final de la dècada dels cinquanta del segle XX.

A principi del segle XX, es completà una mica més la xarxa de carreteres, obrint la que va des de Vic a Arbúcies passant per Taradell i Viladrau, i les secundàries d'aquesta ruta, com la de Vic a Sant Hilari per Espinelves, i la variant de Viladrau

a Vic per Fàbregues. Aquesta carretera es perllongà després fins a Vilanova de Sau un cop fet el pantà d'aquesta població. En època de la dictadura de Primo de Rivera es començà a obrir la carretera que anava des d'Osor a Sant Hilari Sacalm.

El mateix dia que el govern donava llicència per a la construcció del ferrocarril Olot-Girona, el dia 6 de maig de 1882, també autoritzava la companyia del ferrocarril de Sant Feliu de Torelló a Olot perquè obrís un ramal de via que comunicaria Torelló amb el Pasteral, on enllaçaria amb el tram Olot-Girona.

L'any 1893, la Societat Econòmica d'Amics del País, de Girona s'adreçava al govern sol·licitant la inclusió en els projectes del ministeri de Transports d'una línia que unís

Alguns dels primers autocars de la Hispano Hilarienca, arribant a Sant Hilari Sacalm.

Vic amb el Pasteral, passant per Querós i Susqueda. L'any 1900, els de Vic insistien en la construcció d'aquest tram del ferrocarril. Malgrat que es varen fer els estudis pertinents, i fins i tot la reina regent va signar la llei per la qual s'autoritzava la seva construcció, l'elevat cost de les obres, que pujava a més de vuit milions de pessetes, va

fer desestimar la realització dels treballs.

Per altra banda, també l'enginyer Domènec Vehils, l'any 1891, va fer el projecte per a un tren de via estreta que uniria Vic amb Sant Hilari Sacalm, passant per Tortadès, pel Coll de Vilardell i el Molí Roquer. Cap d'aquests projectes no es va realitzar, i per tant mai cap camí de ferro va gosar penetrar a l'interior de les Guilleries.

L'Eix Transversal ha estat una via de comunicació moderna, esperada des de fa molts anys pels habitants de les Guilleries. En la fotografia es pot veure el viaducte de Sant Sadurní d'Osormort.

La imaginació, la tradició o algun fet rellevant són els principals elements que desencadenen les rondalles i llegendes. Vegem-ne tot seguit tres de les moltes que solen explicar-se a les Guilleries.

LA CACERA DE L'ÓS

Més o menys, tothom té curiositat per saber l'origen dels noms. Encara que sigui feina d'etimologistes, historiadors i filòlegs, això no obstant sempre ha interessat la generalitat de la gent. D'aquí ve que, moltes vegades, la inventiva popular, fonamentada en fets poc o gens reals, hagi donat unes explicacions, si no convincents i lògiques, almenys interessants per llur enginyosa idea i ingènua expressió. Explicarem a continuació la rondalla, segons la qual obtenen el seu nom la vila d'Osor, el poble de Susqueda, el llogarret de Carós (Querós) i la parròquia de Sant Sadurní d'Osormort, tots ells situats en el cor de la comarca de les Guilleries. Vegem-la. "Era un temps molt remot, quan encara els llops i óssos pul·lulaven per les Guilleries. N'hi havia un, d'ós, molt descomunal, que tenia en constant neguit tota la rodalia, i el castellà de Solterra decidí d'exterminar-lo. A tal fi, convocà els caçadors més destres i experimentats per fer una batuda definitiva. La fera fou localitzada en una abrupta vall formada al peu de les terres de Sacalm (avui Sant Hilari) i allí fou començada la persecució. Per aquest motiu, l'indret fou batejat amb el nom d'Osor (país d'óssos). L'animal, però, s'esquitllà remuntant els emboscats

vessants de Sant Benet, i els caçadors en llur dèria arribaren a la vall del Ter. Allí trobaren un bon pagès que els digué: -On aneu tan afanyosos i esbufegants? Que no veieu que l'ós S'USQUEDA enrera? I des d'aleshores, d'aquell lloc se'n diu SUSQUEDA.

Desferen el camí i continuaren l'empait endinsant-se per les pregoneses de Porta Barrada, aconseguint novament la vall del Ter després de moltes penalitats i vaivens endebades. Allí reunits referen forces i convingueren, unànimement, que l'ós resultava excessivament CAR d'haver. I d'aquell lloc en digueren sempre més CARÓS (Querós). Poc després, tingueren notícia que la bèstia remuntava la vall de la riera Major. Nous contingents de caçadors s'uniren als primitius escamots, ocupant els indrets més estratègics, mentre d'altres anaven estrenyent el cercle a la fera. Finalment, ja al capvespre, l'empresonaren en una estreta barrancada, donant-li mort. I aquest fet fou perpetuat bastint-hi una nova parròquia, que prengué per nom SANT SADURNÍ D'OSORMORT, avui encara existent".

(Vinyeta, Ramon. *Llegendes i tradicions, Collsacabra - Guilleries*).

LES TOVALLES DE CAN ROVIRA O DELS ENCANTATS

Una de les llegendes més populars de Sant Hilari fa referència a les famoses tovalles de

Can Rovira, que abans era la casa pairal de més anomenada de la vila. Fins fa pocs anys, a la mort de la mestressa de Can Rovira, última supervivent de la família, aquestes tovalles s'exposaven damunt d'una taula o altar el dia de Corpus. Segons la tradició, les tovalles pertanyien als Encantats que habitaven un gran palau subterrani, situat a sota mateix de la Roca d'en Pla, a un quart d'hora vers llevant de la vila. Un jorn indeterminat, que els Encantats tenien robes del seu palau esteses damunt de les roques, va passar un home de Can Rovira, que tornava del mercat de Santa Coloma de Farners i es va apoderar de les tovalles. Els Encantats que veieren el fet varen voler recuperar-les i varen empaitar en Rovira, que arrencà a córrer amb el seu tresor; en aquell mateix moment la campana de l'església de Sant Hilari es va posar a tocar a ànimes i els Encantats varen haver de cessar en la seva persecució. Abans de retornar al seu palau els Encantats cridaren a l'hereu de Can Rovira: - Guarda bé aquestes tovalles, puix que aquell que les conserva en son poder mai no podrà ésser pobre.

Afegeix el recopilador del 1882: "I de fet encara avui en dia la gent ignorant de l'encontrada atribueix l'immemorial benestar i constant prosperitat de la Casa Rovira a les tovalles encantades que, gastades, no per l'ús sinó pel temps, estan plenes de sargits". Avui dia ja no podríem dir el mateix sobre la prosperitat de Can Rovira. Una segona versió de l'Amades diu que l'origen de les tovalles era que les bruixes de la comarca volgueren fer un gran sopar a la Roca d'en Pla i

per això varen estendre les tovalles sobre la Roca per parar taula. En aquest moment va passar l'hereu Rovira i totes les bruixes varen amagar-se, moment que va aprofitar l'hereu Rovira per emportar-se-les a casa seva. Per aquesta causa les tovalles tenien la virtut de conjurar i fer desaparèixer les tempestes, sempre que haguessin estat beneïdes el dissabte de Passió.

(Pladevall, Antoni,
Serradesanferm, Àngel.
Sant Hilari Sacalm,
capital de les Guílleries).

LA SUPOSADA BRUIXA

Hi havia a Viladrau una vella molt pobra i molt bona dona, però, per més que no se li sabés cap malifeta, van donar-la que era bruixa i tothom va acabar per creure-ho. Però la velleta, que devia saber-la molt llarga, explotava la seva suposada bruixeria amb aquesta manya: Passava per davant d'un hort, i extasiat-se, començava a exclamar - Ai filla, quin bé de Déu de mongetes!... Quina collita de trumfes, noia...!
I per temor que maleís la vianda que assenyalava, tothom corria a donar-li'n.
En fi, que d'això vivia, del que per por li donaven i que potser per compassió no li haurien donat.

(*El Montseny i les Guílleries*,
Publicacions L'aixernador edicions 1990).

LA PREHISTÒRIA

14

Aquest impressionant dau de pedra, conegut per la Pedra dels Sacrificis, situat sota la capella de Sant Feliu de Savassona, és una de les peces arqueològiques més espectaculars de Catalunya.

40

Nombroses restes arqueològiques trobades en diferents indrets de les Guilleries ens parlen dels primers pobladors que corrien per aquestes terres.

Prop de la línia divisòria de la subcomarca de les Guilleries amb els municipis de Brunyola i Anglès, en el vessant de la muntanya de Santa Bàrbara, fa pocs anys s'hi va descobrir, en els paratges denominats els avellaners i el Diable Coix, un important jaciment que pertany al paleolític mitjà. A la Cellera de Ter, també no gaire lluny de la línia divisòria de les Guilleries, han aparegut un grup d'eines tallades sobre rierencs que pertanyen als homes del paleolític inferior.

A la vall d'Osor es descobriren algunes destrals de pedra, sílex i ceràmiques que pertanyen a l'època del Neolític. D'aquesta mateixa època són algunes eines de sílex i tres destrals de mà trobades a Viladrau, i bona part de les impressionants troballes fetes a Savassona, o a la cova del Pasteral de la Cellera de Ter.

A Sant Hilari Sacalm, es troba el famós menhir de la Pedra Llarga, que s'atribueix a una ètnia que entrà a Catalunya pel nord, poc abans de l'any 2000 abans de Crist. Aquesta fita de pedra fou desplaçada del seu lloc original quan es construï la carretera que ara passa pel seu costat. A la Roca d'en Pla, prop de la capella del Nen Jesús de Praga, s'hi trobaren restes de

ceràmica i puntes de sílex. També s'han fet diverses troballes prehistòriques dins la pedra Foradada.

Els poblats ibèrics també abunden a la zona. És probable que la tribu que habitava aquesta contrada fossin els ausetans, que tenien el seu centre més important a Ausa, l'actual Vic. La majoria de poblats ibèrics s'han trobat a tocar les línies de separació de les Guilleries. A la banda est, gairebé a tocar la vall

*Menhir de la pedra
Llarga de Sant
Hilari Sacalm.*

d'Anglès, han aparegut restes al damunt de la muntanya de Canet a la Cellera de Ter, i la necròpolis d'Anglès. A l'oest en la plana de Vic s'han fet troballes a Castellet de Folgueroles, Puig Castellar, Savassona, Puigdefar, etc.

Les restes romanes més importants descobertes a la zona aparegueren a la muntanya de Sant Benet, a la vessant nord-est prop del santuari del Coll. En artigar-se un tros de bosc per dedicar-lo a conreu, va aparèixer una ara romana enmig d'unes ruïnes, que podria haver estat un edicle o temple romà. Per desgràcia no va ésser estudiat a temps. L'ara romana votiva té una inscripció de difícil lectura, i probablement era dedicada a alguna divinitat silvestre. Actualment es guarda i pot observar-se al museu episcopal de Vic.

*Olles ibèriques,
trobadessota
la fàbrica Burés
d'Anglès.*

Sant Feliuet de Savassona

No pas lluny de la capella de Sant Feliuet de Savassona, poden admirar-se algunes de les restes arqueològiques més espectaculars de Catalunya.

Al voltant de la capella es varen trobar restes de tombes antropomòrfiques. Excavat a la roca hi ha un dipòsit d'aigua i altres indicis d'antics poblaments. Entre els calls o separacions dels grans penyals que formen la plataforma del puig s'hi descobriren restes d'un important poblat ibèric.

Sota la capella de Sant Feliuet pot observar-se un impressionant dau de pedra anomenat la Pedra dels Sacrificis. Al seu voltant hi aparegueren esquelets en posició fetal que tenen una antiguitat superior als 5.000 anys. Al pla nord-est del Puig pot contemplar-se tota una sèrie de gravats rupestres esculpits damunt de pedres. Una bona part del material arqueològic trobat en aquest indret pot admirar-se al museu episcopal de Vic.

EL REPOBLAMENT DELS SEGLES IX-X

15

El santuari i priorat benedictí de Santa Maria del Coll es construí en un alou que l'any 884 ja era propietat del monestir de Sant Medir i Sant Genís, i que posteriorment fou el monestir d'Amer.

42

Les Guilleries és un espai físic enclavat entre les comarques de la Selva i d'Osona. Històricament, les muntanyes d'aquesta subcomarca han estat una bona línia divisòria que ha separat els antics comtats de Girona i d'Osona, i els bisbats de Vic i Girona.

La primera notícia que tenim d'un indret situat dins aquest país és de l'any 844, i fa referència a un alou que el monestir de Sant Medir i Sant Genís, que en un futur serà el monestir d'Amer, tenia a la vall d'Osor. En aquesta concessió serà on es construirà el priorat benedictí de Santa Maria del Coll. Aquest privilegi seria confirmat a l'abat d'aquest monestir l'any 860.

D'altres privilegis carolingis de l'any 881 i del 886, concedits al bisbe de Girona Teotari, i del 922 al bisbe Guiu, parlen del Plantadís del terme d'Anglès. Aquest alou ja fou propietat del bisbe Gotmar o Gundemar que visqué entre el 841 i el 850. Un altre privilegi de l'any 886 fa referència a la vila d'Elzeda o Sauleda, de Sant Miquel de Cladells, del municipi de Santa Coloma de Farners. Aquest document també ens diu que la vila d'Elzeda o Sauleda termenejava amb Santa Coloma de Farners, Vallors, Arbúcies i Joanet.

L'extracte de l'acta de consagració de l'església de Sant Quirze d'Arbúcies feta el dia 6 de febrer del 923, pel

bisbe Guiu de Girona, ens diu que la vall era molt poblada. Hi fa constar l'existència de les esglésies de Sant Quirze, que era parroquial, i les sufragànies de Santa Maria de Lliors, Sant Pere Desplà, Sant Nazari, Sant Climent, Sant Segimon del Bosc i Sant Iscle.

En un document de delimitació de la diòcesi de Vic datat el 25

*Sant Miquel de Cladells
ja és esmentat l'any 886.*

de febrer del 978 es confirma l'existència de tots aquests llocs situats gairebé en la frontera de la diòcesi vigatana. Aquest document precisa que la frontera eclesiàstica entre els bisbats de Vic i Girona passa per Plantadís, segueix per la serra de Gironella, per la via que anava a Bellapolla, continua entre els llocs de Joanet i Sauleda i després passa pels límits d'Arbúcies.

La vila d'Elzeda o Sauleda és esmentada l'any 886. En la fotografia es veu la capella romànica de Santa Victòria de Sauleda.

Els vicaris Sala i Isarn

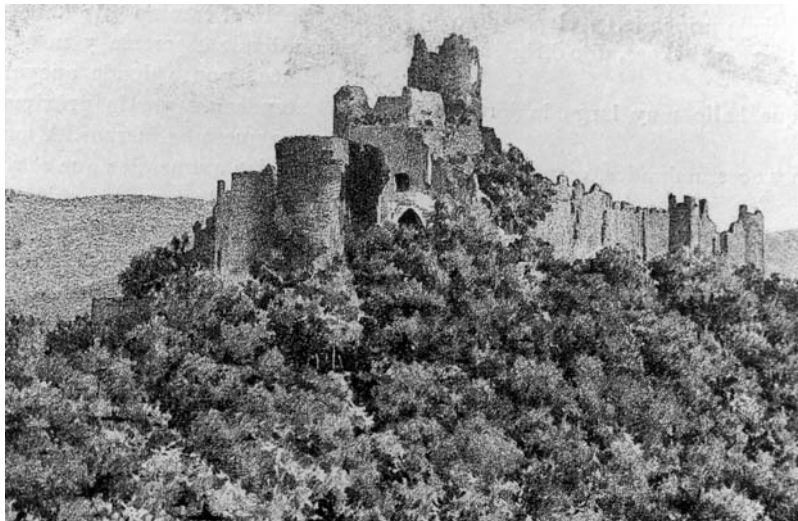
El noble Sala era el segon fill d'Unifred i de Guinedella, vescomtes de Conflent. Va viure almenys entre els anys 919 i 969. Comença a aparèixer i a fer compres per les Guillerries a partir de l'any 919. Es va casar dues vegades, primerament amb Filmera entre els anys 924 i 926 i posteriorment amb Ricarda, dita d'Osona, entre el 929 i 960, que era filla del vescomte Trasovad i germana del vescomte Ermenir I d'Osona. Sala, que va fundar el monestir de Sant Benet de Bages, va començar a comprar i repoblar noves terres a les Guillerries, tasca que va seguir el seu fill Isarn. A partir d'aquest documents de

compres coneixem una mica com es desenvolupava la vida de l'època a les Guillerries. Els topònims que més apareixen són Osor, denominat l'alou de Ausore o la Valle de Ausore o Hausore, Ausor, Ossore. La riera d'Osor, designada com el riu d'Ausor, o el flumine Ausore o l'aqua de Ausore. Vallors, que és denomina com: Valle Orci, o Vallorci, Vallorcio, o la riera de Vallors, esmentada com a Aqua Vallorci. En l'apartat religiós, s'anomena les esglésies de Sant Hilari, escrita Sancti Elarii, Santi Ilari o Sancto Elarii; el lloc de Joanet, designat com Jovaneto, o villa Jovaneto, etc.

ELS CABRERA

16

44

Els orígens dels Cabrera provenen del castell d'aquest nom situat al Cabrerès. Un seu hereu, Guerau de Cabrera, cap a 1035 es casà amb Ermessenda, filla i hereva d'Amat de Montsoriu, vescomte de Girona, vescomtat que a final del segle XI s'anomenà vescomtat de Cabrera. La unió del patrimoni inicial dels Cabrera, al vescomtat de Girona els féu arrelar fortament a la Selva, Garrotxa i sectors del Vallès Oriental.

A mitjan segle XIV, per compres o per infeudaments reials comencen a posseir àmplies zones dins les Guilleries. A partir del 1343-56 aconseguen unir sota el seu domini bona part de tota la zona que restà inclosa

dins el comtat d'Osona, creat pel rei Pere III a favor de Bernat III de Cabrera. Amb el temps uniren les noves possessions amb el seu patrimoni de la comarca de la Selva i del Maresme.

Una llegenda tardana vol vincular-los a la Selva. Es diu que un mític Benet de Cabrera, ferit al coll pels sarraïns que volia expulsar d'aquestes terres fou curat miraculosament per la mare de Déu. Aquest seria l'origen del monestir i santuari del Coll, sobre Osor. En realitat, és un priorat del segle XII filial d'Amer.

El domini del vescomtat de Cabrera s'estenia, per tant, entre els antics comtats de Girona i

Primitivament, els vescomtes de Girona, posteriorment anomenats de Cabrera, tenien la seva residència al castell de Montsoriu, des d'on administraven el seu patrimoni de les Guilleries. Gravet procedent del llibre, Las Guillerías, de Julio Serra.

d'Osona i es perllongava des les muntanyes del Cabrerès fins a la marina. S'afermà en llocs com Espinelves, Osormort, Cerdans, Joanet i Osor. Bernat II de Cabrera va comprar a Artau de Foces o de Cabrera, de la família dels castlans de Cabrera, el dia 27 de febrer de 1352, tots els dominis de la Vall d'Osor. Els interessos dels Cabrera a les Guilleries eren controlats des del castell de Montsoriu al Montseny.

L'administració d'aquest territori era exercida per batlles que designaven els mateixos nobles. La rebel·lió de Bernat III de Cabrera el 1364, seguida de la seva execució, i la posterior restitució del patrimoni a Bernat IV, creat comte d'Osona el 1356, portaren tot un seguit de trasbalsos que enfortiren enormement els feudataris del vescomtat de Cabrera.

Nissagues de nobles com els Vilademany, de Taradell, els Gurb de Sant Hilari i els Vilanova de Savassona aprofitaren el desgavell produït dins la casa de Cabrera per independitzar-se del domini dels comtes d'Osona a partir de 1376.

El patrimoni dels Cabrera quedà enormement reduït com a conseqüència de la guerra sostinguda entre Joan II i la Generalitat. Els béns que aquest vescomtat tenia a la part nord

de la Selva i a les Guilleries foren entregats a Joan Sarriera, un dels generals vencedors d'aquella guerra civil.

Els Sarriera s'emparentaren amb els antics feudataris dels Cabrera, els Gurb, i, unint els seus drets feudals amb

Bernat II de Cabrera l'any 1352 va comprar a Artau de Forces tots els dominis de la vall d'Osor. Panoràmica d'Osor a principi del segle XX.

compres fetes als successors dels antics Cabrera, es convertiren en els senyors de Sant Hilari, Osor i Espinelves.

L'any 1671, el rei Carles II creà el títol de comte de Solterra a favor de Joan Sarriera i Descatllar, Gurb i Rocaberti. Des d'aquell moment tots els senyors de Sant Hilari ostentaran el títol de comtes de Solterra.

Espinelves era un feu important del vescomtat de Cabrera.

PARRÒQUIES

17

L'església parroquial de Sant Vicenç d'Espinelves és el monument romànic més bonic de les Guilleries.

46

En l'aspecte religiós les Guilleries estan dividides entre dos bisbats, el de Vic i el de Girona. El primer domina pràcticament la totalitat de l'extensió del territori que aplega les parròquies dels pobles de la comarca d'Osona, i les selvatanes de Sant Hilari Sacalm, Osor i Susqueda. El bisbat de Girona té poca presència dins aquest territori. Els seus dominis només entren dins aquesta subcomarca en la línia de la frontera est i sud, en terres que pertanyen a la comarca de la Selva.

Tota la contrada és plena d'esglésies, capelles i santuaris de gran bellesa i notable arquitectura. Sovint els temples estan situats enmig del

boscatge, damunt de cims on es contemplen magnífiques vistes. Moltes de les esglésies i capelles d'aquesta zona són d'origen romànic, i una gran majoria resultaren greument afectades com a conseqüència dels terratrèmols dels anys 1427-28.

A Sant Hilari Sacalm, l'església parroquial és d'origen romànic i fou consagrada l'any 1199. Dins aquest terme municipal també podem parlar de les antigues parròquies de Mansolí, Santa Margarida de Vallors i Sant Martí de Querós, esmentada l'any 1040. Aquesta església mai no va estar religiosament vinculada amb Sant Hilari, però civilment el seu terme va unir-se a la capital de les Guilleries l'any 1840. Abans, era domini de la

vall de Sau, i Joanet era del terme municipal d'Arbúcies.

A Osor, l'església parroquial és dedicada a sant Pere. La primera informació que es té d'aquest temple data de l'any 922. Dins aquest terme es troben també les esglésies parroquials de Santa Creu d'Horta i Sant Daniel de Sorerols, denominada posteriorment Sant Miquel de Maifré.

L'església parroquial de Sant Vicenç de Susqueda, que fou consagrada l'any 1068, és negada per les aigües del pantà,

igual que l'antiga capella de Sant Pelegrí, bastida l'any 1769. En el pla de Sant Martí Sacalm es conserva l'església parroquial de Sant Martí Sacalm o de Cantallops, que ja és esmentada l'any 1197.

Igual que a Susqueda, l'antiga església parroquial de Sant Romà de Sau, de la qual es té constància a partir de 1062, resta descansant al mig del pantà. A més d'aquesta parroquial, en aquest municipi hi trobarem les esglésies també parroquials de Santa Maria de Vilanova de Sau, que ja existia el 1040; Sant Pere de Castanyedell, de la qual es té constància a partir de 1099; i Sant Andreu de Bancells, esmentada el 1101.

A Sant Sadurní d'Osormort hi trobarem la parroquial de Sant Sadurní, coneguda des del 937,

L'església parroquial de Sant Martí de Querós resta actualment totalment abandonada. En aquesta fotografia de principi del segle XX, s'hi poden observar significatius elements ornamentals romànics.

amb la sufragània de Sant Feliu de Planeses o de la Verneda, que data del 1050.

A Espinelves, es pot visitar l'església parroquial de Sant Vicenç, consagrada l'any 1187. Se'ns dubte és el monument romànic més bell de les Guilleries. La restauració que s'hi va practicar a partir de 1965 i posteriorment l'any 1972 va posar en relleu les dues naus que integren l'edifici.

També hem de parlar de l'església parroquial de Sant Cristòfol de Cerdans, bastida cap a 1135. Aquest temple forma part del terme municipal

Sant Sadurní d'Osormort té aquesta magnífica torre, amb elements romànics, que necessita una restauració.

d'Arbúcies però tradicionalment sempre ha estat adscrit a la parròquia d'Espinelves.

L'església parroquial de Sant Martí de Viladrau és documentada des de l'any 898, però fou totalment refeta el segle XVIII.

Al límit sud-est de les Guilleries, dins el terme municipal de Santa Coloma de Farners, trobem, en el veïnat de Castanyet, l'església parroquial de Sant Andreu, documentada a partir de l'any 950. I en el veïnat de Cladells hi ha l'església de Sant Miquel, referenciada en la segona meitat del segle X.

CAPELLES

18

48

Fora de les esglésies que tenen o han tingut categoria de parròquia al mig del boscam guillerenc, hi ha, també, un bon nombre de petites capelles repartides per tota la contrada.

Al límit sud est de les Guilleries, dins el terme municipal d'Anglès, hom pot visitar la capella de Santa Bàrbara, situada al damunt del puig d'aquest nom, de 854 metres d'altitud. Aquesta petita església és esmentada l'any 1310. Actualment, el temple i la casa de l'ermità estan en un avançat procés de restauració. Des d'aquest indret es contemplen magnífiques vistes sobre les Guilleries, la vall d'Anglès, la comarca de la Selva i la marina.

Damunt el llom de la serra de Pedró, a uns 11 quilòmetres de Sant Hilari Sacalm, hi ha el santuari de la Mare de Déu del Pedró, del qual es tenen notícies històriques a partir del 1285. Actualment en aquesta capella es practica el culte que abans es feia a l'església parroquial de Santa Margarida de Vallors.

També dins el terme municipal de Sant Hilari Sacalm, prop de la Roca d'en Pla, es pot contemplar la capella neogòtica del Nen Jesús de Praga. Aquest edifici fou aixecat l'any 1911 per mossèn Joan Muntalt.

Dins el terme municipal de la Celleria de Ter, i al cim del Puig de Sant Gregori, un dels més

L'ermita de Santa Bàrbara, que està situada damunt la muntanya del mateix nom del terme municipal d'Anglès, està actualment pràcticament restaurada.

alts de les Guilleries (1.088 metres) es construí la capella dedicada a aquest sant. L'any 1632, ja existia una antiga església que fou completament destruïda. L'any 1940 se n'edificà una de nova situada al costat de l'antiga construcció.

Dins l'antiga demarcació de Sant Joan de Fàbregues, que avui pertany a Rupit, en l'anomenat pla de Montdois, a 929 metres d'altitud, hi ha el santuari de Montdois, que ja existia l'any 1263. L'espaiosa edificació que actualment es

veu ha estat batejada, a causa de les seves proporcions, com la catedral de les Guilleries, i fou bastida l'any 1769. Es troba gairebé en ruïnes, però s'han fet plans per restaurar-la.

Santa Maria de Vallclara és una capella situada en una petita vall. Pertany al terme municipal de Vilanova de Sau. És esmentada a partir de 1166. Segons tradició, antigament fou un petit monestir de monges cistercenques.

Sant Feliuet de Savassona pertany al municipi de Vilanova de Sau. Es troba situada al damunt d'un puig coronat de penyes. S'hi accedeix per una escala tallada en part a la roca.

Es coneix la seva existència a partir del 1035. L'edifici presenta la conjunció d'un cos pre-romànic i un de romànic.

En el terme de Sant Sadurní d'Osormort, en el sector de Sant Ponç de la Verneda, es pot contemplar la capella de Sant Ponç, referenciada a partir de 1050.

Dins el terme municipal de Viladrau, i al costat del mas Espinzella, hi ha l'església de Sant Miquel Arcàngel, que és del segle XII, i el santuari de Sant Segimon de Montseny, situat a 1.230 metres d'altitud i documentat a partir del 1290. Una mica més amunt d'aquest indret, a l'extrem de la costa, es

troba l'ermita de Sant Miquel dels Barretons, del segle XVI. Aquest nom li fou posat degut a uns petits barrets que penjaven dels murs i que segons creença popular guarien el mal de cap.

Dins el mateix terme municipal, a mig camí de Sant Segimon, a 900 metres d'altitud, hi ha l'ermita de l'Erola, que ja existia l'any 1571. L'edificació actual data del segle XVII.

Hi ha moltes més capelles prop de masos, sovint aixecades als segles XVII i XVIII, difícils d'inventariar, com les capelles de Sant Bernat del Sobirà, Sant Francesc del Carbonell i de la Mare de Déu del Part d'Osor, etc., etc.

Res no queda de l'antiga capella de Sant Miquel de Solterra, situada al cim d'aquesta muntanya, que és l'indret més alt de les Guilleries (1.204 metres). En aquesta fotografia de principi del segle XX encara es poden veure les restes de l'edifici.

Al cim de la muntanya de Sant Gregori, una de les més altes de les Guilleries (1.088 metres) es troba l'ermita dedicada a aquest sant. L'edifici es construí l'any 1940, i està situat al costat de l'antiga capella, que resta totalment enrunada.

ELS MONESTIRS

19

50

El monument romànic més important de totes les Guilleries i un dels exemplars més notables del romànic català és l'antic monestir benedictí de Sant Pere de Casserres. Aquesta obra mestra de l'arquitectura és dins el terme municipal de les Masies de Roda, en la mateixa frontera de les Guilleries. El seu emplaçament és ben original: es troba a l'extrem d'una península emmarcada per un espectacular meandre que fa el riu Ter.

En aquest indret, almenys des de 798, hi havia el castell Serras. La capella d'aquest castell era dedicada a sant Pere, i els vescomtes d'Osona, hi feren erigir un monestir benedictí a partir de 1006.

L'església és dels anys 1035-50. El 1080, el monestir de Casserres es va unir a l'abadia benedictina de Cluny, passant a ésser priorat d'aquest monestir. Dins els seus murs hi ha enterrats alguns descendents de cases nobles de la contrada, com els Savassona, els Tavertet i els castlans de Cabrera.

Un altre monument notable és el santuari i antic priorat benedictí de la Mare de Déu del Coll, que es troba situat a la línia divisòria entre els termes municipals d'Osor i Susqueda. L'església i l'antiga casa prioral són d'Osor, i l'hostatgeria i la plaça del Santuari són de Susqueda. El lloc on està enclavat és un alou que pertanyia al monestir d'Amer ja abans del 860.

Sant Salvi de Cladells, tot i ser una construcció del segle XIX, és un edifici que té elements arquitectònics prou importants. Malgrat que es va fer un intent per restaurar-lo, actualment, està molt abandonat, i presenta ruïna.

L'església és dedicada a Santa Maria, i ja és esmentada el 1184 i 1187, època que es construí l'edifici actual, destinat a un priorat benedictí dependent del monestir d'Amer. Decaigué fortament durant el segle XV com a conseqüència dels terratrèmols del 1425-27 i a les lluites dels remences, fins al punt de ser abandonat. Durant el segle XVI, era regit per priors comandataris que no hi residien. Posteriorment, el 1592, el càrrec de prior s'uní als títols que posseïa l'abat d'Amer.

*El priorat benedictí de Santa Maria del Coll depenia del monestir d'Amer.
Fotografia feta a principi de segle.*

Sant Pere de Casserres, que actualment està totalment restaurat, és el monument romànic més important de les Guilleries, i està situat en un indret de gran bellesa.

Dins el terme de Sant Miquel de Cladells, que actualment pertany al terme municipal de Santa Coloma de Farners, es poden veure encara les ruïnes de l'antic convent franciscà de Sant Salvi. A final de l'any 1690, Francesc de Bournonville, Vilademany i Cruïlles entrega a l'orde religiós dels franciscans el santuari de Sant Salvi, que era una petita capella del segle XII, perquè hi edificuin un monestir. L'any 1787, hi treballaven intensament dotze frares, tres llecs, dos donats i un nen. Durant la guerra de la Independència els francesos incendiaren i saquejaren el convent. L'any 1835, després de promulgada la llei de desamortització, els religiosos abandonaren definitivament el cenobi. Actualment la

construcció està molt deteriorada, però encara s'hi conserva l'església i alguns edificis, com el que albergava, les dependències monacals, on s'ha fet una petita restauració.

A l'antiga demarcació de Planeses, a l'extrem NE de l'actual municipi de Sant Julià de Vilatorrada, hi ha l'antic monestir o canònica de Sant Llorenç del Munt. Un cop el castell de Sant Llorenç perdé la seva jurisdicció a favor del de Samedà, els seus propietaris, els Meda i Vilagelans, el destinaren a casa religiosa. El 1067, Guillem Bernat de Vilagelans i Adalbert Bompard de Meda cediren l'església de Sant Llorenç al monestir de Sant Marçal de Montseny, perquè hi fundés un priorat benedictí. La fundació no es portà a cap, i

posteriorment els descendents dels primitius donants ho entregaren a clergues o canonges de l'orde regular de Sant Agustí, que s'hi establiren sota la direcció del sacerdot Ramon Pere entre els anys 1125-68. El cenobi tingué una bona vitalitat fins a principi del segle XV. L'estancament i decadència arribaren al segle XVI. L'any 1760, les seves rendes foren unides al seminari conciliar de Vic.

També tingueren possessions dins les Guilleries els dos monestirs benedictins de Sant Salvador de Breda, que data de l'any 1038, i Sant Marçal del Montseny, que és de l'any 1050, i el canonical augustiniana de Sant Pere de Cercada, de l'any 1136, que pertany al municipi de Santa Coloma de Farners.

Tradicionalment, els àpats de la zona solien ésser plats substanciosos, amb condiment i alt poder energètic. La cuina d'aquesta contrada era de muntanya, i els greixos, com el llard de porc o la cansalada, jugaven un paper important en l'amaniment dels plats.

En altres temps, la caça era essencial en els guisats que es feien en nombroses masies ja desaparegudes. Moltes de les espècies cinegètiques que poblen aquestes muntanyes, bé fossin de ploma o de pèl, eren utilitzades per preparar succulents plats. Perdius, tórtores, gaigs, tudons, merles, llebres, conills o esquirols eren rostits o guisats i molt apreciats a la taula.

És una cuina difícil de fer, car normalment aquestes carns solen ésser dures i necessiten a voltes una bona maceració i després molta estona de cocció.

Pel que fa a la caça major, el senglar és el rei dels boscos. Aquesta espècie ha proliferat enormement en els últims anys. Abans les seves carns solien menjar-se *enfogades*, i combinades amb patates, faves o cargols. Actualment, tot i que encara es fan aquestes menjades, la carn dels senglars, a causa dels encreuaments que hi ha hagut amb porcs comuns, no té la fortor que tenia anys enrera. Actualment, aquest fet permet, si el senglar és jove, que la seva carn es pugui menjar fins i tot a la brasa.

Pel que fa als vegetals, destaquem la gran qualitat que tenen els fesols de la zona. Són famosos els d'Osor, Viladrau, Sant Hilari Sacalm, etc. El fesol és un llegum que, per aconseguir una bona qualitat, necessita ésser regat amb abundant aigua neta, fresca i clara, que evidentment té la zona. Les patates

vermelles de Sant Hilari Sacalm també gaudeixen de bona fama.

En algunes rieres de la zona, es poden pescar fruites, que són molt perseguides pels pescadors. Els crancs autòctons, que en altre temps poblaven les rieres, pràcticament han desaparegut, i han estat substituïts pels americans, que no tenen el gust dels primitius. Un dels peixos més apreciats era l'anguila, que pràcticament també ha desaparegut.

En parlar de la gastronomia, hem de fer un petit esment a l'alimentació dels bosquerols. Aquella gent treballava al bosc, com els roders, i a l'hivern desenvolupaven la seva feina enmig de les bosquíries de la contrada aguantant freds, gelades, pluges o nevades, de manera que necessitaven productes d'alt poder energètic. Moltes vegades, aquells homes de ferro vivien tota la setmana en l'indret on treballaven, dins de barraques que construïen provisionalment només perquè duressin el temps que estarien fent rodells en la zona. Per aguantar aquestes condicions climàtiques tan extremes, els roders tenien uns nutrients ben especials. La seva alimentació base estava formada per quatre productes: els fesols, la cansalada, el pa i el vi negre.

Per combatre el fred i de passada per alimentar-se, fonien un tall de cansalada en una paella i després hi afegien vi negre. Ho remenaven i ho deixaven escalfar una estona en la mateixa paella. Un cop estava a punt, la mescla es bevia. A part, solien tenir sempre al costat del foc, en un tupí o en alguna olla de terra, vi calent que ingerien tot sovint.

Els bolets són molt apreciats i coneguts. Se'n troben de moltes classes diferents, però els que

tenen més fama i per tant són més cercats són els escarlets. Un cop recollits es netegen, se n'eliminen els corcs i s'escalden amb aigua bullent. Després s'escorren i es posen en pots de vidre o atuells de ceràmica a macerar amb molta sal. Així poden conservar-se perfectament alguns anys. Quan es necessiten per fer algun guisat es dessalen, i es guisen amb vedella o bé amb menuts de pollastre o de conill.

En alguns pobles de la zona es fan unes mandonguilles especials denominades popularment “pilotilles”. Les boles de carn, en comptes de ser enfarinades, com es fa normalment, són lligades per fora amb mantellina de porc. Aquest procediment permet que, després, quan es fregeixen a la paella, el suc que desprèn la carn quedi molt més retingut dins la mandonguilla i per tant tingui un gust molt diferent de les que s'enfarinen.

Les castanyes són un producte típic de la zona, que es feia servir en la cuina de la contrada. Abans, tradicionalment, es guisaven amb costelló o llom de porc. També se n'afegien a l'arròs a la cassola, i als fesols vermells.

Tradicionalment les castanyes es deixaven assecar amb la seva pela al sol. Quan eren ben seques se'n treia la pela i es feien bullir, i després es posaven en diferents plats. Antigament, per mantenir les castanyes tendres d'un any per l'altre s'enterraven sota pilons de sorra de riu, dipositats en algun lloc fosc i sec.

Temps enrera els porcs de la contrada gaudien d'una fama que ha desaparegut en perdre's la raça autòctona. Els porcs es mataven quan

tenien un pes important, però gaudien d'una alimentació privilegiada basada en aglans, castanyes i perolades fetes amb segó, i tota mena de sobrants de l'alimentació casolana.

En tots els pobles de les Guilleries hi trobareu una gran varietat d'embotits de gran qualitat. Llonganisses, botifarra d'ous, bulls o peltrucs de sang o de carn de perol, botifarres, etc. Encara es mantenen força establiments amb un sistema de producció artesà que permet la confecció d'uns productes que segueixen molt fidelment l'antiga tradició de la zona en la confecció d'embotits. En poblacions com Sant Hilari Sacalm i Viladrau es troba molt bona pastisseria, que ha sabut guanyar-se fama arreu. D'entre les laminadures més típiques de la contrada destaquen els “jaumets” de Sant Hilari Sacalm. Aquests dolços han agafat el nom d'un personatge molt famós a Sant Hilari, “en Jaumet del flabiol”, diminutiu que corresponia a Jaume Traverries i Riera. Aquest home, que era mut i de baixa estatura, i a principi del segle passat s'havia fet molt famós entre els estiuejants, als quals divertia fent sonar el flabiol.

Dins de la gastronomia també hem de destacar un producte que cada dia que passa guanya més protagonisme en qualsevol taula. Ens referim a l'aigua mineral. Efectivament, de les Guilleries surten les aigües minerals embotellades de més qualitat i més apreciades de tot l'estat.

Molts dels productes esmentats poden consumir-se perfectament en un gran nombre de hotelets, fondes o restaurants i bars establerts arreu de les Guilleries. Últimament han sorgit amb molta empena nous i moderns restaurants i cases dedicades al turisme rural.

BANDOLERS I TRABUCAIRES

20

Il·lustració vuitcentista que representa un grup de trabucaires en el moment d'atracar una diligència.

54

Cap a mitjan segle XVI, començaren a sorgir per les Guilleries grups de gent armada, que es dedicaven a l'assalt i al pillatge. L'escabrositat i frondositat del boscatge els anava molt bé per amagar-se quan eren perseguits. Aquestes muntanyes també els servien de lloc de trobada i reunió després de les malifetes.

Moltes de les depredacions de l'època s'excusaven en l'ideal d'una causa política, i en el descontentament de la societat amb les polítiques estatals que no aconseguien dominar la depressió econòmica que vivia el país. Els primers grups de malfactors estan estretament lligats amb el moviment

hugonot, que es revoltà a tot el principat. Posteriorment, durant l'última dècada del segle XVI, les partides de bandolers es decanten per les bandositats dels Nyerros o Cadells. Els primers sembla que defensaven una extracció més popular i els segons volien mantenir antics furs aristocràtics.

Els processos vigatans reflecteixen que a final del segle XVI comencen a actuar per les Guilleries partides o grups de gent armada, i sorgeixen noms com en Matamala, el Bord Morgades i en Rovira, que són inculpats de nombrosos robatoris i depredacions. Els components d'aquestes partides solen tenir concomitància amb grups

nyerros que tenien com a principal fautor el noble Carles de Vilademany i de Cruïlles, senyor de Taradell, de Viladrau, i de la baronia de Rupit.

El bandolerisme guillerienc comença a agafar fama amb l'aparició de Perot Rocaguinarda, que actuà entre el 1602 i el 1611. Amb ell actuaren fills dels masos de la Sala, d'Espinella, el Puig i l'Alemanys de Viladrau, i d'altres que provenien del sector de Rupit. Aquest famós bandoler

tenia el suport del noble Carles de Vilademany.

Un cop retirat en Perot Rocaguinarda, aparegueren l'Escrivanet i en Jaume Masferrer, conegut popularment com en Toca-sons, que fou mort a Viladrau l'any 1623. Durant aquells anys, començava també la seva vida delictiva el més famós bandoler de les Guilleries, en Joan Sala i Ferrer, àlies Serrallonga.

A mitjan segle XIX, entremig de les guerres carlines, tornen aparèixer amb freqüència grups de gent armada que fan segrestaments i robatoris, i que són coneguts com a trabucaires.

El més famós dels bandolers del segle XIX és en Ramon Vicens i Prada, àlies en Ramon Felip. Aquest capitost carlí, nascut a Sant Llorenç de la Muga, corria sovint pels boscos de les Guilleries. Entre les accions més comentades que portà a cap cal esmentar el segrest, perpetrat el dia 30 de gener de 1842, del propietari rural de la Celler de Ter Josep Vergés i del Vilar, àlies Sabench, mentre oïa missa a l'església parroquial de Santa Maria de Sales.

Alguns trabucaires famosos foren l'Amer Carreras, àlies el frare d'Amer, o els fills d'Osor en Xic Feliu, en Bou, o en Martí Plademont, àlies Becaina, que fou esquarterat al portal de

Aquest és l'aspecte que podien tenir els trabucaires catalans del vuit-cents.

França de Girona el dia 29 de març de 1829. Fou aquest el darrer esquarterament que es va realitzar a la ciutat de l'Onyar. La mort d'aquest bandoler va propiciar la frase que diu "far s la fi d en Becaina", que en la zona, encara actualment es diu a la persona que, es considera, va per mal camí.

Aquest gravat és el model que més s'ha fet servir per il·lustrar el bandolerisme català del segle XVII. Representa en Joan de Serrallonga, la seva companya Joana Massissa i alguns bandolers de la seva colla.

JOAN SALA ÀLIES SERRALLONGA

21

*La Sala de Viladrau,
és el mas on va néixer
Joan Sala àlies Serrallonga*

56

El dia 23 d'abril de 1594 va néixer al mas Sala de Viladrau Joan Sala i Ferrer, el que seria el més famós bandoler català del Barroc. L'any 1618, va casar-se amb Margarida Serrallonga, de la parròquia de Sant Martí de Querós. Un cop casats en Joan Sala entrà al mas Serrallonga en qualitat de pubill, i per això agafà el nom del mas. En el moment en què el nostre personatge entrà a viure a la casa de la que seria la seva família, el patrimoni dels Serrallonga estava format pels masos de Serrallonga, la Querosa i la Brosa. La família no tenia deutes, i sembla que estava ben proveïda de bestiar, eines de treball i roba. En aquell mas hi habitaven dos vells; l'avi,

Salvi, i un germà solter d'aquest, en Jaume; la mare, oncle i tia de la pubilla, anomenats Margarida, Segimon i Maria, aquesta muda; i sis germans de la mateixa pubilla: quatre noies, (*totes ximples i benaventurades*), Magdalena, Jerònima, Antònia i Estàsia; i dos nois, Miquel i Esteve, de quatre i dos anys d'edat, respectivament.

En Serrallonga va començar a robar l'any 1622, quan tenia vint-i-vuit anys d'edat. En el procés obert contra la seva persona, declarà que va començar a robar durant el mes de març de l'any 1622. Aleshores va ajudar a amagar unes capes que havia robat en Miquel Pandís, àlies Ganyada,

de Rupit. Posteriorment va confiar el secret a Miquel Barfull, que denunciava el fet a la justícia, a més d'explicar també a l'autoritat que en Serrallonga havia comprat als seus mig germans Joan i Pere un mul que aquests havien robat.

A partir d'aquell moment en Serrallonga començà la seva vida delictiva. Primerament, fugí de la justícia, i quan tingué ocasió va matar el seu delator, en Barfull. Després vindrien robatoris, segrests i assassinats, i el seu nom es va fer famós arreu del principat.

La literatura el va presentar com un noble cavaller, romàntic, generós i altiu. En contraposició, les dades històriques ens indiquen que era un pagès que per avatars de la vida no va tenir més remei que convertir-se en bandoler.

Un germà seu, Antoni, que visqué sempre a Viladrau, l'ajudava i protegia. D'altres tres mig germans de part de pare, Segimon, Pere i Joan àlies *lo Tendre*, formaven part de la seva quadrilla amb d'altres bandolers com Pere Joan Paler, àlies l'Hereu Puig de la Vall, Jaume Melianta, àlies el Fadrí de Sau, i el seu germà Rafael Melianta, Jaume Planells, el Negre de Tona, Jaume Rovira, Joan Cases, Cristòfol Madriguera, Jaume Masbernat, àlies Jaume Viola, Guillem Estany, àlies lo Clavell, i d'altres.

En la persecució del bandoler hi intervingueren nombrosos militars, però els que obtingueren més resultats foren el batlle de Rupit i el d'Osor, que era el sastre Benet Quintana. Els homes d'en Benet Quintana mataren en una topada Cristòfol Madriguera.

El dia 31 d'agost de 1633, en Serrallonga és ferit i detingut a Santa Coloma de Farners, i el dia 8 de gener de 1634 és esquarterat. Posteriorment les seves restes són exposades públicament a Barcelona.

En Serrallonga és la llegenda més viva i popular de les Guilleries. Sovint, és presentat com un defensor de causes perdudes, i d'ell s'expliquen mil i una anècdotes, que a voltes es confonen amb fets ocorreguts a

Gravat que vol representar la figura d'un mite, el bandoler Joan de Serrallonga.

d'altres bandolers. La seva popularitat ha aconseguit que es canviés el nom a un bon nombre de coves situades en la zona del Montseny-Guilleries, les quals, ara, porten el nom d'aquest famós bandoler.

El mas Serrallonga de Querós, segons un gravat reproduït en el llibre Las Guillerías, de Julio Serra. Actualment aquest mas està mig enrunat i embardissat.

EL GENERAL MORAGUES

22

58

Aponent de la vall de Joanet o de Ridecós, es troba el mas Moragues, un antic mas situat en un sector que pertany al municipi i parròquia de Sant Hilari Sacalm. En aquest mas va néixer Josep Moragues, un pagès que es va veure obligat a deixar el conreu de la terra, per tal de lluitar contra Felip V en la guerra de Successió.

El dia 28 de febrer de 1669, el reverend Dalmau Verneda, prevere i rector de Sant Pere d'Osor, va batejar en l'església parroquial de Sant Hilari un nadó al qual posà els noms de Joan, Josep i Francesc Moragues. La descoberta d'aquest registre de baptisme ha aportat la prova concloent

Aquest és el monument (obra de l'escultor Domènec Fita) que la vila de Sant Hilari Sacalm va dedicar al seu fill il·lustre Josep Moragues (1669-1715), general i heroi de la guerra de Successió.

que demostra que Josep Moragues és fill de Sant Hilari Sacalm, i no de la població de Sort, de la comarca del Pallars Sobirà, com afirmaven alguns historiadors.

En Josep Moragues entre els anys 1694 i 1704 va lluitar fermament contra els invasors francesos. Posteriorment, es va fer voluntari del grup de polítics i militars anomenats "Vigatans", format l'any 1705.

El dia 17 de maig del 1705, a la capella de Sant Sebastià, que és situada al nord-oest de la

ciutat de Vic, dins la demarcació parroquial de Santa Eulàlia de Riuprimer, es reuní un grup de prohoms que es varen comprometre a lluitar contra Felip V i els seus partidaris, per tal d'instal·lar a Espanya l'arxiduc Carles d'Àustria. A la reunió, coneguda amb el nom de pacte de Sant Sebastià, hi assistiren, Antoni de Peguera i el doctor Domènec Perera, que reberen plens poders per actuar en nom dels que signaren el document de compromís, que foren Jaume Puig de Perafita i els seus fills Antoni i Francesc Puig i Sorribes, Carles de Regàs

Reunió de militars oposats a Felip V, segons un gravat de la història de Catalunya de Víctor Balaguer.

i Cavalleria i Antoni Cortada, de Manlleu; Josep Moragues, de Sant Hilari Sacalm; Josep Antoni Martí, de Vic, i Francesc Macià, àlies Bac de Roda. El primer càrrec que va tenir Moragues, fou el de cap suprem de les milícies populars reclutades a la Plana de Vic. Un cop començades les hostilitats de la guerra fou nomenat coronel de les forces austròfiles, i després agafà el comandament d'un regiment de cavalleria de 900 homes. Es va destacar en la presa de la ciutat de Girona per part dels partidaris de Carles III. Fins l'any 1706 el seu regiment defensava la frontera de França. Després s'encaminà vers Barcelona, i posteriorment marxa al front de València. La seva destacada actuació va valer-li el nomenament de comandant general interí. L'any 1707 fou ascendit a general de Batalla i governador de la plaça

de Castellciutat i frontera a la Seu d'Urgell, on romangué fins l'any 1713.

Complint ordres superiors, el setembre del 1713 va lliurar la plaça militar de Castellciutat als borbònics, amb una capitulació signada el dia 28 de setembre de 1713. Les promeses fetes pels vencedors no es compliren. Aquest fet va indignar Moragues, que anà a protestar davant el duc de Pòpuli. Avisat que el volien detenir i empresonar, va tornar a alçar-se contra Felip V en lluita de guerrilles.

L'onze de setembre de 1714 cau Barcelona, i després capitula Cardona, on estava lluitant el general Moragues. A ell i a la seva família se'ls concedeix un indult. Posteriorment el cercarien per detenir-lo. El 10 de maig de 1715, amb d'altres oficials,

intenta embarcar-se cap a Mallorca però és delatat i detingut conjuntament amb companys seus.

Finalment fou jutjat, mort i esquarterat a Barcelona. Les extremitats del seu cos foren exposades a la Trinitat i el seu cap es col·locà dins una gàbia de ferro que es penjà en un lloc ben visible del Portal de Mar, amb una inscripció que deia: "Josep Moragues, pel crim de la seva repetida rebel·lió i haver abusat dues vegades de la clemència del Rei, la tercera vegada ha estat pres i mort per la justícia". La gàbia i calavera restaren en el mateix lloc fins l'any 1727.

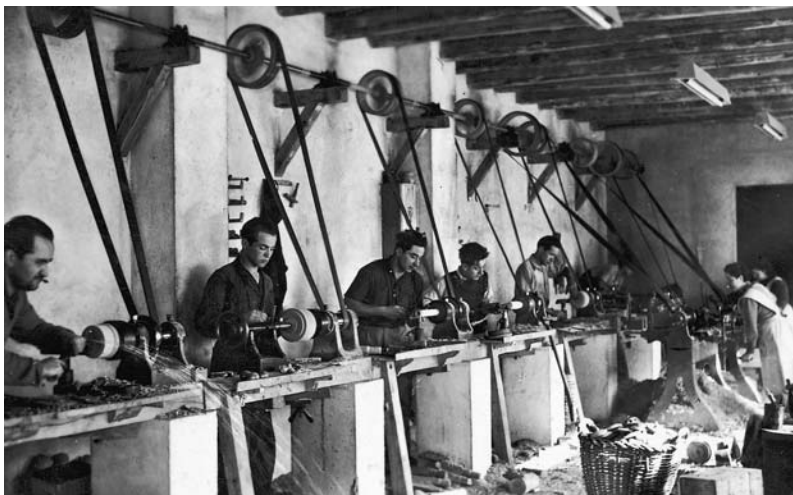
59

Un cop mort, el cap del general Moragues es posà dins una gàbia de ferro que es penjà al Portal del Mar de Barcelona.

EL SEGLE XX

23

Taller de torneria artística de Sant Hilari Sacalm a mitjan segle XX. Aquesta indústria va viure moments d'esplendor en diferents pobles de les Guilleries.

60

Actualment, els pobles de les Guilleries han experimentat una gran transformació en les seves estructures econòmiques i socials. La industrialització sorgida a final del segle XIX i els canvis de vida i costums de la gent han transformat les velles estructures econòmiques, que tradicionalment es basaven en l'explotació de les masses forestals de la zona.

Encara fins a la dècada dels seixanta, les activitats primàries en l'explotació del bosc eren el sector que més feina donava a la zona. A principi d'aquella època, va agafar gran força la indústria de la torneria, que ja tenia certa tradició a la zona.

L'èxit que va experimentar el sector va fer convertir nombrosos petits tallers de caire familiar en naus industrials, i al seu voltant es crearia una indústria auxiliar força important. Sorgiren un bon nombre de torneries a Sant Hilari Sacalm, Osor i Espinelves. Aquest sector acolliria molta mà d'obra no qualificada que provenia de la gent que abandonà l'agricultura i el bosc, i també de famílies immigrades que principalment venien d'Andalusia o Galícia.

Aquesta nova dinàmica, que en un principi agafà molta empenta, desenvoluparà enormement el sector de la construcció, que serà el motor que posarà en funcionament d'altres sectors subsidiaris.

Malauradament però, l'esclat que va viure aquesta activitat manufacturera es va veure greument afectada a principi dels anys vuitanta. Aquesta era una indústria de tipus conjuntural que no va aguantar, ni la crisi energètica ni l'encariment de les matèries primeres ni la competència en els mercats internacionals. Actualment resten molt poques torneries a la zona. No obstant, algunes empreses que s'iniciaren com a torneries han aconseguit sobreviure a la crisi

tot especialitzant-se en sectors nous, com la construcció de mobles prefabricats, l'ornamentació de la llar o la fabricació de làmpades i material elèctric.

Novament, els canvis en els hàbits socials han produït una gran demanda en el consum d'aigua embotellada. Aquesta activitat tampoc no és nova a les Guilleries, on abunden aigües mineromedicinales de gran prestigi i qualitat. En la zona Montseny-Guilleries, actualment hi ha establertes importants empreses que han convertit l'explotació de l'aigua mineral en la primera indústria de la zona. La comercialització de l'aigua ha agafat una proporció prou important com perquè es pensi a protegir de cara a un futur els hidrants de la zona, prenent algunes mesures reguladores que evitin excessos i impedeixin

La silvicultura és tradicional a les Guilleries.

Últimament ha sorgit una nova especialització el conreu d'avets per a ornamentació nadalenca.

una sobreexplotació que evidentment seria força perjudicial, tant per a l'ecologia com per a la pròpia indústria.

L'activitat agrària ha quedat reduïda a molt poques explotacions. El pagès tradicional de la zona, que repartia la feina entre el camp i el bosc, ha desaparegut. Només es manté mínimament el sector ramader, que subsisteix gràcies

a l'explotació de granges. La silvicultura, o el cultiu intensiu de l'explotació del bosc, que sempre ha estat tradicional a la zona, ha canviat cap a una nova especialització, el conreu d'avets. Les explotacions de coníferes han envaït els antics camps de conreu. D'uns anys ençà, els avets que es venen per ornamentació en les festes de Nadal han tingut un increment considerable, si bé actualment ja comença a intuir-se una crisi dins aquest sector.

Últimament hi ha hagut alguns progressos en les comunicacions de la zona. S'han engrandit i arranjat algunes carreteres que en altre temps feren famosa la contrada per ser un lloc de difícil accés. Després de molts anys d'espera, una via ampla i moderna com és l'Eix Transversal ha comunicat adequadament els pobles d'aquesta àrea amb les comarques veïnes.

Grans empreses multinacionals controlen la indústria principal de les Guilleries, l'embotellament d'aigües minerals.

LA MINERIA

24

Alguns miners que treballaven a les mines del Sant Pare d'Anglès l'any 1902.

62

Des de la més remota antigor, es té constància d'explotacions mineres en diferents poblacions de les Guilleries. Actualment aquesta activitat gairebé està paralitzada del tot, però temps enrera va tenir la seva importància.

Les mines més famoses foren les d'Osor, que es tancaren definitivament l'any 1979. El rentador industrial on es flotava el mineral es tancà l'any següent, el 1980. En el seu temps foren les explotacions mineres més importants de tot l'estat en la producció d'espat fluor.

L'activitat minera en la conca formada entre els municipis d'Osor, de Susqueda, de la Celler de Ter, d'Anglès i de

Sant Julià del Llor i Bonmatí ve de molt antic. Els pobles grec i romà ja treien mineral d'aquesta zona, especialment plata. El més segur és que l'extracció del mineral es fes a cel obert, tot aprofitant els filons que afloraven a flor de terra. Un estudi fet per Manuel Medarde Sagrera demostra aquesta idea a partir d'unes anàlisis fetes amb espectrometria a unes joies trobades a Empúries i datades entre l'any 600 aC i el segle II després de Crist. Els resultats del treball demostren que la plata d'algunes de les joies estudiades prové de la zona compresa entre els pobles d'Osor i d'Anglès.

Ja l'any 1734, es feien explotacions de galena i ferro a

Osor i Anglès, i l'any 1821 ja es tenia constància de l'existència de plom i de coure a Susqueda. Posteriorment també hi ha constància de l'extracció de zinc i barita en diferents mines de la zona.

L'any 1898, una societat anglesa començava a explotar les mines d'Osor, però un any després abandonava els treballs. L'any 1900, la *Societat d'Arts i Tudes* de París comprà la concessió i explotà les mines fins acabada la Primera Guerra Mundial. S'hi extreia galena i blenda. L'any 1921, es fundava l'empresa *Minerales y Productos de*

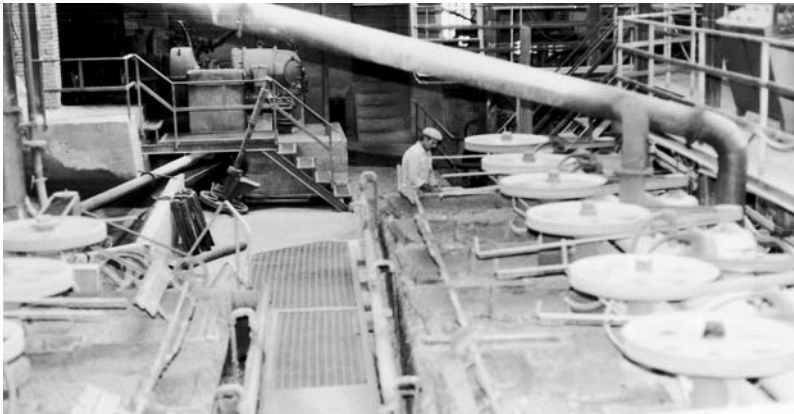

Indret de l'enganxament de la gàbia a l'interior de les Mines d'Osor l'any 1979, poc abans del seu tancament definitiu.

Exportaci n S.A. Aleshores es començà a explotar de manera incipient l'espat fluor. L'any 1932, es va fer una ampliació de capital i es canvià el nom de la societat, que es denominà *Minerales i Productos Químicos de Exportaci n S.A.*

En la planta de concentració de mineral o rentador de les

Mines d'Osor es va aconseguir crear una tecnologia pròpia de les més perfeccionades que hi havia en el món, en la flotació d'espat fluor. La prova d'aquesta perfecció tècnica és que l'espat fluor que sortia d'aquesta planta industrial tenia una puresa o llei que oscil·lava entre el 98 i el 99 per cent.

Durant la Guerra Civil, les mines passaren a formar part de la Col·lectivitat Catalana del Plom. L'any 1942, es creava una nova societat, *Minerales y Productos Derivados S.A.*, que explotaria les mines d'Osor fins al seu tancament definitiu. Aquestes mines donaren feina a més de dues-centes persones, i la producció principal que s'hi feia era l'espat fluor que, un cop flotat, arribava a aconseguir una gran qualitat. La mina principal va arribar a tenir 13 plantes. El pou tenia una profunditat vertical de 290 metres.

Ara, la colònia de les Mines d'Osor ha anat quedant buida, però s'han aprofitat alguns magatzems i edificis per instal·lar-hi una casa de colònies.

En el municipi de Viladrau, va tenir molta fama l'explotació d'ametistes, que és una varietat de quars (SiO₂) acolorit que pot variar des del blau pàl·lid al morat. Hi ha constància que al segle XVII ja se'n feien explotacions, que van durar fins a l'inici del segle XIX.

Cel·les de flotació d'espat fluor de la planta de concentració de mineral de les Mines d'Osor. Fotografia feta durant el mes d'agost de l'any 1979.

LA SARDANA DELS POBRES RODERS

Al començament del nostre segle es van fer intents de mecanitzar la indústria rodellaire. Els avantatges eren evidents, però els sindicats s'hi oposaven. L'empenta d'aquests sindicats rodere va reeixir l'any 1915 amb la constitució a la Celler de la Federació Rodellaire Espanyola, que va tenir com a primer president el cellerenc Josep Boix. Testimoni d'aquell moment històric és aquesta cançó, recollida per Isidre Prades en boca d'un antic roder cellerenc, enyoradís de l'ofici del seu poble:

Ara aviat els sindicats tindran maquinària ja fa molt temps que l'estan fent que en són d'Alemanya, que en són d'Alemanya. Aviam aviam quin dia arribaran. No fa molt temps que a Barcelona van provar-la i els pobres rodere no tindran més feina perquè tota la faran amb aquella gran eina, amb aquella gran eina.

Quan l'engegaran, darà gust el veure-la, amb un girant d'ulls ja haurà fet la feina i funcionarà amb molta economia, i irà amb vi calent en lloc de betzina, la, la, la, i amb molta rapidesa xapa i llisa sense haver d'esmolat el contell mai, perquè s'ha fet ella mateixa i es porta al ferrer de tall, la ra, la ra.

També sap plegar molt bé i depressa, deixa els xescleres d'allò més rodons i si els talladors volen fer el "tonto", ella també es tallarà els bastons. (PUJOL, D; LLAGOSTERA, L.: *La Celler de Ter*, Quaderns de la Revista de Girona, núm 28.)

EN SERRALLONGA

L'any 1980, el grup musical els Esquirols, varen treure al mercat un disc que incloïa la cançó titulada *Torna, torna, Serrallonga*, que va aconseguir un gran èxit. De cançons sobre la vida i la mort del famós bandoler, se'n cantaven unes quantes a les Guilleries. La revista *L'Avenç*, l'any

1909, va publicar un cançoner amb diferents cançons que foren recollides en tota la zona. Una de les cançons publicades és la titulada *En Serrallonga* i fou recollida a Osor. Cap al final de la lletra de la cançó, hi ha escrita una nota explicativa que diu: "La tonada d'aquesta cançó crec que no deu ser gaire antiga, o almenys no es pas del temps del bandoler de Queròs. La rescobla té més caràcter català. Me la cantà en Martra".

EN SERRALLONGA

Joan Sala i Viladrau era-l nom que jo tenia, per sobrenom Serrallonga, casat era amb la pubilla. Teníem tres heretats, els dos descansats vivíem, de continu tres criats fins a taula nos servien. Un dilluns al dematí Déu vol la fortuna mia: tinguérem quatre pendències amb un fadrí de la vila. De raons ve més raons: jo li vaig llevar la vida; fadrí és fill de bona part, de gent principal i rica. Manaren que-m perseguís el rei de nit i de dia. Veient-me avorrit del món, perseguit de la justícia, aní amb en Roca a dinar si me'n vol en sa quadrilla. Divuit anys vaig anar amb ell perseguint la mala vida. Jo li mirava-ls profits i ell ane mi no me'ls mira: jo me'n vaig determinar de fer-me'n cap de quadrilla. Jo me'n posí a llogar moços, cinquanta tots en un dia: ja fórem cinquanta i dos,

EN SERRALLONGA

VEU *Moderat*

Jo - an Sa - la i Vi - la - drau e - ra l'nom que jo te -

PIANO

ni - a, per so - bre nom. Ser - ra - llon - ga, ca - sat era amb la pu -

bi - lla, ca - sat era amb la pu - bi - lla.

jo i un company que tenia.
En el regne de València
m'encontrava sol un dia,
trobant-me sense diners
jo i la camarada mia.
Anàrem a un hostal:
de diners prou n'hi havia:
d'allí-ns en varem portar
prop de cinc-cents lliures.
Acabats són els diners,
jo a l'hostal ja hi tornaria;
jo me'n vaig determinar
de tornar-hi sol un dia.
De tan lluny com veig l'hostessa:
-Teniu gent de mala vida?

-Bé n'hi ha haguda per mi:
m'han robat tot quant tenia.
-Me'n dirà, senyora hostessa,
el lladre quin nom tenia?
-El traïdor d'en Serrallonga,
llamp que li llevés la vida.-
Jo penso de baix en baix:
-Lo que-m desitges et vingui.-
A la taula hi han dos moços
que-m miren com jo me'ls miro.
Que ells en porten flabiols,
pel cert jo també-n tenia,
que si ells 'guessin sonat,
jo també sonat hauria.

CANÇONS POPULARS [Música impresa]
recollides a les Guilleries i armonitzades pel mestre
Eusebi Bosch: Pròleg d'Aureli Capmany.

Al capvespre del Dijous Sant, a Viladrau, encara es
manté la tradició de jugar als esclops d'en Pau.
Una de les estrofes cantades fa així:

ELS ESCLOPS D'EN PAU

Els esclops d'en Pau fangaven
Sant Joan li va al davant,
Sant Pere li va al darrera
amb el flabiol sonat.

Els esclops d'en Pau fangaven,
Sant Joan triava el gram,
Sant Pere li va al darrera
i amb el trip i tripi-trap.

A Tarragona piquen pedra,
a Cardona piquen sal,
la fortuna de les dones
és a sota el davantal.

(FELIU, M.; LÓPEZ, I.; LÓPEZ, X.; PAGESPETIT,
L.; *Viladrau*. Quaderns de la revista de Girona nº 45.)

ELS VIATGERS

25

Els primers viatgers i excursionistes que visitaren les Guillerries es trobaven amb paisatges com aquest, que era el camí que anava de Castanyet a Santa Coloma de Farners. Gravat del llibre Las Guillerrias, de Julio Serra.

66

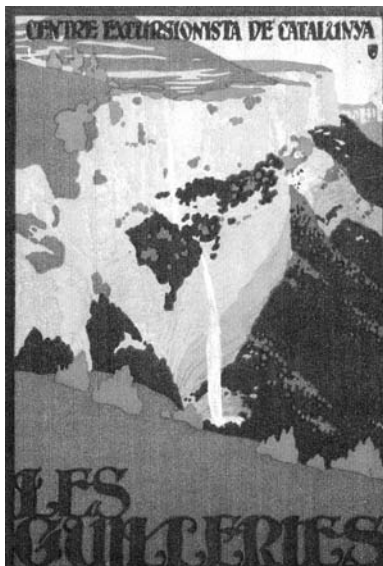
Al llarg dels segles, han estat uns quants els viatgers que han corregut per les Guillerries. Alguns d'ells han deixat les impressions que els ha produït aquest paisatge i la seva gent en alguns escrits. Per damunt de tots han excel·lit en els seus treballs, personatges com Francisco de Zamora, Artur Osona i el militar Juli Serra.

Francisco de Zamora és un personatge enigmàtic i misteriós. Era llicenciat en dret i s'establí durant uns anys a Barcelona, des d'on informava Godoy de la situació que vivia el Principat. Aquest home tenia una gran passió pels viatges. En les seves sortides prenia apunts, que després

transformava en escrits que enviava al Govern. Era, per tant, una mena d'espia oficial, tot i que, segons diu, la iniciativa dels viatges a Catalunya sortí d'ell mateix. Durant el mes de gener de 1790, don Francisco de Zamora visita algunes zones de les Guillerries, apuntant meticulosament en el seu dietari tot el que creia d'interès. Les impressions d'aquella sortida, que era l'onzena que realitzava, foren escrites sota el títol de *viaje al Ampurdan*, car fou en aquesta comarca on acaba la seva excursió. Actualment, les anotacions preses per aquest personatge han estat llargament reproduïdes per nombrosos historiadors, que troben en aquells escrits interessants dades.

El dia 12 de gener de 1790, aquest viatger va sortir de Breda, i passà per Arbúcies, Joanet, Sant Hilari Sacalm i Mansolí. L'endemà, el dia 13, va marxar del Soler de Mansolí vers el Sobirà de Santa Creu d'Horta, la Celler de Ter i Amer. El dia 14, partí d'Amer vers Anglès, Sant Martí Sapresa i Santa Coloma de Farners i anà a pernoctar a Caldes de Malavella.

Del seu pas per les Guillerries, entre altres coses ha deixat escrita la impressió que li van produir els aguaneixos de la Font

L'any 1924, el Centre Excursionista de Catalunya va editar aquesta guia de les Guillerias amb mapa inclòs.

Picant de Sant Hilari. Però, sobretot l'escrit que s'ha fet més famós és la detallada enumeració que fa de les 28 classes de pomes diferents que va veure al mas el Soler de Mansolí.

L'Artur Osona i Formentir (1840-1901) va ésser un pioner de l'excursionisme català, impulsor de moltes de les activitats de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, i de l'Associació d'Excursions Catalanes. Ambdues entitats, l'any 1891, es fusionaren per crear el Centre Excursionista de

Catalunya. L'any 1879, l'Artur Osona, per encàrrec d'un propietari rural de Breda, va publicar un opuscle titulat *Excursi a la Muntanya del Montseny*, que és la primera guia itinerària de l'excursionisme català, i que Osona transformà l'any 1880 en una obra més completa titulada *Regi del Montseny amb totes ses derivacions, incl s les Guillerias*. S'especialitzà en la redacció de guies Itineràries de tot Catalunya, però també publicà nombrosos articles, amb narracions descriptives de les seves excursions, que solia fer acompanyat de guies. En l'Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes de l'any 1882, Artur Osona publica un magnífic treball titulat "Itineraris d'excursions per Collsacabra y las Guillerias".

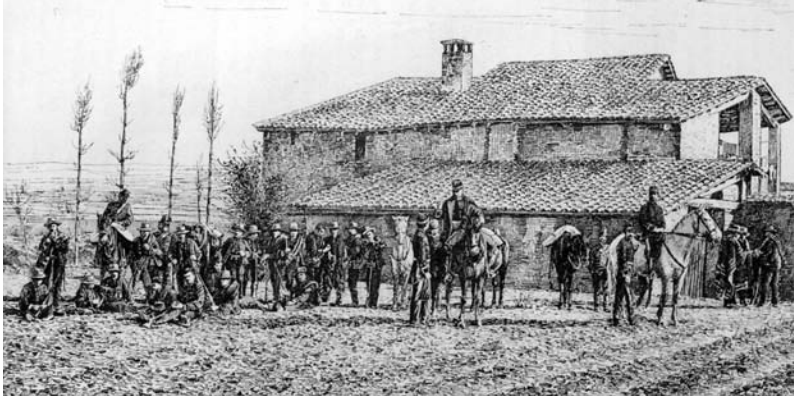
El tinent Juli Serra va escriure el que podríem considerar el primer llibre de viatges de les Guillerias. Aquest llibre, publicat per l'editorial de Lluís Tasso, de Barcelona, l'any 1891, amb el títol de *Las Guillerias*, recull les vicissituds que un grup d'oficials i soldats de l'exèrcit espanyol varen viure tot corrent pels paratges d'aquestes muntanyes, mentre realitzaven els treballs topogràfics per tal de fer un plànol de la zona.

Juli Serra va morir poc temps després d'acabar el seu llibre, en plena joventut.

Els viatges es feien a peu o damunt el llom d'algun animal, i calia travessar boscos com aquesta fageda, que estava situada en el camí que anava de Viladrau a Santa Fe del Montseny.

67

Aquests són els components de l'expedició militar que van fer el plànol de les Guillerías. Gravats procedent del llibre Las Guillerías, de Julio Serra.

Pere de Torelló, Sant Feliu de Pallerols, Anglès, Santa Coloma de Farners i la riera de Santa Coloma.

La base del plànol es va situar a Vic. Per a la seva realització es feren servir els vèrtexs geodèsics ja establerts en el mapa d'Espanya. La superfície que representa té una extensió real aproximada de 800 quilòmetres quadrats, i per tal de representar-la sobre el paper es va traçar una xarxa de 145 triangles.

Un dels integrants d'aquell grup de militars, de la secció oriental, era el tinent Julio Serra, que desenvolupava la tasca de topògraf. Era acompanyat pel

capità i comandant del grup, Santurce, i pels tinent Moral i Carranza. Aquest últim feia les funcions de fotògraf. A partir d'alguns clixés, fets per aquest oficial, es realitzaren gravats que serviren per il·lustrar el llibre de Julio Serra *Las Guillerías*. Aquests oficials eren acompanyats per un nombrós grup de soldats.

En el pont de Malafogassa, sobre la riera Major, van trobar-se les dues expedicions militars que feien el plànol de les Guillerías.

Querós

Després de viure nombroses vicissituds i aventures, ja gairebé al final del seu viatge, la secció oriental de l'expedició militar que feia el plànol de les Guillerías va arribar a Querós, i així va descriure aquell indret Julio Serra:

“Carós; allí está el corazón de la comarca abrupta. Aquello son las Guillerías en todo el esplendor de una naturaleza primitiva. Bosques casi vírgenes; veredas por caminos; labriegos amantes del terruño del que jamás salieron, y que asombran oyendo hablar del ferrocarril, de los grandes centros de población, de la sociedad y de la vida modernas. Alrededor de Carós agudos picos; el río retorciéndose y revolviéndose para salvar la muralla granítica que encajona su cuenca; y, cual centinela avanzado sobre sus aguas, un montón de peñascos informes en el que algunos quieren ver un monumento druida, en el que yo sólo veo el lugar conocido con el nombre de Roca del Mal Sopar, á causa de la escena que sobre ella se desarrolló, y que contaré por ser concisa.”

Serra, Julio. *Las Guillerías*. Pàg. 88. Editorial Luis Tasso. Barcelona. 1891.

EL DESPOBLAMENT EN EL SEGLE XX

27

70

A mitjan segle XVI la població interior de les Guilleries era reduïda a 255 masos, que pot suposar uns 1.500 habitants. A partir del segle XVII, comença a notar-se un increment d'habitants, que anaren augmentant fins a la meitat del segle XIX, època en què s'arribà al màxim de població en la subcomarca.

Des de 1860 fins a 1950, la població de la zona resta estable, amb tendència a la baixa. A partir de 1950, és produeix un fort descens en el poblament de la zona. Només en una dècada, la població és redueix en 600 persones.

Durant aquest temps pràcticament desapareixen

En Pere de la Coma i el vell Canals, amb ombrel·la. Dos pagesos guilleriencs fotografiats a principi del segle XX.

algunes poblacions de la zona, con són Susqueda i Vilanova de Sau, que són negades pels pantans. Aquestes dues viles, tot i mantenir la seva municipalitat, perdran molts habitants, que es traslladen a pobles veïns. En aquesta dècada la baixa poblacional es produeix a tots i cadascun dels municipis de les Guilleries, sense excepció. Les causes

d'aquest descens, en part produït per l'anegament dels dos esmentats pobles, s'han de cercar també en l'abandonament dels masos i de les feines tradicionals de l'agricultura i del bosc.

La possibilitat de trobar feines estables i més ben remunerades que no pas el treball de pagès o del bosc va propiciar aquest

èxode. On l'abandonament de masos i feines tradicionals es fa més evident és en veïnats o masies allunyades dels centres urbans, com és el cas del veïnat i parròquia de Santa Margarida de Vallors, de Sant Hilari Sacalm, d'on, l'any 1957, marxaren 22 famílies, deixant tot aquell sector pràcticament despoblat. El mateix va passar al municipi de Sant Miquel de Cladells, que l'any 1974 va ser agregat a Santa Coloma de Farners. En aquest petit municipi l'any 1910 hi vivien 380 persones, i l'any 1970 només n'hi vivien 85.

L'antiga demarcació de Querós, on actualment no viu ningú,

pertanyia al terme municipal de Sau, però a finals del segle XIX va ser unida a Sant Hilari Sacalm.

Aquest despoblament, generalitzat en gairebé tots els pobles de la zona, va ser absorbit en bona part per Sant Hilari Sacalm, o per pobles com Santa Coloma de Farners i Anglès, que oferien llocs de treball en les indústries allí instal·lades.

Aquest nen guillerienc va ser fotografiat a principi del segle XX davant el Molí de Vilaret de Sant Hilari Sacalm.

71

Evolució de la població de les Guilleries

Població	1860	1877	1887	1897	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1975	1980	1984	1991	1996
Espinelves	533	462	470	447	421	447	470	481	435	445	436	296	278	254	272	191	175
Osor	1.355	1.224	1.325	1.327	1.243	1.102	1.158	1.275	1.174	1.183	996	960	649	720	490	494	509
Querós	282	241	233	202													
Sant Hilari Sacalm	2.163	1.971	2.228	2.284	2.510	2.549	2.725	2.713	2.600	2.770	2.720	3.900	4.007	4.225	4.459	4.704	5.064
Sant Miquel de Cladells	380	352	299	343	375	380	344	335	306	282	221	85					
St. Sadurní D'Osormort	317	213	298	300	233	235	266	296	318	315	242	131	91	79	84	74	74
Susqueda	998	809	856	674	603	604	710	664	621	611	395	199	221	155	190	98	87
Vilanova de Sau	1.105	859	883	779	727	640	615	825	856	842	980	634	706	420	342	305	311
Viladrau	1.188	883	1.036	822	974	1.059	1.007	1.001	918	962	815	787	736	757	785	883	866
TOTAL	8.321	7.014	7.628	7.178	7.086	7.016	7.295	7.590	7.228	7.410	6.805	6.992	6.688	6.610	6.622	6.749	7.086

L'ESTIUEIG

28

Anar a prendre l'aigua a les fonts era una de les activitats principals dels estiuejants. En la fotografia, de principi del segle XX, es pot veure la font de la Noguera de Sant Hilari Sacalm.

72

Sant Hilari Sacalm i Viladrau són dues poblacions que tenen un gran prestigi i tradició dins el món turístic. Han estat dos centres importants d'estiueig, que aconseguiren gran renom a principi de segle. Aquest fet comportà que en aquests dos nuclis s'hi bastessin hotels, fondes i segones residències, que acollien gran nombre de forasters a l'estiu.

Sant Hilari ha estat una de les primeres viles d'estiueig de Catalunya. La fama que agafà aquesta localitat li va donar l'aigua de la Font Picant. Les aigües minerals d'aquesta vila són conegudes des de la fi del segle XVII. A final del segle XIX i a principi del XX, aquesta

població va viure un gran esclat turístic. Importants personalitats i primeres figures del món de la política, de les finances o de la cultura acudien puntualment a aquesta vila a passar-hi les seves vacances d'estiu.

Aquell era un turisme de balneari que arribava a Sant Hilari bàsicament per dos aspectes: prendre les aigües per millorar la salut i divertir-se. En el temps de màxima esplendor, a la vila de les cent fons es feien tot un seguit d'activitats prou importants, per tal d'animar els estiuejants. Funcions de teatre, audicions de sardanes, balls i d'altres activitats culturals o recreatives eren programades per tal que els forasters passessin unes

bones vacances. Els propis estiuejants tenien una comissió de festes, que organitzava l'esbarjo i actes culturals. Setmanalment s'editaven publicacions de caire informatiu, bàsicament dirigides als turistes, com *L'Estiuada* i *Lliroia*.

Actualment l'activitat turística a Sant Hilari ha decaïgut moltíssim, en part perquè han sortit noves tendències: el turisme de muntanya, que vol pistes d'esquí, i el d'estiu, que majoritàriament acudeix a la

costa. Des fa unes dècades, el sector ha entrat en una greu crisi, que no ha aconseguit salvar l'obertura de l'Eix Transversal. Molts hotels o fondes han tancat, perquè l'afluència d'estiuejants a la població és molt petita, si la comparem amb èpoques pretèrites.

A començament del segle XX, va agafar gran increment l'arribada d'estiuejants a la població de Viladrau. La seva situació i condicions climàtiques propiciaren l'aparició d'un turisme de caire familiar, que en un primer moment s'instal·lava en hotels i fondes.

Posteriorment alguns d'aquells visitants amants d'aquells paratges començaren a construir i edificar xalets i torres, alguns d'estil modernista, que actualment s'estenen per les

valls i petits turons que envolten la població.

Actualment Viladrau té una activitat turística prou important. Els caps de setmana s'emplen moltes de les segones residències que existeixen, majoritàriament de gent de Barcelona. Els mesos

L'ombrel·la servia per protegir-se dels raigs del sol, o bé d'alguna ruixada ocasional. Aquesta instantània va ser presa a la Font d'en Miquel de Viladrau a principi del segle XX.

d'estiu, un bon nombre d'estiuejants pràcticament omplen hotels i fondes de la vila. Ja fora de les Guillerries, també podem esmentar el balneari Termes Orion, de Santa Coloma de Farners, i el petit centre de Salut de Bellvehí, situat a la muntanya de Santa Bàrbara d'Anglès, encara que aquest centre va funcionar durant molt poc temps.

L'Hotel de la font Picant de Sant Hilari Sacalm, també conegut com l'Hotel Martín, va ser una construcció important que va permetre reactivar i millorar el turisme a la vila de les cent fonts.

LLOCS MÀGICS

29

74

En alguns llocs de les Guilleries, es donen circumstàncies o fets excepcionals que per la seva raresa, i no per res més, hem qualificat d'indrets màgics.

Les muntanyes més altes de les Guilleries són Sant Miquel de les Formigues, amb 1.204 metres d'altitud; Sant Benet, amb 1.144 metres, i Sant Gregori, amb 1.088 metres. No gaire lluny del cim d'aquesta darrera muntanya, es dona el fet meravellós i poc freqüent del naixement d'una font, coneguda com la font del Turonal. La curiositat d'aquesta circumstància natural rau en el fet que el doll d'aigua que surt ha de venir d'algun indret més alt, i per tant aquest ha d'estar

força allunyat de la zona. L'aigua que allí raja podria venir dels Pirineus, car si no no s'explica el naixement d'una font gairebé a tocar el cim d'una muntanya.

Aquesta font, que en èpoques de sequera també raja, encara que precàriament, és la que hem trobat documentada més antigament a les Guilleries. Se'n fa esment en una sentència del 17 d'abril de l'any 899, promulgada pel mall de Girona a favor del monestir d'Amer, per la venda fraudulenta que havien fet 14 famílies establertes a la vall d'Anglès al comte Guifré, d'unes terres que pertanyien al cenobi amerenc. En el pergami es parla com a cosa excepcional del lloc on aflueix

No pas gaire lluny del cim de Sant Gregori neix la font del Turonal, que ja és esmentada en un pergami de l'any 898.

aigua al cim de la muntanya, sempre, sense interrupció.

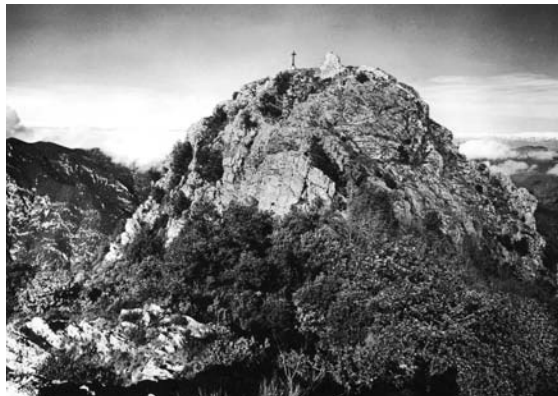
A pocs metres de la font, es troba l'ermita de Sant Gregori construïda l'any 1940. Al seu costat poden contemplar-se les restes de l'antiga capella que encara existia l'any 1632. A tocar l'esmentada capella hom pot observar una petita piràmide que es va construir amb la pedra que va sobrar de la nova construcció.

El cim més alt de les Guilleries és Sant Miquel de Solterra o de les Formigues. Al cim de

l'esquei d'aquesta muntanya, segons explica l'historiador Francesc Carreras i Candi, en el llibre *Notes històriques de Sant Hilari Sacalm*, tots els anys a la tardor es pot contemplar el rar fenomen que milions de formigues alades hi acudeixen a morir.

Sobre aquest fet s'ha creat la llegenda que les formigues morrien castigades per haver picat la imatge de Sant Miquel Arcàngel. El dia 29 de setembre de 1950, el grup excursionista "Forces, Forts i Fermes", inauguraven amb una missa solemne la instal·lació d'una creu de ferro forjat que en la seva base i té tres formigues, i que és coneguda com a Creu de les Guilleries. S'instal·là al damunt les runes d'una torre del que fou l'antic castell de Solterra.

Al cim de Sant Miquel de Solterra o de les Formigues, segons explica una tradició, cada any a la tardor hi van a morir milions de formigues.

La font Picant de Sant Hilari, que brolla a tocar la riera de Mansolí, va ser descoberta també per un fet excepcional. Sembla que els guardes d'un ramat de bous notaren que els animals sempre bevien d'una font mig amagada en la brossa del torrent. Ells també en tastaren l'aigua i la van notar

diferent a la d'altres fonts. Tenia la particularitat que els feia orinar sovint, i els produïa més gana. Un dels bous que amb la calor de l'estiu emmalaltí dels ronyons i orinava sang, bevent d'aquella font s'anà posant bé fins a recuperar totalment la salut. En saber-ho, Josep Gravalosa, metge de Sant Hilari, la receptà a diferents malalts, que notaren importants efectes beneficiosos. El doctor Gravalosa aleshores n'escrigué una memòria l'any 1779. L'estudi fou divulgat, i en poc temps aquelles aigües de grans qualitats terapèutiques agafaren gran renom.

Damunt la muntanya de Sant Gregori, no pas lluny la capella, hi ha aquesta petita piràmide que va fer aixecar l'any 1940 el doctor Ramon Vinyes.

MARIÀ MASFERRER I RIEROLA (1856-1923)

Aquest important naturalista va néixer a Espinelves en la masia de Masjoan. La seva afició a la natura el convertí en un dels naturalistes més importants del seu temps. De formació autodidacta, Masferrer estudià profundament la fauna i flora d'Espinelves i de les Guillerries, i convertí la masia de Masjoan en un gran jardí botànic. També fou un notable taxidermista que aplegà una important col·lecció d'ocells dissecats. Els hereus successius del mas han continuat la tradició naturalista. Masjoan és centre d'una important explotació de planters d'arbres, que s'ha especialitzat en la reproducció d'avets.

JOAQUIM CODINA I VINYES (1867-1934)

En l'important i antic mas Vinyes de la Celler de Ter, que està situat a la falda de la muntanya de Puigdefrou, prop del veïnat guillerienc de Plantadís, va néixer el dia 20 de novembre de 1867 Joaquim Codina i Vinyes. Seguint les passes del seu pare, estudia medicina i posteriorment practica la seva professió a la Celler de Ter, i en alguns pobles veïns, com Osor i Susqueda. Codina era un home inquiet: fou elegit alcalde de la Celler de Ter, i també participà activament en la constitució de la "Cámara Agrícola de la Sellera y pueblos comarcanos." Ocupà la vicepresidència d'aquesta associació de propietaris agrícoles i forestals. Per la seva condició de metge, intervingué en la fundació del "Sindicato médico de la provincia de Gerona".

L'any 1906, influït pel naturalista Marià Masferrer, d'Espinelves, i

Marià
Masferrer
i Rierola

assessorat pel botànic terrassenc Joan Cadevall, Codina comença a introduir-se en el món de la botànica. L'any 1908 publicà el seu primer treball botànic: *Apuntes para la flora de la Sellera y su comarca.*

Quan la seva professió li permetia feia sortides pels boscos dels voltants de la Celler i de les Guillerries. En una d'aquestes sortides va trobar una falguera al Pasteral, que aleshores fou catalogada com a *Pellaea hastata*. Aquesta troballa insòlita, car era una planta que fins aleshores només es coneixia a l'Àfrica i a l'Àsia tropical, li va donar una justa fama. Actualment aquesta falguera ha estat catalogada com a *Pellaea calomelanos*, i a més del Pasteral també se n'ha trobat una població a Sant Llorenç de la Muga, a l'Alt Empordà.

A final de l'any 1909, el doctor Codina comença a interessar-se per la micologia. L'any 1914, va organitzar a Girona la primera exposició de bolets que es realitzà a Catalunya. S'hi exhibiren cinquanta-quatre espècies diferents.

Quan tenia 61 anys d'edat publicà el llibre *Bolets bons i bolets que maten*. En aquest treball es descriuen les característiques dels bolets més coneguts. La redacció és molt amena i feta amb rodolins.

Posteriorment va publicar la introducció a l'estudi dels macromicets de Catalunya, treball fet conjuntament amb Font i Quer.

El doctor Codina va morir a l'edat de 67 anys. El professor René Maire, un dels grans micòlegs europeus, va qualificar Codina d'apòstol de la micologia catalana.

Joaquim
Codina
i Vinyes

ANTON BUSQUETS i PUNSET (1876-1934)

El dia 20 d'octubre de 1876, va néixer, a Ca l'Enric, una casa situada al carrer de Vic de Sant Hilari Sacalm, Anton Busquets i Punset. Va ésser un gran escriptor, un gran poeta i un gran mestre i pedagog. L'any 1893, amb 17 anys, es trasllada a Ripoll, d'on era filla la seva mare. Dos anys després, el 1895, publica a Ripoll el seu primer llibre de poemes, amb el títol de *Lliroia*. Aquell mateix any es trasllada a Vic per tal d'acabar el batxillerat. En aquesta capital estableix amistat amb els membres de l'Esbart de Vic i de la Colla AUSA. L'any 1896, se'n va a Barcelona per estudiar magisteri, i esdevé redactor en cap de la revista *L'Atlàntida*. Entre els anys 1897 i 1900 esdevé un dels elements més actius de les societats catalanistes (milita a Unió Catalanista) i es destaca com a col·laborador important de gairebé totes les revistes i diaris catalanistes (*L'Aureneta*, *La Creu del Montseny*, *Lo Pensament Català*, *Catalunya Artística*, *La Renaixença*, *Juventut*, *La Il·lustració Catalana*, *Lectura Popular*, *Catalana*, etc). Destacà, també com a mestre i pedagog. Entre els anys 1901 i 1910, funda l'escola catalana Mossèn Cinto, i regenta escoles lliures a l'Hospitalet de Llobregat, Sant Vicenç dels Horts, Roses i Amer. L'any 1913, és nomenat mestre de l'estat, i comença la seva vida docent a Salo-Sant Mateu del Bages. Posteriorment, l'any 1921, entra com a mestre de minyons a l'escola de Calders, on exercí fins a la seva mort, ocorreguda el dia 19 d'agost de 1934. L'any 1906, participa en l'Aplec de models de prosa i vers d'escriptors de la Renaixença per a ús escolar. Posteriorment, l'any 1908, col·laborà en el *Manuscrit Català*, de la Biblioteca Pedagògica Catalana. L'any 1919, participa amb una ponència a l'Assemblea de Mestres de Tarragona, amb el títol "L'escola rural: el que és i el que hauria d'ésser". Publica diferents llibres de poemes com: *Lliroia*, *Flors del Montseny*, *Ventijols de Guilleria* o *Recull de*

Poesies al volum 337 de *Lectura Popular*. Va obtenir alguns premis per la seva participació en diferents Jocs Florals. Escrigué alguns llibres de narracions, com: *Del Montseny*, o *Del Meu Viure rural*. I novel·les com: *Dos Amors*, *Ànimes Ferides*, *Plantalamor*, i *Calvari*. El dia 19 d'agost de 1934, moria a Calders, deixant inèdita una novel·la, *En Rumia*, i un recull de poemes amb el títol *Rutes*. Tot i ésser un gran escriptor i poeta, Busquets ha estat i és un autor molt desconegut, que té una producció literària prou important. L'assumpte central de la seva producció és el món de les Guilleries, la seva gent, els seus costums, la seva parla genuïna, etc.

Bolets bons i bolets que maten

“Per atrapar un ciureny,
n’hi han que perden el seny,
i per trobar mollerics
no cal passar tants fatics.
La gent té els mataparents
per bolets dels més dolents,
mes de tots ells el cigró
és el que et pot fer més pò.
Tot bolet que faci llet
no mata. Això és un fet.
Però d’aquests, els que piquen,
si no maten, mortifiquen.
De peus de rata o manetes,
no en mengis, que fan...
I dels bolets de femer,
d’allà on surten... mira-ho bé.
Si els bolets t’han mossegat,
vés a cal metge aviat,
perquè aquest amb un remei
pot prestar-te un bon servei.”

CODINA I VINYES, Joaquim: *Bolets bons i bolets que maten*. Segona edició, 1950. (fragment).

LA CAPITAL DE LES GUILLERIES

30

Visió de Sant Hilari Sacalm, durant la dècada dels anys cinquanta del segle XX.

78

El poble de Sant Hilari Sacalm, situat en una plana o calm a 741 metres sobre el nivell del mar, es pot considerar la capital de les Guilleries. És un nucli important de comunicacions, que últimament s'ha vist reforçat amb l'obertura de l'Eix Transversal. Sense cap mena de dubte és la població més dinàmica i activa de tota la subcomarca.

Des dels anys cinquanta ençà el poble ha experimentat una ràpida transformació en les seves estructures econòmiques i socials, que han canviat molts aspectes de la vida de la població.

El creixement demogràfic en aquests anys sempre ha anat a

l'alça. L'augment experimentat s'ha produït bàsicament a causa de la nombrosa immigració que ha viscut la vila. Aquests canvis, que han portat a la població un bon nivell de vida, provenen de la industrialització que s'ha establert en la zona. Temps enrera tenia molta força el sector de la fusta i les torneries, però després d'una forta crisi aquest ram va quedar molt disminuït. No obstant, després de la davallada, algunes empreses van saber especialitzar-se en sectors que ara han agafat un bon desenvolupament. Amb tot, el sector industrial més important de la població és l'embotellament de les aigües minerals, que ocupa més d'un 38 % de tota la població industrial.

Tot i que encara té certa importància el sector de l'hostatgeria i el turisme d'estiu, aquest ram ha viscut una forta caiguda. Aquest problema podria tenir solució esmerçant-hi esforços i recursos econòmics per tal de tornar a aquesta vila la fama que aconseguí com a centre d'estiueig.

En l'aspecte cultural, etnogràfic i folklòric, Sant Hilari pot agafar un lideratge de capitalitat de la zona i donar a conèixer arreu les tradicions, els costums, i l'antiga forma de vida ben peculiar de la contrada. Últimament, la vila ha esmerçat importants esforços per donar a conèixer i promocionar la zona, amb la seva particular cultura, història, gastronomia, flora i fauna, poc coneguda però molt rica.

Un dels fets més remarcables en el món cultural ha estat el trasllat i la millora que ha experimentat el museu de les Guilleries. Aquesta exposició

de flora i fauna de la contrada va néixer a partir de la donació feta per Salvador Bosch. En un primer moment l'exposició és va instal·lar en els baixos de l'Ajuntament. Actualment la mostra s'exposa molt ben presentada en diorames a l'antic edifici de la cooperativa.

Les Guilleries és el país de l'aigua, i la seva capital, denominada també la Vila de les Cent Fonts, n'és un exemple. Si hom visita la població, és del tot recomanable fer caminades per algunes de les moltes fonts de la vila que excel·leixen per la qualitat de les seves aigües.

Vista parcial de Sant Hilari Sacalm en l'actualitat.

La Font Vella

L'insigne poeta Jacint Verdaguer, en la visita que va fer a Sant Hilari per entrevistar-se amb el bisbe Morgades, va visitar la Font Vella, i davant la bellesa del racó i les excel·lències de l'aigua va plasmar aquest vers:

*Tenia set d'aigua pura
lo meu cor enfebrostit
i enyorava la dolçura
de la deu de l'infinit
Com el raig d'eixa Font Vella
aboqueu vostra vanella
en mon cor que s'esbadella
i em veureu, Jesús, guarit.*

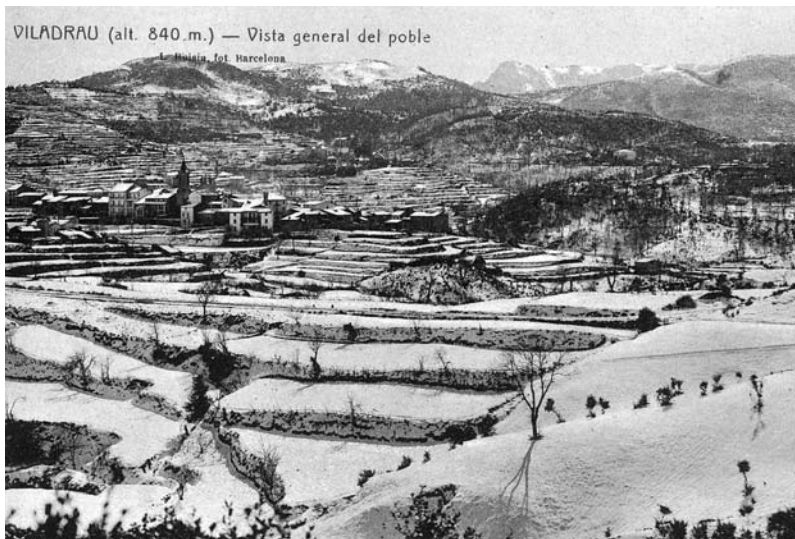
PLADEVALL, A.; SERRADESANFERM, A.
Sant Hilari Sacalm capital de les Guilleries.

La Font Vella és la més característica i anomenada de la població.

A TOCAR EL MONTSENY

31

80

La línia divisòria sud-oest de les Guilleries passa pels termes municipals de Viladrau i Sant Sadurní d'Osormort, municipis que per l'est es comuniquen amb Espinelves.

El municipi de Viladrau és en plena zona de contacte amb el Montseny i les Guilleries. Pertany a la comarca d'Osona, tot i que és adscrit a la província de Girona, i al partit judicial de Santa Coloma de Farners. Aquesta població, plena de límits fronterers, és inclosa dins les Guilleries, malgrat que una bona part del seu terme municipal pertany clarament a la zona del Montseny. La divisió física entre els dos municipis la fa la riera d'Arbúcies. A l'extrem sud-est

del municipi, en terrenys del Montseny, es troba el coll de Sant Marçal, de 1.107 metres d'altitud. En aquell indret, i en el lloc anomenat Taula dels Tres Bisbes, hi coincideixen les comarques d'Osona, la Selva i el Vallès Oriental, els termes municipals de Viladrau, Arbúcies i Montseny i les diòcesis de Vic, Barcelona i Girona. A l'estiu, i a causa del turisme, la població es triplica.

El municipi de Sant Sadurní d'Osormort és enclavat dins la vall de la riera Major, que antigament era anomenada riera d'Osor. A ponent limita amb una sèrie d'espadats i cingleres, que separen aquest sector de la plana de Vic. Aquestes muntanyes van des del coll de

El municipi de Viladrau està situat en la zona de contacte entre el Montseny i les Guilleries. En aquesta fotografia de principi del segle XX es veu aquesta població emblanquinada per la neu.

Romegats per on passa la carretera de Vic a Sant Hilari Sacalm per Sant Julià de Vilatorrada fins a Puig Castellar, on hi ha cims com el coll de Portell, l'Espluga, la cinglera de Sant Llorenç amb 856 metres, d'altitud, coll Samedà i coll Pedrís.

El fons de la vall és ocupat per hortes, conreus de secà i pollancredes. Històricament formà part del terme del castell

de Sant Llorenç, esmentat l'any 882, que estenia la seva jurisdicció també a Espinelves.

Espinelves és un municipi que, si bé pertany a la comarca d'Osona, és adscrit a la província de Girona. Està situat en una vall regada per la riera del mateix nom que posteriorment conflueix a la riera Major. A la part de llevant d'aquesta vall, s'aixeca una sèrie d'ondulacions que arriben fins a l'altura de coll Sesplanes i del pla de les Arenes, d'on baixen torrents com el del Grèvol, el de Dodes o el de Serralonga. En aquest sector hi ha importants masies i petits veïnats com el de França i la Creu Roja.

L'obertura de l'Eix Transversal ha suposat una important millora en

Espinelves, és un petit poblet que ha agafat gran renom degut a la fira de l'Avet. Fotografia de la dècada dels cinquanta del segle XX.

les comunicacions que aquest poble tenia amb Vic o Sant Hilari Sacalm. Ha agafat gran renom la fira de l'Avet, que cada any es fa dues setmanes abans d'arribar les festes de Nadal.

En aquesta zona hi ha la parròquia de Sant Cristòfol de Cerdans, que pertany al terme municipal d'Arbúcies, però és adscrita a la parròquia d'Espinelves. Per aquesta raó, aquest petit tros de terreny també es pot incloure dins les Guilleries. El límit tradicional entre Cerdans i Espinelves es troba abans d'arribar al coll de Ravell.

Espinelves

“Espinelves està situat en un sot, voltat de muntanyes rublertas d'esplèndida vegetació; los immensos boscos de castanyers, avellaners, roures i alzines, la forta i copiosa riera que baixa del Serrat de Cerdans, los torrents i sobre tot les fonts que brollen de per tot arreu, converteixen la vall d'Espinelves en una petita Arcàdia.”

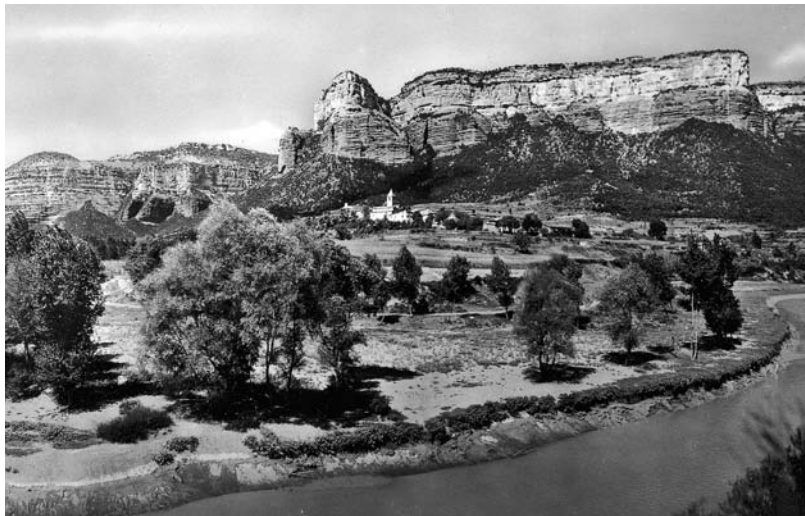
OSONA, ARTUR. “Itineraris d'Excursions per Collsacabra i les Guilleries”. *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes*. Any, segon. 1882. Barcelona.- Estampa de Lluís Tasso. 1883.

En aquesta fotografia de principi del segle XX, pot admirar-se una imatge habitual en aquella època: una parella de bous llaurant un camp del mas la Noguera.

L'ÀREA DE SAU

32

La vall de Sau i l'església de Sant Romà, abans de la construcció de la presa que inundaria aquestes terres.

82

El terme municipal de Vilanova de Sau té dos sectors ben diferenciats: Vilanova de Sau, que és el cap del municipi i l'antic poble de Sau, amb la parròquia i l'església de Sant Romà, avui negada per les aigües; i el sector que s'estén per les bosquíries i muntanyes de la Gavarra, que comunica amb la part baixa de la riera Major, que és un afluent del Ter, on estan les antigues parròquies de Sant Pere de Castanyedell i Sant Andreu de Bancells.

El terme històric de Sau pertanyia a l'antic castell de Corneli, que ja es troba documentat entre els anys 917 i 952. A partir d'aquesta última data, ja no se sap res més del castell. Posteriorment aquest terme és una jurisdicció senyorial

denominada Sau, o vall de Sau, que pertanyia als feudataris dels Cabrera des de 1273. L'any 1356, per compra directa, aquest municipi passà a formar part del domini del vescomtat de Cabrera.

El pantà ha canviat notablement la vida d'aquesta vall del Ter. L'antiga i tranquil·la planura plena de masos i camps de conreu s'ha convertit en un embassament de més de 17 quilòmetres de llargada, fins arribar a Roda de Ter, i d'una amplada variable que en alguns punts arriba a 3 quilòmetres. El mur de contenció que aguanta tot aquest immens dipòsit d'aigua fou bastit a uns dos quilòmetres aigües avall de l'antic poble de Sau.

A més de la producció d'energia elèctrica, des d'aquest pantà es regulen les aigües del Ter. Per llei des del 1966, ha de cedir un cabal de vuit metres cúbics d'aigua per segon. Aigües avall, en el pantà del Pasteral, aquesta aigua es canalitzarà cap a Barcelona.

L'immens engorjat ha servit per construir-hi instal·lacions esportives i clubs nàutics. També, quan les condicions ho permeten, alguna de les ribes de l'embassament serveix a l'estiu de platja. No gaire lluny de la resclosa, a la dreta del riu, l'any 1951, es construí la nova església de Sant Romà, per

suplir l'antiga, que quedaria negada al mig de l'embassament. La nova construcció és de l'arquitecte J. M. Pericas, i és envoltada dels xalets i edificis que serviren d'albergs als dirigents de la construcció d'aquest pantà.

Les antigues parròquies de Sant Pere de Castanyedell i Sant Andreu de Bancells, situades en el sector de la Gavarra, han sofert un gran despoblament. Les nombroses masies d'aquests sectors muntanyencs que antigament estaven habitades de mica en mica han estat abandonades. La vall de Castanyedell, que és situada a la dreta de la riera Major, a la qual s'accedeix pel pont de Malafogassa, resta totalment despoblada. El mas més important d'aquest sector és el Tortadès, datat des del segle XII. Des la capella de Sant Andreu de Bancells, a una altitud de 927 metres, i que és situada en el sector més oriental del terme, es divisa una magnífica vista de les Guilleríes. En direcció a Vilanova de Sau, es troba el mas Bancells, que donà nom a la parròquia.

El sector més oriental i alt de la demarcació és Vallclara, amb una altitud de 1.060 metres. S'hi accedeix des de Sant Hilari pel vessant occidental de la muntanya de la Gavarra. El punt

La sequera de l'any 1999 va deixar al descobert tota l'església romànica de Sant Romà de Sau.

El molí de Bojons és un indret meravellós situat al costat de la riera Major.

culminant d'aquest sector és el nomenat el Faig Verd, de 1.184 metres d'altitud, que es troba al costat del coll Sabena, prop del

Sant Romà de Sau

“Pequeña aldea situada, a 340 metros de altitud, al pie de los imponentes peñascos del Turó de la Força y Canal del Castell. Se compone de unas pocas casas, cuya antigüedad pregonan sus dinteles, con inscripciones de los siglos XVI y XVII. Sobre ellas se eleva la iglesia, dedicada a Sant Romà, de una sola nave con bóveda de medio punto y cuatro capillas laterales, probablemente añadidas. De su primitiva construcción románica, desfigurada por varias reformas, entre ellas la de la fachada, reconstruida en 1769, conserva un esbelto campanario de tres pisos de ventanas dobles, con remate piramidal. La aldea en la que viven unos cincuenta vecinos, pertenece al municipio de Vilanova de Sau. Tiene sus días contados, ya que está destinada a desaparecer bajo las aguas del pantano cuya esclusa se está levantando a 2 Kms. de la población, aguas abajo del Ter.”

CARDÓS AGUSTÍN. *Guillerías*.
Editorial Miguel Arimany, S.A.
Barcelona. 1ª edición : Enero de 1952.

qual hi ha un notable faig de grans proporcions anomenat el Faig General, i després ve el mas del Vilar.

A TOCAR EL COLLSACABRA

33

*La vall i poble de Susqueda
abans de ser inundats
per les aigües del Ter.*

84

L'antiga demarcació de Querós, que pertanyia al terme de Sau, fou unida el 1840 a Sant Hilari Sacalm. Aquest indret ple de masies, avui abandonades o negades per les aigües del pantà de Susqueda, tenia com a eix primordial l'antiga església parroquial de Sant Martí de Querós, situada a la riba esquerra del Ter, a una altura de 351 metres. En aquesta mateixa banda, la demarcació arriba fins al Fogueró i Mondoís. A la banda dreta del Ter es troba la serra de Serrallonga, que puja fins al Coll de Querós. Els masos més importants eren l'Abadia, el Gombau, Sangles, el Lluc, Coromines, el Bosquet i Serrallonga. Actualment, tota la demarcació de Querós, és completament deshabitada.

Quan l'embassament del pantà de Susqueda és força baix, encara es pot passar pel damunt del pont d'aquesta població, un magnífic exemplar arquitectònic construït l'any 1532-34 sota la direcció del mestre d'obres Joan Roig. Aquest pas sobre el Ter es va construir per un acord establert entre els habitants d'aquella parròquia, dirigits aleshores per l'operari Joan Serrallonga. El pont fou en part destruït per un aiguat ocorregut l'any 1617, i fou reconstruït entre els anys 1696-1700, sota la direcció del mestre de cases Joan Vila de Roda. També resulta danyat i posteriorment reconstruït en l'aiguat de l'any 1940.

El municipi de Susqueda, que pertany a la comarca de la Selva,

es troba a la zona de contacte entre les Guilleries i el Collsacabra. Històricament, pertanyia des de la fi del segle IX als vescomtes d'Osona, futurs senyors de Cardona, que dominaven un extens territori format pels municipis de Rupit, Pruit i Susqueda. Aquests dominis inicialment estaven supeditats al castell de Fàbregues, esmentat des de l'any 969, i del qual es desconeix la seva situació exacta. Abans del 1040, aquest territori s'escindí del terme de Rupit i del castell de Fornils, situat al calm de Sant Martí Sacalm o de Cantallops. Aquesta fortalesa dominava Susqueda i Cantallops,

Església parroquial de Sant Martí Sacalm o de Cantallops, i l'extrem de l'imponent cinglera del Far.

i és força esmentada entre els segles XI i XIV.

Susqueda tenia dues parròquies, Sant Vicent, i Sant Martí Sacalm o de Cantallops. En aquest sector, el Ter passa profundament encaixat entre la muntanya de Mondois, al nord, i Sant Benet al sud. A la vall de Susqueda és on la riera de Rupit s'ajuntava al Ter, que és tancada a l'est pels vessants de les muntanyes de Sant Martí Sacalm, i al sud per la muntanya de Sant Gregori. En construir-se el pantà entre 1955 i 1966, el poble va quedar inundat, i es passà l'Ajuntament i el cap del municipi a Sant Martí Sacalm. El mur de contenció de la presa és situat damunt el terme municipal d'Osor.

El poble i parròquia de Sant Martí Sacalm o de Cantallops centra el pla de Sant Martí, situat a 835 metres d'altitud. Damunt d'aquesta plana s'aixeca la cinglera del Far, que arriba a una altura de 1.123 metres, i forma part del terme i de la demarcació parroquial, tot i que aquesta cinglera és la paret natural que separa les Guilleries del Collsacabra.

En aquest sector, les Guilleries també inclouen una petita part de la demarcació de Sant Joan de Fàbregues, que actualment pertany al terme municipal de Rupit. Aquest sector és situat sota la cinglera de Sant Joan de Fàbregues, el penyal de l'Agullola i el Santuari de Mondois.

El pont sobre el riu Ter, a Querós. Quan el pantà de Susqueda és força buit, encara pot passar-se pel seu damunt. Foto feta el dia dos d'abril de 1999.

Susqueda a principi del segle XX

L'historiador J. Botet i Sisó, va reflectir d'aquesta manera La població de Susqueda a principis del segle XX. "Té 272 edificis y alberchs, amb 603 habitants de fet (710 segons lo cens de 1920). Es districte sumament montanyós, aspre i trencat. Hi ha meners de plom; bosch d'alzines, castanyeres, roures i algún faig, que s'explotan principalment pera fusta. Té dues escoles públiques elementals incomlertes, l'una de noys y l'altra de noyes; alguna botiga d'articles de consum; hostals; dos molins fariners en lo terme, y celebra la festa major lo día 22 de Janer".

BOTET I SISO, J. Provincia de Gerona, (Carreras Candi, Geografia General de Cataluña) de. Albert Martin (S.A.) Barcelona.

LES VALLS D'OSOR

34

*El Sobirà de Santa Creu d'Horta,
és un dels masos més importants
de les Guillerries.*

86

El poble d'Osor és situat a 340 m d'altitud, en la vall que porta el seu nom. Aquesta plana és tancada per les serres de Porta Barrada, de Sant Benet, del Coll, de Sant Gregori i pel massís de Solterra i els seus contraforts.

Dins el municipi hi ha tres parròquies, que pertanyen al bisbat de Vic: Sant Pere, que és l'església que centra el poble; Santa Creu d'Horta i Sant Daniel de Sorerols, o de Maifré, que és sufragània de Susqueda. Osor s'independitzà al principi del segle XI del terme del castell de Solterra per a formar una comunitat pròpia. Havia estat el sector més poblat de les Guillerries. Cap al 1370 hi havia establertes 95 famílies. Aquest municipi ha sofert

un important despoblament que ha afectat greument la immensa majoria de cases de pagès establertes al mig del bosc. En la seva demarcació es troben antigues i importants masies, com el mas Romegueres, antiga *domus* o casa fortificada, el mas Cercenedes, el Ripoll, el Baier, el Cerver i el Clascar. Les valls d'Osor són regades per una gran quantitat de rieres i rierols que van a desembocar a la Riera d'Osor, que és afluent del Ter. En aquest terme municipal hi brollen nombroses fonts. La més popular de totes és la del Borrell, situada al costat d'un passeig que segueix paral·lel a la riera de la Noguera.

La parròquia de Santa Creu d'Horta és situada a l'extrem

sud-est del terme municipal. L'església dedicada a Sant Jaume, és situada al centre de la vall d'Horta, en l'indret anomenat Puig de Santa Creu. És un sector molt muntanyós, ple de boscúries, on hi ha molts castanyers i perxades. Aquest espai va des de la serra de la Vena al coll del Roscall i del Parral del Sobirà i la serra del Pedró a Santa Bàrbara. Hi ha establertes nombroses masies, la majoria de les quals resten deshabitades. El centre de la zona el marca l'hostal i la imponent masia del Sobirà, situada a 850 m d'altitud una de

La imatge tradicional d'Osor és el pont sobre la riera. Aquest pont almenys té dos arcs més que no es veuen, car resten sepultats sota alguns edificis propers al pont.

les més importants de les Guilleries. Al redós d'aquest centre encara hi ha alguna masia habitada, si més no els caps de setmana. La zona es comunica amb pistes forestals particulars amb Sant Hilari Sacalm, Santa Coloma de Farners i Osor.

La parròquia de Sant Miquel de Maifré és situada a l'altra banda del Ter, en una petita llenca de terra que travessa el riu i s'endinsa dins el terme de Susqueda. En aquesta zona és on hi ha la presa del pantà de Susqueda, l'església de Sant Miquel i els masos de la Codina i Colobrans. A quatre quilòmetres

de la població d'Osor, seguint la carretera d'Anglès, en una petita vall hi ha establerta la colònia de

La font del Borrell és un indret molt popular, on molta gent acudeix a cercar aigua. L'aspecte de la font ha canviat nombroses vegades. En aquesta fotografia pot observar-se com era a principi del segle XX.

El típic poble d'Osor

“Lo camí de Anglés a Osor pot competir baix tots conceptes Ab las més xamosas valls dels Pyreneus y dels Alps, y per sa frescura, verdor y boscúria mereix per si sol los honors de una excursió.

La situació de Ossor en lo fons de una vall, regada per una copiosa riera, ab fonts y torrents per tot arreu y voltada de altas montanyas, rublertas de bosch espessíssim, és verament incomparable. Abunda en estos boscos la cassa y és lo rey de la fauna de la encontrada, lo terrible sanglar, que de dia en dia veu més limitat son domini.”

OSONA, ARTUR. “Itineraris d'Excursions per Collsacabra i les Guilleries”. *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes. Any segon. 1882.* Barcelona. Estampa de Lluís Tasso. Any 1883.

les Mines. A mà dreta de la carretera encara es poden veure les runes del que fou la planta industrial de concentració de mineral. Pocs metres abans d'arribar a aquest edifici hi ha una carretera que condueix a l'antic pou mestre, anomenat Eleonor, que actualment resta tancat. Els edificis del seu costat estan tots enrunats. A mà esquerra, un cop passada la riera, es troben els edificis de la colònia.

EN EL COMTAT I BISBAT DE GIRONA

35

La vall d'Anglès, vista des de la muntanya de Santa Bàrbara. A l'esquerra hi ha el poble de la Celler de Ter, i a la dreta, malgrat que no surt a la fotografia, la vila d'Anglès.

88

En la part nord-est, les Guilleries s'endinsen una mica dins els antics dominis del comtat i bisbat de Girona. Com en altres indrets d'aquesta subcomarca, en aquesta zona del mapa també es fa difícil marcar uns límits geogràfics precisos i concrets. La geografia física no acompanya les antigues fronteres de delimitació entre els bisbats de Vic i Girona i els comtats d'Osona i Girona. Per aquesta raó, els mapes geogràfics de la subcomarca, a l'hora de traçar fronteres divisòries, s'han decantat per la unitat física que configuren les carenes de muntanyes. Amb tot, encara aquestes divisions podrien perfectament modificar-se i emmarcar dins aquest territori algunes vessants de les

muntanyes que donen a l'est, ampliant una mica més el territori, que actualment en molts llocs fa la delimitació al capdamunt del llom de les carenes.

Amb aquestes circumstàncies, es troben algunes zones dels termes municipals d'Amer, de la Celler de Ter i d'Anglès. Tots aquests espais, que podrien estar inclosos dins les Guilleries, són zones boscoses que formaven antics veïnats amb forta tradició històrica.

Del terme municipal d'Amer és el veïnat de Lloret Salvatge, esmentat ja l'any 979. Aquest agregat és format per la capella romànica de Sant Agustí, antigament dedicada a Sant Julià, i unes quantes masies, la majoria d'elles deshabitades.

Durant els terratrèmols del 1427, es produïren en aquest indret algunes falles o esquerdes que llençaven emanacions solfatàriques. Una bona part d'aquest veïnat és un dels espais protegits pel Pla Especial d'Interès Natural (PEIN). En alguns llocs d'aquest sector es formen una sèrie de microclimes ben especials. No gaire lluny d'aquesta àrea d'influència, el botànic i micòleg Joaquim Codina i Vinyes va trobar la falguera denominada *Pellaea Calomelanos*, que és una espècie distribuïda per l'Àfrica meridional, Etiòpia i nord de l'Índia.

A l'altre costat del riu Ter, dins el terme municipal de la Cellera de Ter, hi ha el veïnat de Plantadís, format per algunes cases de pagès dispersades al mig del bosc, que resten deshabitades. Aquest sector és ple de boscos de castanyers i d'alzines. Diferents pergamins carolingis dels anys 881, 886 i 922 ens parlen del Plantadís com un domini que posseïa el bisbe Gotmar o Gundermar de Girona, que va viure entre els anys 841 i 850.

En la part meridional del terme municipal d'Anglès, en la vessant est de la serra de Santa Bàrbara, hi ha part del veïnat de Sant Amanç. Aquesta zona muntanyosa és plena de boscos de pins, d'alzines i de castanyers. Hi ha nombroses

Al Pasteral, el riu Ter surt a la plana després d'anar molts de quilòmetres encaixonat al mig de les muntanyes de les Guilleries. Fotografia feta a principi del segle XX.

masies, algunes habitades. Centra aquesta contrada l'antiga església parroquial de Sant Amanç, esmentada ja l'any 1019. Corona la serra l'ermita de Santa Bàrbara, de la que es tenen notícies a partir de l'any 1310. És una capella sufragània de Sant Amanç, que és situada a 854 metres d'altitud. Actualment aquesta església i la casa de l'ermità estan en procés de restauració. Des del cim del d'aquesta muntanya es contemplen magnífiques vistes sobre la plana de la Selva, el Gironès i l'Empordà.

Els terratrèmols a Lloret Salvatge

Forts terratrèmols ocorreguts l'any 1427 causaren importants danys a nombrosos llocs de les Guilleries, i d'altres indrets. El 15 de març de 1427, la petita parròquia de Lloret Salvatge va ser enrunada per un fort moviment sísmic, i al mig de la muntanya va sorgir una fumarola que desprenia gasos verinosos. Un informe de l'època, enviat pels jurats de Girona al Príncep Sobirà, diu el següent:

“isque una gran boca de foch que llençava gran fetor y obligà els habitants a deseparar y renunciar los masos... En la mateixa muntanya, en la part que mira a Orient, hi ha uns grans torrents o xaragalls y de ells baixava una gran fetor que matava els aucells y los arbres y alguns pagesos renunciaven als masos y sen anaven. També hi hagué una gran inundació de la riera que destruí las terras, y molts las renunciaren per no haver de pagar los censos”.

FONTSERÈ, Eduard; IGLÉSIES, Josep. *Recopilació de dades sísmiques de les terres catalanes entre 1100-1906*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona 1971.

AL REDÓS DE LA CAPITAL DE LA SELVA

36

90

Una petita part del veïnat de Sant Martí Sapresa, del municipi de Brunyola, entra dins la zona de les Guilleries. Aquesta petita zona segueix la carena de Santa Bàrbara, i és emmarcada entre el turó dels Plans i el turó de les Lluaneres. Amb tot, també podríem ampliar el territori guillerienc posant la frontera de delimitació al capdavall de la vessant est de la carena de Santa Bàrbara fins que la delimitació vingués a tocar l'església parroquial de Sant Martí i posteriorment la plana on és ubicat aquest veïnat.

Dins el terme municipal de Santa Coloma de Farners hi ha dos agregats que estan clarament dins el massís de les

Guilleries, que són Castanyet i Sant Miquel de Cladells.

El veïnat de Castanyet s'estén per les valls de la riera del mateix nom. Els seus límits comencen a toca els límits de la plana de la Selva i s'enfilen pel collet de l'Espinau o per Santa Bàrbara fins a tocar l'altiplà de les Guilleries. Tot i que en aquesta zona hi ha zones de conreu i algunes masies habitades, la major part del territori és ocupat per boscos d'alzines, pins i castanyers.

A l'entorn de l'església parroquial de Sant Andreu, esmentada al segle XIII, s'hi troben establerts diversos masos, alguns dels quals s'han convertit en casa de colònies, com és el cas de la

L'església parroquial de Sant Andreu de Castanyet és enclavada en una de les petites valls que segueixen la riera del mateix nom i que formen l'antic veïnat de Castanyet.

rectoria, i d'altres han estat llogats i comprats per forasters com a segona residència. Hi ha una pista forestal que comunica Santa Coloma de Farners amb la parròquia de Santa Creu d'Horta, on es troba situat l'important mas del Sobirà.

Sant Miquel de Cladells va ser agregat a Santa Coloma de Farners l'any 1971. La immensa majoria de masies de la zona són deshabitades o bé s'han convertit en segones residències. La zona és poblada de boscos d'alzines sureres i castanyers.

El castell de Farners del segle XI-XII és situat d'amunt un turó de 422 metres d'altitud, en un paratge de gran bellesa.

Aquest terme també comprenia l'antiga parròquia de Sant Iscle i Santa Victòria de Sauleda, sufragània de Sant Pere Cercada. L'Eix Transversal parteix el terme d'aquest districte.

Tradicionalment, a l'est, la frontera de la subcomarca de les Guilleries es fa passar pels agregats de Castanyet i de Sant Miquel de Cladells. Una línia divisòria que, baixant des de la carena de Santa Bàrbara, passa pel coll de Roscall, va vers l'Espinau, la serra del Corb i ca l'Uix, després travessa l'antiga carretera de Sant Hilari a Santa Coloma de Farners a l'indret de les Ferreries i puja a Roca Guillera. Amb tot, perfectament, podria fer-se una nova divisió territorial, agregant a la subcomarca les zones de Sant

Pere Cercada, que pertany al municipi de Santa Coloma de Farners, l'Esparra –que forma part del municipi de Sant Feliu de Buixalleu.

En cas d'agafar-se aquesta opció, la línia divisòria vers la plana de la Selva aniria per la carena de muntanyes que va des del Santuari d'Argimon al castell de Farners, i al sud la línia aniria en direcció vers la riera d'Arbúcies, agafant Sant Pere d'Espla i més endavant Cerdans, per enllaçar amb el poble de Viladrau i després amb el coll d'Esponzella.

El camí de Santa Creu d'Horta

Julio Serra, el militar topògraf, en el llibre *Las Guilleries*, ens descriu, com era el camí que comunicava Santa Creu d'Horta amb Santa Coloma de Farners.

“Y no era floja la distancia, tres largas horas separaban la masía – es refereix a can Iglesies- de la villa y todas ellas habían de hacerse por un camino de herradura siguiendo al principio la riera de Castanyet, de deliciosos paisajes, encaramado después sobre taludes violentamente inclinados y por doquier atravesando pasos ó lugares peligrosos. Y sobre todo, lo difícil era cuando yentes i vinientes se encontraban, pues salvo determinados sitios, no daba de sí la senda, por camino real conocida, anchura para dos caballerías. Así paso tras paso se ganaba el coll del Espinau, en el cual se halla sometida a todos los vientos la casa de este nombre, y en seguida se penetraba en el valle de las Santas Creus de Horta”.

SERRA, JULIO. *Las Guilleries*, pàg. 70. Editorial Luis Tasso. Barcelona, 1891.

VERS EL FUTUR

37

L'aigua és l'element natural més característic de les Guilleries. Gorg de la Plana a la Riera d'Osor.

92

Les estructures econòmiques, laborals i empresarials han canviat radicalment a les Guilleries, durant l'última meitat del segle XX. Sectors tan tradicionals com eren l'explotació del bosc o el turisme estival han perdut pes davant la nova industrialització que s'ha produït a la zona, especialment dedicada a l'embotellament d'aigües minerals, una de les riqueses d'aquesta àrea. La recent construcció de l'Eix Transversal, ha dotat la contrada d'una via de comunicació ràpida, que si bé no ha aportat un increment del turisme, tal com s'esperava, sí que ha suposat una important millora per al nombrós trànsit pesant que diàriament acudeix a la zona a cercar l'aigua embotellada.

De cara a un futur proper s'ha de contemplar, mantenir i, si pot ser, augmentar lleugerament el sector industrial, tenint, però, especial cura a protegir i controlar l'explotació que es fa a la zona Montseny-Guilleries de les aigües embotellades. S'ha d'evitar una sobreexplotació que podria eixugar els rics aiguaneixos de tota la contrada, cosa que suposaria un assecament progressiu de les rieres.

Tot i que les Guilleries es un massís eminentment forestal, ha estat l'explotació del bosc la que durant centúries ha donat molts llocs de treball. Actualment, aquest és un sector clarament recessionista que està en clara decadència. Els boscos no són rendibles, i aquest fet produeix

una amenaça constant. Els propietaris tenen poques opcions: o els abandonen, amb el perill que aquest fet comporta, per l'augment del risc d'incendis, o s'embarquen en noves aventures, tot cercant en algunes espècies forànies una rendibilitat que no es veu gens clara. L'abandonament dels boscos comporta també un augment de plagues i un procés degeneratiu d'algunes espècies, com és el cas del castanyer. La baixada de preu d'aquesta fusta ha portat el desastre a moltes perxades. Nombroses explotacions ja no es talen, ni

tan sols es fan tractaments sanitaris per evitar malalties, com és el cas del xancre, que està malmement muntanyes senceres.

Tot i que les Guilleries és el país de la silvicultura, i al llarg del segle XX s'han fet nombroses plantacions d'espècies forànies, com és el cas del pi insigne (pi de Monterrey) i el Douglas (pi d'Oregon) o de l'eucaliptus, últimament proliferen les plantacions d'avets ornamentals, com l'autòcton *Abies masjoanis* o l'avet roig. Però s'ha d'evitar en el possible un descontrol en la plantació de noves espècies que no tenen res a veure amb les tradicionals.

Precisament, controlar i ordenar la producció de fusta dels boscos de les Guilleries és el que preveu el PEIN (Pla d'Espais d'Interès Natural)

La vegetació exuberant forma un paisatge únic a les Guilleries, i permet retenir l'aigua caiguda de les pluges. Muntanyes de Querós, amb el Ter al capdavant. En segon terme, el Cabrerès, i al fons els Pirineus.

mitjançant plans tècnics de gestió, producció i millora forestal per tal de desenvolupar la millora de la massa forestal del país, i canalitzar algunes ajudes al bosc. Aquesta normativa va emmarcada dins el Pla General de Política Forestal.

Tot i que el PEIN preveu promoure la inclusió de rouredes i fagedes, controlar la introducció d'espècies exòtiques i crear àrees recreatives, s'ha de lluitar per aconseguir una vella aspiració: que tot el massís sigui declarat parc natural. Conservar, mantenir i millorar la massa forestal de la zona pot ésser el principal element dinamitzador de cara a una promoció turística, que a ben segur tindrà èxit.

El sector turístic pot tornar a tenir importància, per poc que es cuidi. No obstant, s'han

La conservació i millora dels boscos és fonamental per mantenir bon equilibri ecològic. Castanyers a Bellvehí, en la muntanya de Santa Bàrbara. En primer terme, un castanyer vell, i al fons es veu una perxada.

d'evitar en el possible les massificacions, i s'ha de treballar per cercar un tipus de visitant conscienciat per l'entorn que l'envolta. La feina no és fàcil, car per tenir èxit caldrà dotar-se d'establiments, bé siguin fondes, hotels o cases de pagès ben condicionats, i promocionar com es mereix el paisatge, la cultura, la història, la gastronomia i les meravelles d'un país regalat.

Bibliografia

ARNAUS I SITJÀ, Josep. *Sant Hilari i les Guilleries. Una Introducció a l'economia de la subcomarca*. Abril 1985 (text mecanografiat).

BOIXAREU, Ramon (ed). *Diario de los viajes hechos en Catalunya*. Curial. Barcelona, 1973.

BOSCH HUMET, Eusebi. *Canons populars, recollides a les Guilleries*. L'Avenç, ed. Barcelona, 1908.

BRUGUERA, Fèlix; RAMIÓ, Narcís. *Osona*. Diputació de Girona, Quaderns de la Revista de Girona. 70. Girona, 1997.

CARDÓS, Agustín. *Guillerias*. Editorial Miguel Arimany S.A. Barcelona, 1952.

CARRERAS I CANDI, Francesc. *Notes Històriques de Sant Hilari Sacalm*. Impremta Fills de D. Casanovas. Barcelona, 1911.

CASTELLS, J.; TERES, J. *Guillerias*. Velloso Editor. 1ª Edició, Setembre 1945.

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. *Les Guillerias*.

Descripció General de la Comarca... Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona, 1924.

CORTADA, Juan. *Proceso contra Juan Sala y Serrallonga*. El Principado, eds. Barcelona, 1868.

FELIU, M.; LÓPEZ, I.; LÓPEZ, X.; PAGESPETIT, L. *Viladrau*. Diputació de Girona, Quaderns de la Revista de Girona. 45. Girona, 1993.

PLADEVALL I FONT, Antoni. *Gran geografia comarcal de Catalunya, 1, Osona i el Ripollès, les Guillerias*. Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1981.

PLADEVALL I FONT, Antoni. *El General Josep Moragues, heroi i Martir de Catalunya*. Diputació de Girona, Ajuntament de Sant Hilari Sacalm. (Col·lecció Joaquim Botet i Sisó, 6). Girona, 1988.

PLADEVALL I FONT, Antoni; SERRADESANFERM, Àngel. *Sant Hilari Sacalm, Capital de les Guillerias*. 2a edició. Indústria Artesana F.I.T.E.R., Sant Hilari Sacalm, 1986.

PLADEVALL I FONT, Antoni. *El Santuari de la Mare de Déu del Coll, de les Guillerias*. Editorial Montblanc. Granollers, 1974.

PLADEVALL I FONT, Antoni. *Persecució de bruixes a les comarques de Vic, a principi del segle XVII*. Barcelona, 1974.

PUJOL, D.; LLAGOSTERA, L. *La Cellera de Ter*. Diputació de Girona, Quaderns de la Revista de Girona. 28. Girona, 1990.

RAMS RIERA, Emili. *Anglès, de la pagesia a la industrialització*. 2 volums. Ajuntament d'Anglès i Diputació de Girona. Girona, 1998-1999.

REGLA, Joan. FUSTER, Joan. *Joan Sala i Serrallonga; l'ambient, l'home i el mite*. Editorial AEDOS. Barcelona, 1961.

SERRA, Julio. *Las Guillerias*. Luis Tasso, Editor. Barcelona, 1891.

OSONA, Artur. *Guia itinerària de la regió del Montseny i Guillerias*. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona, 1899.

TORRES, Xavier. *Els bandolers* (ss. XVI-XVII). Eumo. Vic, 1990.

ZAMORANO, Roger. *El sindicalisme forestal dins del moviment obrer catal : els rodors*. Museu Etnològic del Montseny/ Llibres del Segle. Arbúcies, 2000.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Les fotografies de les planes, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 23, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 67, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, i 93 són de l'arxiu d'Emili Rams; la de la plana 49 esquerra és de Joaquim Carreras; les de les planes 22, 23, 24, 25 i 27 dalt, 92, i 93 esquerra són de Salvador Bosch; la de la plana 28 és de Lluís Domenech; la de la plana 29 esquerra és

d'Antònia Riera; les de les planes 47 esquerra i 89 dalt són de Joan Cortés; la il·lustració de la plana 17 és de Narcís Bosch Solà; la de la plana 57 dalt és del llibre *Joan Sala i Serrallonga; l'ambient, l'home i el mite*; la de la plana 57 baix, 66, i 68 són del llibre *Las Guiller as*, de Julio Serra; el plànol de la plana 68 ha estat localitzat a l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

Agraïments

Volem agrair sincerament l'ajut i col·laboració que hem rebut de moltes persones i entitats que de forma desinteressada ens han ajudat en l'elaboració d'aquest llibre: especialment, donem les gràcies a Antoni Pladevall, Àngel Serradesanferm, Salvador Bosch, Joaquim Carreras, Maria Tarrés, Miquel Tarrés, Antònia Riera, Lluís Domenech, Narcís Bosch, Albert Mitjà, Xavier Pérez, Xavier Vinyes, Salvador Pibernat, Lluís Fauchs, Narcís Expósito, Narcís Castells i Lluís Llagostera.

I a les següents institucions: Ajuntaments de les Guilleries, Diputació de Girona, Arxiu Comarcal de la Selva i l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

Monografies locals

Darrers títols publicats

Figueres

per A. Romero i J. Ruiz

Crespià

per J. Busquets

Lloret de Mar

per Joan Dom nech

Banyoles

per J. Grabuleda i J. Tarr s

Puigcerdà

per Sebasti Bossom

Begur

per Llu s Costa

Viladrau

per M. Feliu, I. L pez, X.

L pez i Ll. Pagespetit

Camós

per M. Duran

Camprodon

per S lvia Planas

Maçanet de la Selva

per El Taller d Hist ria

Sant Jordi Desvalls

per S. Planas i N.

Puigdevall

Ribes de Freser

Per Miquel Sitjar

Salt

per X. Alberch i J. Burch

Sant Joan de les

Abadesses

per J. Albareda i J. Ferrer

La Vall de Bianya

per J. Murl Giralt

Capmany

per A. Egea i M. Roig

Gualta

per Ramon Alberch

Platja d'Aro

per Pere Barreda

La Vajol

Albert Juanola

Vilobí d'Onyar

per Dora Santamaria

Vilafant

per J. M. Bernils

Osor

per F. Bruguera i N. Rami

Maçanet de Cabrenys

per Pere Roura i Sab

Santa Coloma de Farners

per J. T. Grau, J. Mestre i

R. Puig

Riells i Viabrea

per Jordi Collell i Carne

Escud

Siurana d'Empordà

per Antoni Egea

i David Pujol

Les Lloses

per J. Gordi i R. Llim s

La Vall de Campmajor

per Joan Fort

Santa Pau

per Salvador Reixach

Jafre

per R. Alberch i

J. Vi as

Llançà

per Josep Clavaguera

Llanars

per Agust Dalmau

Llívia

per R. Garriga, M. Vilaseca

i J. Vinyet

Riudellots de la Selva

per Elvis Mallorqu (coord.)

Boadella d'Empordà

per David Serra i Busquets

Propers títols

Vilanant

per Pere Borrat i Antoni

Egea

Guies

Darrers títols publicats

Els estanys eixuts

per Josep Matas

El món del suro

per S. Hern ndez

El Ter

per J. Boadas, J. M.

Oliveras i X. Sunyer

Trens i carrilets

per Josep Clara

Canvistes i banquers

per Narc s Castells

Màgiques, pors i

supersticions

per Carme Vinyoles

Els volcans

per Josep M. Mallarach

Els indians

per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del

Puigpedrós al Puigneulós

per Josep Clara

Cristians de Girona

per Josep M. Marqu s

L'estany de Banyoles

per M. Coma i J. Gratac s

Els rellotges de sol

per M. Gil

Els maquis

per J. Clara

Els monuments

megalítics

per J. Tarr s i J. lia

Chinchilla

El pessebrisme

per J. Dalmau i Corominas

La ceràmica

per Andreu Bover

La farga

per Jordi Mascarella

Castells vius

per C. Vinyoles, M. Torns i

P. Lanao

La pesca

per J. Sala i J. Dom nech

La ramaderia

per P. M. Par s i T. Vilar

Els protestants

per Josep Clara

La tramuntana

per J. M. Dacosta

i X. Febr s

El Montseny

per J. M. Rueda i J. Tura

L'electricitat

per M. Pous i J. Callol

El periodisme

per Llu s Costa

Els glacials

per Jordi Fern ndez

L'excursionisme

Per Jordi Dalmau

La Girona dolça

per J. V. Gay

i N. Puigdevall

Les campanes

per Carles Sapena

La Ciutadella de Roses

per C. D az, H. Palou

i A. M. Puig

El Teatre

per Pep Vila

Els Museus

per G. Alcalde i

J. M. Rueda

Els refugiats

per Merc Borr s

Per les Esglésies

per J. M. Marqu s

Propers títols

El Modernisme

per Margarida Gordils

El llibre que teniu a les mans és un resum del que han estat i són les Guillerries. Aquesta subcomarca, d'abundant vegetació, està situada a cavall entre les províncies de Girona i Barcelona. En aquest treball hi trobareu alguns apunts sobre la història, el folklore, les tradicions, la geografia, la fauna, la flora, el bosc i alguns altres aspectes que han marcat fortament la personalitat dels seus habitants.

Emillí Rams i Riera. Va néixer a Osor l'any 1955. Fou redactor del Punt Diari. Col·labora en algunes publicacions. Ha escrit articles i reportatges en revistes especialitzades de centres d'estudis. És coautor del llibre Anglès, 700 anys de mercat i autor dels llibres: Anglès, de la Pagesia a la industrialització.

Josep Tarrés i Turon va néixer a Anglès l'any 1954. És enginyer industrial per la Universitat Politècnica de Catalunya i màster en administració internacional d'empreses per Thunderbird, Phoenix (USA). Ha desenvolupat la seva carrera professional en gestió d'empreses a les comarques gironines. És coautor de l'article La batalla del Pasteral (1849) als Quaderns de la Selva juntament amb l'Emili Rams. És professor a la Universitat de Girona.

GUIES

Diputació
de Girona

Caixa de Girona